

DE
CLASSIFICERENDE TERMINOLOGIE
der
BABEMBE

door

D. BIEBUYCK

Lic. Klassieke Philologie (Gent)
Drs. Sociale Anthropologie (Londen)
Sociaal Anthropoloog aan het I.W.O.C.A.

VOORWOORD

Dit werk is het eerste uit een reeks studies, die wij over het Babembe-volk hopen te schrijven. Wij hebben er de voorkeur aan gegeven onze bijdragen tot de kennis van de Bembe-cultuur te beginnen met dat ingewikkelde aspekt van het sociale leven, de classificerende verwantschaps-terminologie, omdat het ons van het allergrootste belang schijnt te zijn de menigvuldige principen, die bij de classificering der verwanten en aangetrouwde verwanten in breed-omvattende categorieën een rol spelen, eens en voor altijd vast te leggen. In verdere uiteenzettingen immers- hetzij het gaat over Bembe geheime genootschappen, over Bembe inwijdingen, over Bembe clan-struktuur, hetzij wij het systeem van voorkeurs- of uitgesloten huwelijken bespreken-, zullen wij steeds meer verwijzen moeten naar het algemene Bembe schema van nomenclatuur, naar de manier waarop de wereld van als-verwant-gedachte personen wordt ingedeeld en naar de bijzondere patronen (patterns), die ermee in verband staan of er betrek op hebben.

In deze studie dan geven wij voor eerst enkele theoretische beschouwingen omtrent het wezen en de inhoud van de primitieve classificerende systemen, waarbij wij wijzen op enkele pogingen tot verklaring, op enkele algemene opvattingen, en waarbij wij de verschillende aangehaalde punten toelichten aan de hand van ethnographische gegevens uit eerste hand. Na een korte inleiding tot de Bembe-cultuur in het algemeen, gaan wij over tot de bespreking van de Bembe terminologie zelf, die wij nagaan in haar beginselen, haar vorm, haar toepassing, haar verband en betekenis midden dat grote complex van instellingen en gebruiken waardoor de Bembe-cultuur gekenmerkt wordt. Tenslotte bestuderen wij bondig de verwantschaps-betrekkingen, die bestaan hetzij tussen individuen, hetzij tussen groepen van personen, hetzij tussen hele clans. Hierbij dan wijden wij niet enkel onze aandacht aan de zogenaamde 'joking-avoidance relationships', maar ook aan zulke verbanden en betrekkingen, die gekleurd zijn door eerbied,

vrees, onverschilligheid, inherente haat, tegenstrijdigheid en botsing van belangen, toevalligheid of onzekerheid, enz. Men ontleding van dergelijke betrekkingen is niet enkel gesteund op waargenomen gedragingen of op het beeld van algemene Bembe-patronen, maar put haat bronnen ook in de schat van uitlatingen, kernspreuken en symbolische verhalen, waarin het 'ethos' van de Bembe-cultuur weer spiegeld ligt.

Bij de bespreking van de Bembe gegevens zullen wij ruim gelegenheid hebben regelmatig te wijzen op zekere bijzonderheden, afwijkingen of gemeenschappelijke trekken die verschillende andere terminologieën van Kongo-stammen vertonen, en zullen wij er gebruik van maken om ze af te wegen hetzij tegenover de Bembe-feiten, hetzij tegenover algemene theoretische beschouwingen. Wij bedoelen hier zekere nomenclaturen waarover wij tijdens ons veld-werk bij de Babembe nota's uit eerste hand verzamelen konden. Het kan volstaan die verschillende groepen hier aan te duiden: de Bahoma-, Basanze-, Babwari-, Balumbu- en Batyoba-vissers uit het Gewest Fizi; de Bavira en Bafulero uit het Gewest Uvira; de Bashi-groep der Banamwocha uit het Gewest Kabare; de Basimwenda-Barega van hoofden 'Alenga Luango; uit het Gewest Mwenga; de Bakisi-Barega van hoofden Kyalala Mopipi uit het Gewest Shabunda; de Banyargwanda-groepen van hoofden Muhiri uit het Gewest Fizi; de Babuyugroep der Basimalungu van hoofden Nyembo uit het Gewest Kabambare; de Banyanga van hoofden Ngulu uit het Gewest Masisi; de Bahunde van hoofden André Kalinda, de 'Bakumo' van hoofden Bigaruka en de Abasinga van hoofden René Ndeze uit het Gewest Rucuru; de Bahavu van André Kamirogosa uit het Gewest Kalehe; en tenslotte de groep der Banimbei-Babusuma van de Grasland-Babira van hoofden Birinyama uit het Gewest Irumu.

. . .

Een hartelijk woord van dank moet hier gezegd worden aan al dezen die hetzij geestelijk hetzij materieel hebben bijgedragen tot de verwezenlijking van ons 'field-work' bij de Babembe. Niemand had een groter aandeel in onze vorming tot Anthropoloog

den Professor Dr. F.M. Glibrechts, die niet enkel door zijn voortdurende stimulus de wetroep brecht tot deze wetenschap, doch ook in ruime mate door zijn lering te Gent en Ferraren ons insijde in de verschillende problemen der Moderne Anthropologie. Door zijn grondige en rijk-gedocumenteerde uiteenzettingen en door zijn eclectische ideeën oefende hij een blijvende invloed uit op onze denkwereld.

Professor Deryll Parde van University College London, onder wier leiding wij gedurende een jaar studeren mochten, bevorderde op even meesterlijke wijze onze verdere specialisatie.

Onze studies in Londen en onze navorsingen bij de Babembe werden mogelijk gemaakt door de zorgen en de steun van het 'Instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek in Centraal Afrika; I.S.O.C.A.'. Zonder de doosvertelrijke en voortdurende hulp van deze instelling ware elk doelmatig werk uitgesloten geweest. Daarom betuigen wij onze bijzondere dankbaarheid zowel aan de Heren leden van de Bestuurscolleges van het Instituut in België, als aan de Heer Directeur in Congo.

Honglani van Agwasha

P.S.

29 November 1951.

INHOUDSTAFEL.

VOORWOORD	I-V
INLEIDING	1-41
§ I- De studie van de classificerende terminologie.	1-34
1. Vooruitgang in de kennis van de primitieve verwantschaps-terminologie.	1-3
2. Wat wordt er bedoeld met classificerende terminologie?	3-9
3. Verwantschaps-termen als linguïstische en sociologische documenten.	9-20
4. Terugkerende typen van classificering en wetenschappelijke pogingen tot een systematische verklaring.	20-34
§ II-De Babembe.	35-41
HET BEMBE-SYSTEEM VAN CLASSIFICERENDE TERMINOLOGIE.	42-89
§ I- De primaire verwantschaps-benamingen.	42-
1. Synoptische lijst.	42-
2. Enkele bemerkingsen over de primaire termen.	43-47
§ II-De secundaire benamingen.	48-52
§ III-De werking van de Bembe-nomenclatuur.	53-
1. De verwantschaps-groepen, die door de Babembe erkend worden.	53-54
2. Toepassing der verschillende benamingen en de werking van het classificerende systeem.	54-64
§ IV- De gegevens van het Bembe-systeem en de overeenstemming met zekere Bembe gewoonten en instellingen.	64-
1. De nomenclatuur en het sociologisch verband, het leviraat, sororaat en andere huwelijksregelingen.	64-70

2. De 'cross-cousin'-terminologie.	70-78
3. Polygynie.	78-79
4. Jok, vermijding en inwijding.	79-81
5. Endogemie.	81-83

§ V- Het karakter van het Bembe-classificerend systeem. 83-89

DE VERWANTSCHAPS-BETREKKINGEN. 90-

1- De implicaties van 'luhake'.	92-95
2-bBunyemu of Matundani.	96-99
3- Het bunuma.	99-
a) Het bu'we en bubala.	99-102
b) De bamwico en bashi'ulu.	102-103
4- Verhoudingen gevestigd op neutraliteit.	
5- Ubonga.	
6- Usena, lukonena, 'abule.	
7- Verhoudingen gevestigd op 'bolombwe'.	
a- In zijn bunene aspekt.	
b- In zijn buhengya aspekt.	
8- Busongani en Buhokya.	
9- Verhoudingen gesteund op volledige gelijkheid.	
10- 'Esembo en lusa'e.	
11- Ambivalente verhoudingen voortspruitend uit het sororaat, het leviraat en andere huwelijks-regelingen.	
12- Verhoudingen van wabyake en 'eka.	

Buiten de tekst: 1 kaart van het Gewest Fizi en de Itombwe-sector.

5 verwantschaps-diagrammen.

INLEIDING

§ I- DE STUDIE VAN DE CLASSIFICERENDE TERMINOLOGIE.

'Thus 'kindred' and 'kindness' go together- two words whose common derivation expresses in the happiest way one of the main principles of social life.'

E.B. TYLOR, Anthropology.

1. Vooruitgang in de kennis van primitieve verwantschaps-terminologie.

Het systeem van verwantschaps-benamingen behoort tot de 'universals', tot de algemene verschijnselen, van de menselijke cultuur. Overal en in alle tijden heeft men één of ander middel moeten vinden, waarbij de verschillende verwanten- hetzij bloedverwanten clan-verwanten of aangetrouwde verwanten- konden gerangschikt worden op een ordelijke en voor bedoelde gemeenschap zin-hebbende manier. Reeds de allereerste naspeurders van menselijke instellingen waren getroffen geworden door de enorme verschillen en afwijkingen, die primitieve nomenclaturen en verwantschaps-systemen onderscheidden van de algemeen-bekende europese typen. In het kader van de toenmalige algehele drang tot verklaring- verklaring vooral van het allereerste begin en de wezenlijke oorzaken der dingen, van hun ontstaan, hun groei en hun ontwikkeling-, werd onmiddellijk naar een afdoende oplossing gezocht, waarbij men de uiteindelijke kennis bereikt meende te zien na het opstellen van de typische 'ontwikkelings-reeksen'. In 1871 deelde L.H. Morgan, in zijn 'Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family', de typen van verwantschaps-nomenclatuur in beschrijvende en classificerende stelsels in. Verder vond hij, zowel als een hele reeks epigonen, dat er een rechtstreekse correlatie bestaan moest tussen de classificerende terminologie en de primitieve ontwikkelingsstadia van 'consanguineal family' en 'group marriage'.

Sindsdien zijn dergelijke dwalingen, die niet enkel op vooroordelen en klaar-geschotelde theorieën maar ook op gebrekkige en onjuiste documentatie waren gesteund, in voldoende mate weerlegd geworden. Geholpen door een steeds-groeiende kennis van het beeld en de wezenheid van menselijke beschavingen en geleid door een onbevangener interpretatie-geest, is men tot vastere omgrenzingen en juistere begrippen gekomen nopens dit zó ingewikkeld en schijnbaar verward systeem van classificerende terminologie.

Het past hier in de eerste plaats te verwijzen naar het baanbrekend werk van A.L. Kroeber (1) en R.H. Lowie (2) in Amerika, van P. Kirchhoff (3) in Duitsland en van A.R. Radcliffe-Brown (4) in Engeland. Twee recentere werken- dat van G.P. Murdock (5) in Amerika en van Cl. Lévi-Strauss (6) in Frankrijk- verdienen onze bij-

(1) A.L. Kroeber: 'Classificatory Systems of Relationships', *Journ. Roy. Anthropol. Instit.*, XXXIX(1909)77-85; talloze artikels van zijn hand in 'American Anthropologist' en in 'University of California Publications in American Archaeology and Ethnology'; *Anthropology*, New York, 1948.

(2) R.H. Lowie: 'Relationship Terms', *Encyclopaedia Britannica*, 14th. ed., XIX(1947)84-89; 'Exogamy and the Classificatory System of Relationships', *Amer. Anthropol.*, (1915)223-239; *Culture and Ethnology*, New York, 1917; *Primitive Society*, New York, 1949; *Social Organisation*, New York, 1948.

(3) P. Kirchhoff: 'Verwandschaftsbezeichnungen und Verwandtenheirat', *Zeitschr. f. Ethnol.*, LXIV(1932)41-71; 'Kinship Organization. A Study of Terminology', *Africa*, V, 3(1932)184-191.

(4) A.R. Radcliffe-Brown: 'A System for Notation of Relationships' *Man*, XXX(1930)nr. 93; 'On Joking Relationships', *Africa*, XIII, 3(1940) 195-210; 'On Social Structure', *Journ. Roy. Anthropol. Instit.*, LXX, 1(1940)1-12; 'The Study of Kinship Systems', *ibid.*, LXXI (1941)133-140; Inleiding tot R. Brown-D. Forde, ed., *African Systems of Kinship and Marriage*, Oxford University Press, 1950.

(5) G.P. Murdock: *Social Structure*, New York, 1949.

(6) Cl. Lévi-Strauss: *Les Structures Élémentaires de la Parenté*, Paris, 1949.

Verder kunnen wij hier slechts enkele namen aanhalen van specialisten die bijzonder verdienstelijke bijdragen hebben geleverd in dit domein: Rivers, Malinowski, Seligman, Evans-Pritchard, Spier, Eggan, Tax, Lawrence, Sapir, Aginsky, White, Gifford, Opler, Spocher, Warner, Lesser, Titiev, Thurnwald, Hsu, Wallis

zondere aandacht als her-formuleringen en grondige her-behandelingen van een oud probleem.

2. Wat wordt er bedoeld met classificerende terminologie?

Sinds Morgan voor het eerst bij de classificatie van verwantschapssystemen de dichotomie opstelde van beschrijvende (descriptive) en classificerende (classificatory) terminologieën, zijn beide begrippen tot het gemeengoed van de Anthropologie gaan behoren. Niettemin is men tot nauwkeuriger omlijnningen van hun betekenis gekomen. Rivers reeds stelde een drieledige indeling voor onder de rubrieken 'denotative', 'descriptive' en 'classificatory'. Doch zoals Lowie terecht heeft opgemerkt (7) begingen beide dezelfde fout door termen te gebruiken, die tot een verschillende logische wereld behoorden en die dus elkander *geenzins aanvulden*. 'Denotatief' en 'classificerend' immers verwijzen naar het aantal individuen die onder éénzelfde benaming kunnen begrepen worden, terwijl 'beschrijvend' wijst op een techniek van bepalen der verwanten. Het woord 'vader' bv. heeft in ons verwantschaps-systeem een denotatief karakter, daar het in feite slechts voor de biologische vader (genitor) kan aangewend worden, terwijl 'oom' bv. classificerend is, daar het evengoed op moeders-broeder als op vaders-broeder wijzen kan. 'Broeders-dochter' echter is beschrijvend, omdat het ~~was~~ op een klare wijze de juiste verhouding tot een bepaalde nicht omlijnt en ze voor ons van andere mogelijke nichten onderscheidt, zoals 'vaders-broeders-dochter' of 'moeders-zusters-dochter'. Dit laatste voorbeeld wijst er op, dat classificerende benamingen niet enkel typisch zijn voor primitieve systemen, maar eveneens bij ons voorkomen. Zulke woorden als 'neef', 'nicht', 'grootvader', zijn duidelijke bewijzen dat een hele reeks verwanten van verschillende graad onder één benaming ook bij ons kunnen begrepen worden.

Onlangs heeft Turney-High (8) een drieledige indeling van verwant-

(7) H.H. Lowie: 'Relationship Terms', op.cit., 84.

(8) H.H. Turney-High, General Anthropology, New York, 1949, 462.

schap voorgesteld onder de benamingen 'particularizing', 'mixed' en 'classificatory', waardoor hij resp. Morgan's beschrijvend en classificierend stelsel bedoelt en een derde soort bijvoegt, dat de europese systemen karakterizeren moet.

Classificerende verwantschaps-terminologie is, zoals Radcliffe-Brown ze bepaalt, is een methode waarbij de verwanten worden ingedeeld in categorieën, die sociale betrekkingen bepalen of beïnvloeden. Zij is dus gevestigd op een principe van groepering of 'coalescentie', zoals Murdock het wil. Goldenweiser (9) spreekt zich als volgt uit: 'By this (sc. classificatory kinship terminology) is meant that a kinship term is used to designate not merely an individual related to one in a certain definite way but also other individuals related to one in a different way'.

In plaats dus van telkens met een afzonderlijke en bijzondere term de biologische verwantschap aan te duiden of van met een beschrijvende term telkens weer de typische en juiste verhoudingen tussen twee personen weer te geven, worden een massa bloed- of aangetrouwde verwanten in reeksen of categorieën gereangschikt en, los van alle verwantschapsgraden om, onder eenzelfde benaming begrepen. Aldus gaat de kloof tussen rechtstreekse en zijdelinge verwanten geheel of gedeeltelijk verloren, terwijl anderzijds een veel groter aantal verwanten in het systeem worden opgenomen. Aldus heeft Radcliffe-Brown (10) classificerende terminologie ook kunnen opvatten als een 'method of providing a wide-range kinship organization' en heeft Nadel (11) er een middel in kunnen zien, waarbij in primitieve gemeenschappen communicaties van grote draaiwijdte ontstaan kunnen. Wij moeten echter bemerken, dat dit gemis een onderscheid dikwijls meer in woorden dan in feiten bestaat. Het ware immers totaal verkeerd te denken dat de primitief geen onderscheid maken kan tussen dichtere en verdere verwanten, of dat hij ze alle in homogene, niet-gedifferentieerde

(9) A. Goldenweiser, *Anthropology*, New York, 1946, 300

(10) A.R. Radcliffe-Brown: 'The Study of Kinship Systems', *Journ. Roy. Anthropol. Instit.*, LXXI(1941)7.

(11) S.F. Nadel, *The Foundations of Social Anthropology*, London, 1951, 154.

tijverde groepen indeelt. Hij houdt heel duidelijk uit elkander de graden van dichtheid binnenin zijn eigen afstammingsgroep, van onmiddellijkheid binnenin de groep zijner aangetrouwde familieleden, of de factoren van biologisch of sociologisch vaderschap. Daarenboven kunnen alle groepen, die ons door onmiddellijk contact bekend staan, onmiddellijk en duidelijk het onderscheid aangeven tussen verwanten, die met één term worden genoemd. Alle talen beschikken over een woord als 'klein' waarmee ze bv. vaderbroeder zullen onderscheiden van vader zelf of moeders-zuster van moeder. (vgl. Basimwenda-Barega: tata of maha wa mwanyu'e; Bashi: mu-nyama en mu-larha; Babire: baba, yiba la ngundu en yiba ma gwa baba) Het is daarom ook dat men bij de bespreking van huwelijksregelingen, van beteugeling van bloedschande, van toelaatbaarheid van sexuele vrijheden of jok-verhoudingen, steeds een duidelijk verschil dienen te maken tussen een terminologische identificatie en de bepaalde draagwijze, die een term in een gegeven context krijgt. Zoals wij nog bij de studie van de huwelijks-regelingen bij de Babembe zullen vaststellen, zijn ze heel verlicht over de grenzen van endogamie en exogamie, en over de al- of niet toelaatbaarheid van zekere huwelijken binnenin de eigen afstammingsgroep. Dit alles sluit het feit niet uit, dat deze discriminatie veeleer voortvloeit uit de samenhang van gebruiken en instellingen, die rondom de classificerende terminologie gegroepeerd liggen, dan uit de aanwending van de termen zelf.

Buitendien moeten wij steeds twee reeksen van benamingen op het oog houden: deze waarmee men naar een bepaald verwant verwijst en deze waarmee men zich tot een bepaald verwant richt. De eerste groep, die de manier weergeven waarop Spreker over een bepaald verwant met derden handelen zal, zal veel nauwkeuriger en op een typischer manier de juiste terminologische verhouding weergeven, die tussen twee personen bestaat. De tweede groep, die de termen vertegenwoordigt waarmee Spreker een bepaald verwant roept of toespreekt, zal in de meeste gevallen meer ge-

kleurd zijn door symbolische gedragingen, dan door feitelijke. De benamingen hier zullen minder specifiek zijn, vlakker en veralgemenender, terwijl hun algemeen kenmerk zal zijn: gestereotypeerde schema's van woordelijke gedragingen, die tegenover bepaalde generaties of personen van een bepaalde genealogische positie vereist worden. Bij groepen van Cameroun bv. zal voor zekere personen, die als bijzonder gewichtig of eerbiedwaardig worden beschouwd, dezelfde term 'kua' worden gebruikt in aanspreking, en uitdrukking van een 'aidos'-gevoel; bij verwijzing echter naar diezelfde individuen, zal men over een groot aantal 'denotatieve' termen beschikken, zoals tö(vader), fa-tö(oudere broeder van vader), momamwe(moederlijke oom)enz. Elders weer zullen een heel stel personen met een 'ye baba' worden toegesproken, als blijke van eerbied. Wat hierbij opvallend is, is het feit dat de draagwijdte en het gebruik van zulk een term als 'baba' verschillen kan van stam tot stam. Bij de Babebe bv. zal een jongere broeder zijn oudere broeder aldus kunnen betitelen, terwijl bij de Bask een jongere zuster het voor haar oudere zal aanwenden.

Anderzijds worden in aanspreking dikwijls persoonlijke namen gebruikt, dan wanneer het gebruik ervan in verwijzingen zelden zal zijn. Waar een sociologisch hogerstaand persoon zijn 'ondergeste' toepsprekt, zal hij zich van de persoonlijke naam bedienen, bv. een vader tot zijn zoon, een man tot zijn vrouw. In d'verband kunnen wij ook wijzen op het gebruik van teknonymische men als uitdrukking van bijzonder respect bestaande tussen sociologisch gelijken. Verder zijn de gevallen talloos waar men zich in de aanspreking niet bedient van een bepaalde verwantschapsnaaming, doch wel van een hele hoffelijkheidsformule. Zo zal b'een formule als 'yaya aukambe ndumbe', mijn verwant luister i'waarheid, steeds weer gebruikt worden bij de Babira, waar b'v'zich tot elkander richten.

Niettegenstaande alles blijft het waar dat, telkens twee of individuen begrepen worden onder één klas van verwanten en m' éénzelide term van aanspreking worden aangeduid, er een begi

van unificering, van gelijkschakeling en gelijkheid aan de basis daarvan liggen kan. Dit blijkt bv. uit zekere Bembe huwelijken regelingen. Niettegenstaande een huwelijk met een geclassificeerde zuster of dochter toegelaten is, onderscheiden de Babembe dergelijk huwelijks-type van andere toelaatbare huwelijken met een 'cross-cousin'(12) of met een geclassificeerde grootmoeder of vaderlijke tante. Een dergelijke verbintenis, al weze het ook met een zeer verre dochter of zuster, houdt naar Bembe opvatting steeds schaamte ('abule) in, die daarom openlijk moet erkend en vernietigd worden door het voorafgaandelijk schenken van de geit 'anabusoni. Met E.R. Leach (13) maken wij nochtans onderscheid tussen twee soorten unificering: individuen kunnen enerzijds in één categorie begrepen worden omdat ze, individueel en als groep, in een bijzondere en betekenisvolle verhouding tot Spreker staan; anderzijds kunnen zij 'gelijk' worden geacht omdat ze als ver-verwijderd van en als van weinig belang voor Spreker worden gedacht. Dit is bv. waar voor de groep der 'basonganinane' en der 'bahokya' bij de Babembe, waarover wij het nog verder zullen hebben.

Laten wij verder opmerken dat, alhoewel een classificerend systeem theoretisch een onbeperkt aantal verwanten en aangetrouwde verwanten groepeerd, in feite het aantal personen, dat rechtstreeks in de nomenclatuur wordt opgenomen, niet zo ontzaglijk is en vooral niet zo onbeperkt dat het aanleiding zou geven tot verwarring of dubbelzinnigheid. De graden van dichtheid en het criterium van de onmiddellijkheid der betrekking blijven geeerbiedigd niet enkel in de eigen afstammingsgroep, maar ook met betrekking tot de aangetrouwde verwanten. Dat blijkt uit de verwantschaps-terminen enerzijds, en uit de bekendheid van een feitelijke genuanceerde terminologische band anderzijds.

(12) Met 'cross-cousin' bedoelen wij vaders-zusters kinderen of moeders-broeders afstammelingen.

(13) E.R. Leach: 'Jinghpaw Kinship Terminology', Journ. Roy. Anthropol. Instit., LXXV (1945) 71.

Zoals Eggan (14) voor de Hopi opmerkt, komt de grootste differentiëring voor binnen de eigen afstammingsgroep- en wij voegen erbij: binnen de eigen familiegroep. Bij deze matrilineaire stam zijn de betrekkingen met vaders afstammingsgroep van minder sociaal belang en is de terminologie in dit opzicht minder complex; ze wordt nog schematischer in het aanduiden van de betrekkingen met moeders-vaders afstammingsgroep. Hetzelfde geldt voor de onbekende stammen. Dan wanneer er een veelheid bestaat van benamingen om de verwanten uit de eigen familiegroep aan te duiden, vallen bij de Bashi bijna alle verwanten uit de afstammingsgroep van Spreker's vrouw in haar generatie in de klasse van 'balamu' en in de categorie van 'bukonde' bij de Baluba-Bakwatenbwe. Wij mogen zeggen dat, voor wat de Babembe betreft, de nomenclatuur effectief werkt binnenin de dorpsgroep of binnen een reeks aangrenzende dorpsgroepen, die door éénzelfde afstammingsgroep of éénzelfde segment van een clan worden samengesteld. Wij specificeren 'aangrenzende dorpsgroep', want tenslotte hangt binnen de eigen afstammingsgroep het al- of niet doelmatig voortleven van de verwantschaps-terminologie af van geographische nabijheid en van de bewaarde densiteit. Want dit betekent regelmatige en intense contacten, gepaard gaande met gezamenlijke groepsactiviteiten, gezamenlijke inwijdingen in geheime genootschappen en onderlinge huwelijken- zoveel aspecten van het dagelijkse leven, die een nauwkeurige kennis van de genealogische en nomenclatorische verhoudingen vóóronderstellen. Binnen de hele verspreide clan echter leeft een lossere nomenclatuur voort, die de juiste betrekkingen tussen de onderlinge generaties over het hoofd ziet en bepaald wordt, niet door de horizontale verhoudingen der generaties, maar door de verticale positie van de onderlinge afstammingsgroepen waaruit de clan is samengesteld. In zulke gevallen wordt de dichotomie van 'ouder' en 'jonger' overgebracht tot de twee bedoelde fragmenten van de clan. Los van het verband, dat bestaat tussen de twee generaties waartoe de partners behoren, wordt bv. een man van

(14) Eggan: 'The Lineage Principal in Hopi Society', in *Social Structure: Studies presented to A. R. Radcliffe-Brown*, Oxford, 1949.

Westermarck (16) haalt in een ander verband het voorbeeld aan van het engelse 'nephew' en 'niece', benamingen waarmee men in de XVII eeuw verwijzen kon naar een kleinzoon en een kleindochter. Verder wijst hij op het griekse 'anepsios' en het latijnse 'nepos', benamingen die resp. kleinzoon-neef en neef-kozijn betekenen. Typische ontwikkelingen van de betekenis van termen vinden wij in de zgn. lalwoordjes, die zowat in alle talen terugkeren. Het griekse 'pappos' betekent grootvader, het Bembé 'tata' wijst naar vader, het Kibira 'tata' betekent grootvader; de term 'baba' staat voor vader in het Kibira, doch wordt als hoffelijkheidformule aangewend voor een oudere broeder of een oudere zuster bij de Babembe en Bashi. Doch ook in andere dan lalwoorden vinden wij deze verschuiving van betekenis terug. 'Mwenetu' verwijst bij de Babembe naar de eerst-geborene van de familiegroep; 'm'awetu' bij de Babuyu betekent moederlijke oom; 'mwanetu' duidt bij de Baluba-Bakwatembwé op een 'cross-cousin'.

Daarenboven mag bij de studie van de verwantschaps-termen een uiterst belangrijk element niet uit het oog worden verloren, nl. de tonaliteit der woorden. Hoewel het bij de studie van verwantschaps-benamingen in de eerste plaats niet om linguïstiek gaat, kunnen grove fouten begaan worden door het verwaarlozen van het subtiele onderscheid dat, naargelang hun tonen, tussen morfologisch gelijke woorden kan gemaakt worden. Van het grootste belang zijn zulke gevallen, waar twee personen, die in het verwantschaps-systeem een delicate plaats bekleden, schijnbaar met eenzelfde term worden aangeduid. Een voorbeeld kan hier volstaan. Bij de Babira bv. kan het woord 'muluku mamu' zowel wijzen naar 'mijn broeder' (man sprekend), als naar 'mijn echtgenoot' (vrouw sprekend); het doorslag-gevende verschil wordt enkel gemaakt door de verschillende toon-patronen.

Een ander belangrijk aspekt van die benamingen kan op de voorgrond treden door vergelijkende studie der gebruikte termen.

(16) E. Westermarck, Histoire du Mariage, Paris, 1934, I, 268-69; 291-92; trad. A. Van Gennep.

Uit een comparatieve studie van de verwantschaps-aanduidingen, die wij bij linguïstisch en historisch verwante groepen aantreffen, kan het blijkne dat één of meerdere termen uit een gegeven systeem totaal verschillen van de gewone terugkerende typen. Dit geldt bv. voor het Ebeembe woord 'cina', vaderlijke tante. Deze term biedt weinig of geen aanknopingspunten met de woorden, die bij een groot aantal naburige stammen naar dezelfde verwante wijzen. (vgl. Batyoba: mawe senge; Bafulero: nyamashengi; Bahunde; mashenge; Banyanga: shenkhari; Basimwenda-, erega: maha senga; Banyargwanda van Bubembe: senge; Babuyu: makaci; Basanze en Bahoma: mamangazi.) In dergelijke gevallen moet men zich afvragen of men te doen heeft met een oudere term, die van een ander volk afkomstig in het Ebeembe werd opgenomen, ofwel of wij hier te doen hebben met een verschijnsel van 'displacement' (17)

Een ander geval kunnen wij met een voorbeeld illustreren. Overal in Bubembe onderscheidt men 'grootvader' (shi'ulu) van 'grootmoeder' ('u'u). Bij de Basimimbi-clan der Babembe echter komt de benaming 'shi'ulu' niet voor en krijgt het woord 'u'u' de betekenis van grootouder (grootvader of grootmoeder). Dit verschijnsel treft des te meer, daar ongeveer alle andere termen uit het Basimimbi overeenstemmen met de algemene Ebeembe patronen. Hebben wij in zulke gevallen te doen met een andere invloed, bv van de Bakabango-Barega van hoofdman Moligi; met het simpel verlies van een term; met een oorspronkelijke toestand; met de secundaire toepassing van een structureel principe, waarbij in sommige generaties aangetrouwde verwanten met dezelfde term, die ook voor de eigen bloedverwant wordt aangewend, worden benoemd?

Naast het semantische belang, dat de verwantschaps-benamingen bieden als een classificering van de onderscheidene categorieën van verwanten in Spreker's culturele wereld, boezemen ze belang in, in hun pragmatische dimensies en in hun ethno-linguïstische problemen (18). In het domein der pragmatiek hebben wij te doen

(17) A.L. Kroeber, *Anthropology*, Londen, 1948, 347: 'preservation of the old alongside the development of the new'.

(18) Voor een uiteenzetting van de 'semiotics' der taal en van de problemen der Ethno-linguïstiek, zie: J.H. Greenberg: 'Linguistics and Ethnology', *Southw. Journ. Anthropol.*, IV, 2 (1948) 140-47.

met Spreker zelf, met de gebruiker van het symbool en met zulke moeilijkheden als het onderscheid tussen 'verbalized pattern' en 'actual behaviour'. Naast het gebruik van een hele reeks termen, die elk hun eigen betekenis-inhoud hebben naast hun bijzondere mogelijkheden van aanwending, hebben wij te doen met een hele reeks uitlatingen en beschouwingen, die hetzij in zuivere beschrijving of in gesprekken voorkomen, hetzij bevat liggen in pareekwoorden, verhalen, formules, enz.- allen commentaren en algemene beweringen omtrent de voorkomende patronen van gedragingen. In dit geval zullen wij voortdurend een grondig onderscheid hoeven te maken tussen deze verschillende uitlatingen, ze onderling vergelijken naar hun symbolische betekenis of hun feitelijke achtergrond, ze steeds weer aan elkander toetsen naar hun overeenstemming of innerlijke tegenstrijdigheid, ze steeds weer testen met de waargenomen feiten en gedragingen of met de gegevens van het algemene cultuur-beeld.

In het domein der Ethno-linguïstiek staan wij voor zulke problemen, die voorkomen bij het gebruik der verschillende verwantschapsbenamingen, als: het gebruik van verschillende benamingen naargelang het geslacht van de Spreker en de Aangesprokene, naargelang de betrekkelijke ouderdom van beiden, naargelang hun sociale positie, naargelang de aard hunner betrekkingen .

Dat de verwantschaps-terminologie nauw verweven ligt met het verwantschaps-systeem, hoeft geen betoog. Het gebruik der termen weerspiegelt direct het hele stelsel van verbanden en betrekkingen, die ontstaan bv. door een principe van afstamming in de vaderlijke of moederlijke lij, door het erkennen van de verschillende groepen van 'kindred' (zoals de groep van nauwe mannelijke verwanten van moeder, van vaders moeder, van moeders vader, etc.); door een stelsel van oneindige vertakkingen van aller lei uitbreiding en diepte. Aldus kunnen wij zeggen dat de verwantschapsbenamingen de onderscheidene categorieën van bloed-, clan- en aangetrouwde verwanten weerspiegelen, waaruit een verwantschaps-

systeem is gecoördineerd.

Het zijn vooral Kroeber en Lowie (19), die de verschillende criteria hebben vastgelegd, door het ignoreren waarvan de classificerende terminologie tot stand komen kan. Het past hier die criteria even nader te beschouwen en ze, aan de hand van Kivu-voorbeelden, te commenteren.

a- Het verschil der generaties.

Neergelang de verschillende culturen kan dit systeem al of niet erkend worden. Bij ons vervaagt het bv. totaal in het gebruik van zulke termen, als 'neef' en 'nâcht'- woorden die zowel wijzen kunnen op verwanten uit de eigen generatie als uit een generatie in afdalende lijn. Bij de Bashi kan de term 'muzala' zowel gebruikt worden voor een 'cross-cousin'II als voor een 'cross-cousin' van Spreker's vader. Bij de Babira noemt Spreker de zoon van moeders-broeder, miki ma nukwayo (kind van de moederlijke oom), doch veelal zal hij ook naar die verwant verwijzen met de term voor moederlijke oom (nukwayo). Algemeen mogen wij zeggen dat geen benaming aan een bepaalde generatie eigen is. Kleinkind (mtyu'ulu) wordt bij de Basiwenda-²arega zowel gebruikt voor een kind van de jongere broeder als voor een kindskind. Een woord als 'mulamu' wordt bij de Bashi zowel aangewend tegenover personen uit de eerste generatie in stijgende lijn (nl. voor de echtgenoot van een vaderlijke tante) als tegenover verwan en uit de eigen generatie (nl. broeders en zusters van Spreker's vrouw). Meer nog, zoals reeds voldoende uit de aangehaalde voorbeelden blijkt kan een bepaalde term, die bij ons in de regel naar een verwant uit een generatie in opgaande lijn wijst, zoals moederlijke oom, ook toegepast worden op personen uit generaties in afdalende lijn. In een systeem namelijk van eindeloze vertakkingen en polygame huwelijken, ontstaat noodzakelijk een soms zeer sterke verscheidenheid in de betrekkelijke ouderdom van personen, die structureel en genealogische gesproken tot eenzelfde generatie behoren. Aldus gebeurt het vaak, dat een persoon een meêje huwen zal

(19) Kroeber in het hoger aangehaalde werk over 'Classificatory Systems'; Lowie in zijn artikel over 'Relationship Terms'. Vgl. Murdock, op. cit., 101-106.

uit een generatie beneden de zijne. Zo komt het dat wij vaak voor het eigenaardige verschijnsel komen te staan, dat neven behoren tot een oudere generatie dan deze van hun moederlijke oom.

In dit verband mogen wij ons ook afvragen voor hoeveel generaties, hetzij in opgaande hetzij in afdalende lijn, specifieke verwantschaps-termen bekend zijn. In vele systemen komen bijzondere benamingen voor tot en met de vierde generatie in opgaande lijn. De Bahavu bv kennen 4 termen: 'darhsa': vader; 'shokulu': grootvader; 'shokuliza': overgrootvader; 'shokululu': betovergrootvader, waaraan vier termen in afdalende lijn beantwoorden: 'mwana', 'munzyukulu', 'munzyukuliza' en 'munzyukululu'. De Bashi onderscheiden vier generaties in afdalende lijn onder de woorden: 'mwana', 'mwindjukulu', 'kinzyukuluza' en 'kindjikororo'. De Banyanga integendeel hebben vier benamingen voor verwanten in opgaande lijn: 'teta', 'tetankhu', 'risuku' en 'kabiringanya'. Bij de Bahunde echter kent men vijf benamingen in opgaande en afdalende lijn: 'tata', 'shokuru', 'tata kulu', 'tata kulica' en 'tete kulici', waaraan beantwoorden: 'mwana', 'mwicukulu', 'mwi-cukulica', 'kampfinfi' en 'kameramera'.

b- Het onderscheid tussen zijdelingse en rechtstreekse verwanten.

Tallose mogelijkheden kunnen hier geboden worden.

Zijdelingse en rechtstreekse verwanten kunnen in één verwantschap categorie samengesmolten worden, zoals bij de Bahavu, waar vader en zijn oudere en jongere broeders alle vaders zijn (hoewel een onderscheid bewaard blijft bij verwijzing: 'darhsa', vader, en 'mu-darhsa', vaders-broeder.

Rechtstreekse en zijdelingse verwanten kunnen echter ook terminologisch onderscheiden worden, bv. bij de Babira waar Spreker naar het eigen kind met de elementaire term 'miki mamu' verwijst, doch zich van een beschrijvende term 'miki na ngundu mamu' bedient waar hij het kind van zijn oudere broeder benoemen wil. Elders nog wordt eenzelfde term 'vader' zowel voor vaders-broeder als vaders-zuster aangewend en een term 'moeder' zowel voor

moeders-zuster als moeders-broeder gebruikt. Dit is bv. het geval bij de Nkundo, waar ten andere het woord voor moederlijke oom 'nyangompame', letterlijk 'mannelijke moeder' betekent (20) en bij de Bakwatebwe-Baluba, waar een woord als 'tatumukazyi' zoveel zeggen wil als vrouwelijke vader, dan wanneer het gebruikt wordt voor vaders-zuster.

Het al- of niet onderkennen van het onderscheid tussen rechtstreeks- en zijdelingse verwanten tekent zich vooral scherp af in de eerste generaties in opgaande en afdalende lijn. Met dit criterium als maatstaf, heeft Lowie (21) een groot aantal wereld-systemen vergeleken en o.a. een her-classificering beproefd van de door L. Spier (22) vooropgestelde categorieën van verwantschapsterminologieën in Noord-Amerika.

c- Verschillende 'ouderdom' binnen éénzelfde generatie.

In vele wereld-systemen wordt soms een rigied onderscheid gemaakt tussen sociologisch oudere en jongere verwanten. Het gebruik van 'status terms', die op sociale voorrang wijzen kunnen, is o.a. zeer typisch voor Azië. De mogelijkheden zijn weerom zeer groot. Bij de Basimwende-Barega onderscheidt een man tussen zijn oudere en jongere broeder ('m'mulu en mto) en een vrouw tussen haar jongere en oudere zuster. In andere groepen kan een man een veel complexer onderscheid maken tussen zijn verschillende broeders. Bij de Bahunde bv. onderkent hij vier soorten: 'mfula yane', de eerstgeborene onder de kinderen van moeder; 'mukulu wane', Spreker's oudere broeder; 'mulumuna wane', Spreker's jongere broeder; 'mwanshyare wane', de laatstgeborene onder de kinderen van moeder. Zelden in onze voorbeelden zijn de gevallen waar een mannelijk Spreker verschil maakt tussen oudere en jongere zusters binnen de eigen afstammingsgroep. In aangetrouwde

(20) G. Hulstaert, Le Mariage des Nkundo, Bruxelles (I.K.C.B., VIII) 1938, 519 en passim.

(21) H.H. Lowie, Social Organization, 60-67. Vgl. zijn artikel in Encyclopaedia Britannica, XIX, 84.

(22) L. Spier: 'The Distribution of Kinship Systems in North America', Univ. California Public. Anthropol., I (1925).

betrekkingen echter gebeurt het soms, dat door een principe van vereenzelviging en versmelting, een verwant van de tweede of de de graad terminologisch met een verwant van de eerste of tweede graad wordt vereenzelvigd. Zo noemen de Bazyoba van Kiri zowel een oudere broeder als zijn vrouw 'mkulu'ani', mijn oudere... Vinden wij ook ongeveer bij alle stammen de mogelijkheid en de tendenz tussen oudere en jongere verwanten te onderscheiden, de scherpe aflijning tussen beide ouderdomsgroepen wordt niet overal op dezelfde radicale en onbepaalde manier doorgevoerd. In de classificaties van L. Spier vertegenwoordigt het 'Yuman-type' een geval van uiterst verfijnde doordrijving van deze dichotomie door de categorieën van 'ouder' en 'jonger' uit te breiden tot de generaties in opgaande en afdalende lijn. Bij de Babembe ook zullen wij uiterste gevallen aantreffen van de mogelijke implicaties, die uit het onderscheiden van de relatieve sociale voorrang kunnen voortkomen.

d- Het geslacht.

Binnen Spreker's eigene generatie wordt in al onze voorbeelden een verschil gemaakt met betrek tot het geslacht van de persoon, die vernoemd wordt. Naast woorden voor oudere en jongere broeder beschikt een mannelijk Spreker telkens over een term, die naar een zuster verwijst (vgl. Babira: seka; Bashi: mwali wirhu; Basanze: ngaziani; bij de Babuyu: kacanyi.) Bij de Bakisi-Barega echter bedient een mannelijk Spreker zich van de term 'mubitu' om naar zijn zuster te verwijzen- een woord waarmee ook een vrouwelijk Spreker haar broeder vernoemt. Bij de Bavira anderzijds wijst de benaming 'muvysla' zowel naar een mannelijke als vrouwelijke 'cross-cousin'. Binnen de generaties in afdalende en opgaande lijn gaat het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke verwanten dikwijls teloor. Zusterlijke neef of nicht bv. worden niet gedifferentieerd bij de Bazyoba in het woord 'mwiwa', bij de Bavira in de term 'mwiwa' en bij de Babira in de benaming 'olo'. Zoon en dochter worden in sommige systemen telkens weer van elkander onderscheiden met een specifieke elementaire term; elders

moet men beroep doen op beschrijvende of afgeleide termen; weer elders worden beiden versmolten in de benaming voor kind. De Bashi onderscheiden zoon en dochter als 'mugala wani' en 'awali wani'; de Babira duiden ze resp. aan als 'miki mamu' la muluku' en 'miki mamu la seks'; bij de Babembe is het woord 'awana' algemeen geldend.

Door een principe van identificering kunnen vooral aangetrouwde verwanten dikwijls met de mannelijke of vrouwelijke verwanten uit de eigen afstammingsgroep gelijkgesteld worden. Bij de Babembe bv. worden de vaderlijke tante zowel als haar echtgenoot onder één term begrepen, evenals de moederlijke oom en zijn vrouw. In andere systemen komt vooral in de tweede generatie in opgeande lijn volstrekt de zelfde term voor. Zowel voor rechtstreekse als zijdelingse mannelijke en vrouwelijke verwanten als voor hun respektievelijke echtgenoten in de generatie der grootouders wordt dezelfde benaming 'teta' gebruikt bij de Babira of de term 'kaku' bij de Bakwatembe-Baluba.

e- Het geslacht van Spreker.

Dit criterium speelt over het algemeen een mindere rol bij de ons bekende groepen. Het wordt erkend bv. waar een vrouw haar broeders met een andere benaming aanduidt dan een man zijn zusters. Elders laat het zijn invloed gelden, wanneer een man zijn zusterlijke neef of nicht met een ander woord benoemt dan een vrouw voor haar broederlijke neef of nicht gebruikt. Ook is het van kracht waar een man naar de echtgenoot van zijn zusters of naar de broeders van zijn vrouw met een andere term verwijst dan een vrouw tegenover de echtgenote van haar broeder of de zusters van haar man doet. (vgl. een vrouw tot de echtgenote van haar broeder: 'alamo' bij de Bazyoba; 'gobakyanji' bij de Babuyu; 'Nyali yani' bij de Bavira; 'mkoza wani' bij de Basanze; 'autokali' bij de Bakisi-Barega; of een man tot de echtgenoot van zijn zuster: 'mkoya' bij de Bazyoba; 'a'moda' bij de Babuyu; 'aulamu' bij de Bavira; 'mkwan' bij de Basanze; 'mukozyi' bij de Bakisi-Barega.)

f- Het geslacht van de verbindende verwant.

Dit criterium wordt ook veel vermeld als 'criterion of bifurcation', het criterium van bifurquering. Dikwijls wordt geen verschil gemaakt in de benamingen, die men voor verwanten van een verschillende orde gebruikt. Het gaat hier om de dubbele mogelijkheid waarbij Spreker met een bepaald persoon verbonden is door een mannelijk of vrouwelijk tussenpersoon. Over het algemeen geldt dit minder voor personen uit de eerste generatie in opgaande lijn, waar wij overvloedige voorbeelden hebben van een discriminatie tussen bv. vaders-zuster en moeders-broeder. Sterker is de invloed echter binnenin hogere generaties. Een woord als 'mugaka' kan bij de Bahavu zowel vaders-moeder, vaders-vader zuster als moeders-moeder of moeders-vaders-zuster aanduiden. Merken wij echter op dat een terminologisch verschil kan gemaakt worden tegenover personen met wie men door verwanten van hetzelfde geslacht verbonden wordt, terwijl individuen, met wie men door verwanten van verschillend geslacht in betrekking staat, in éénzelfde categorie kunnen begrepen worden. Een Mbembe bv. breid dezelfde benaming 'msonganinane' uit van de schoonvader van een jongere broeder tot de schoonvader van een zuster. In dergelijke instanties dringt de invloed door van andere principen, bv. het al- of niet als onmiddellijk en betekenisvol beschouwen van een bepaalde band of de uiterste toepassing van de dichotomie tussen 'ouder' en 'jonger'.

g- Het onderscheid tussen bloed- en aangetrouwde verwantschap.

Vooral in de reeks van benamingen, waarmede men zich tot een bepaald verwant richt, gaat dikwijls dit onderscheid vervagen. Symbolische gedragingen, zoals wij reeds hoger bemerkten, zullen hier immers vereenvoudigend werken. Het is daarom ook, dat wij de interessantste gevallen van het al- dan niet onderkennen van dit criterium zullen aantreffen in de termen, waarmede men naar bepaalde verwanten verwijst. Bij de Babembe wordt de schoonzoon (dochters-echtgenoot) terminologisch volledig in de groep geïnte-

greerd als kind (mwana), doch bij de Bashi wordt hij met het passende woord voor schoonzoon, 'mukwi wani' vermeld. Nog anders is de opvatting der Bahavu waar zij deze schoonzoon met een speciaal woord als 'muhunga' aangeven. Waar de mogelijkheid van huwelijk met het kind van een of ander zijdelings verwant bestaat, komt het dikwijls voor dat de echtgenoot of echtgenote van die zijdelingsse verwant vereenzelvigd wordt met een verwant, waarvan de positie in aangetrouwde betrekkingen van uiterst critis belang is. Bij de Bavira bv., waar een huwelijk met de dochter van moeders-broeder dikwijls voorkomt, wordt de echtgenote van die moederlijke oom 'nyama vyala' genaamd, hetgeen zoveel betekent als schoonmoeder. Omgekeerd wordt om die reden de echtgenoot van vaders-zuster als 'tata', vader, gerangschikt bij de Basiwenda-Berega. Anderzijds zien wij ook dat zekere termen, die op aangetrouwde relaties wijzen, gebruikt kunnen worden waar men het accent legt en wil op de bijzondere band van eerbied of verrijding die tussen betreffende bestaat. Bij de Babira noemen twee vrouwen van een polygaam elkander onderling 'tongame', doch als uitdrukking van een bijzonder respect, kan een jongere vrouw de oudere vermelden en aanspreken als 'mama'- een benaming, die de idee van 'nkilame', schoonmoeder, in zich besluit.

b- Het al- of niet in leven-zijn van de verbindende verwant.

Dit criterium, waarvan het belang over het algemeen als weinig diepgaand wordt geacht, schijnt ons bij de ontleding van verschillende bijzonderheden van de nomenclatuur een grotere draagwijdte te hebben, dan dikwijls vermoed wordt.

De verwantschaps-terminologie waarin Spreker tegenover de onderscheidene verwanten is opgenomen, kan helemaal veranderen bij de dood van Spreker's vader. Bij de Bashi noemt een man de vrouw van vader 'muka larha', zolang zijn moeder in leven is, doch 'nyama' eens zijn moeder gestorven is. Op gelijke wijze noemt hij vaders-zusters-echtgenoot 'mulemu', zolang zijn vader leeft, doch 'mukwi' als zijn vader dood is. Benzelfde verschijnsel stellen wij vast in het voorkomen van het zgm. Shaha-type van 'cross-cousin'-terminologie, waarbij moeders-broeders-

zoon als moederlijke oom en moeders-broeders-dochter als moederlijke tante worden aangeduid. Bij de Babira bv. bemerken wij dat 'cross-cousins' elkander tijdens het leven van de moederlijke oom, die beiden met elkander verbindt, als 'miki ma nukwayo' (kind van mijn moederlijke oom) en 'miki ma kula' (kind van de vaderlijke tante) vernoemen. Het is eerst na de dood van deze moederlijke oom dat zij in een relatie van 'nukwayo' en 'olo' komen te staan.

Het ware echter verkeerd en onvolledig te zeggen, dat de classificerende nomenclatuur enkel een onderdeel vormt van een verwantschaps-systeem. Er zijn ons talloze voorbeelden bekend waarbij de verwantschaps-benamingen uitgebreid worden tot personen waartussen geen verwantschaps-band bestaat, maar een symbolische of spirituele verbondenheid. Aldus ontstaan evenveel artificiële verhoudingen, die ontspruiten uit een zekere congenialiteit of lotsverbondenheid. Zulke gevallen van uitbreiding van de nomenclatuur treffen wij aan in het vriendschapspakt, in co-initiatie, in het adoptie-proces van vreemde of slavenkinderen, in het assimilatie-proces, waarbij kleinere of grotere afstammingsgroepen volledig in de oorspronkelijk niet-verwante afstammingsgroep geïntegreerd worden. In zulk een Babebe-instelling als de bloedband worden, samen met andere sociale en sexuele plichten en vrijheden, de terminologische verhoudingen uitgebreid tot de onmiddellijke familieleden van beide partners. Hoewel deze nomenclatuur noodzakelijk beperkt zij moet in uitbreiding en aanwending, toch blijft ze veelal voortleven doorheen verscheidene generaties. De 'lusa'e'- en 'esambo'-pakten der Babebe planten zich van vaders op kinderen en kindskinderen over.

4. Terugkerende typen van classificering en wetenschappelijke pogingen tot een systematische verklaring.

De manieren, waarop de verschillende menselijke culturen de

massa van verwanten en aangetrouwde verwanten hebben gegroepeerd in categorieën, zijn zo verscheiden en genuanceerd bijna als de menselijke gemeenschappen zelf?

Bij de Noordelijke stammen van de Andaman-eilanden, op de Westkust van Achter-Indië gelegen, heeft men geen woord voor grootvader, grootmoeder, oom, tante of kozijn; de voorkomende termen wijzen daarenboven meer op de sociale positie, dan op de onderlinge verbanden.

Bij de Dobu van Nieuw-Guinea verandert de hele terminologie naar gelang Spreker's vader in leven of dood is. In het systeem van opvolging gaat de machtspositie hier over van een man op zijn zusters-zoon, waardoor Spreker al de termen van vaders-groep overdraagt op de groep van vaders erigenaam.

Bij de Aranda van Centraal Australië wordt geen onderscheid gemaakt tussen bloed- en aangetrouwde verwanten. Aldus wordt de benaming 'echtgenote' uitgebreid tot elke vrouw die behoort tot de onderafdeling van de 'moiety' waaruit een man zijn vrouw kiest. Bij de patrilineaire Todas van Zuid-Indië noemen 'cross-cousins' elkander echtgenoot en echtgenote.

Bij de matrilineaire Haida van Brits-Columbia worden moeders-zuster en elke vrouwelijke nicht 'moeder' genaamd en kan elke vrouw van vaders clan als tante worden aangeduid.

Bij de matrilineaire Crow van de Plains worden onder één term 'vader' zulke verwanten van verschillende graad begrepen als vader, vaders-broeder, moeders-broeder, zusters-echtgenoot en zusters-zoon.

Bij de matrilineaire Hopi van Arizona gebruikt men zelden classificerende termen, wanneer men zich tot een bepaald verwant richt; teknonymische namen worden in dit geval algemeen gebezigd.

In Afrika ook treffen wij een dergelijke grote verscheidenheid aan.

Bij de Heiban-Ototo stammen van Kordofan vinden wij een wederzijdse terminologische identificatie voor moeders-broeder en zusters-zoon, voor ouders en schoonouders, voor grootouders en klein-

kinderen.

Bij de Kipsigis van Kenya ontstaat door gezamenlijke inwijding in het 'Royinotet'-ritueel een bijzondere symbolische verwantschaps-terminologie tussen de initiandus en de oude man, die hem bij de inwijding helpt en begeleidt.

Bij de patrilineaire Temne-Limba van Sierra Leone worden moedersbroeder en vadersbroeder in één categorie begrepen en moederszusters en vaderszusters in een andere.

Bij de Fort-Jameson Ngoni groepeerst men onder één benaming samen vadersbroeder, vaderszuster, vaderszusters-echtgenoot, moederszusters-echtgenoot en vaders mannelijke neven.

Bij de Nkundo van Kongo worden vadersbroeders, vaderszusters en de zonen van die zusters alle als 'vader' aangeduid. Verder kan men er onder één benaming, die op een gevoel van eerbied en ontzag wijst, zulke verwanten rangschikken als schoonvader, ech-schoonmoeder, schoonbroeder en schoonzuster. Eveneens ontstaat tussen personen, die tot éénzelijde ouderdomsklasse behoren, een bijzondere betrekking van broeders. (23)

Bij de Bakisi-Barega van Mopipi verwijst een woord als 'mutokali' naar zulke verwanten als: de jongere broeder van Spreker's echtgenoot, de zuster van Spreker's echtgenoot, de vrouw van Spreker's oudere broeder, de jongere zuster van Spreker's echtgenote. Dezelfde relaties worden bij de Babembe door vier verschillende benamingen weergegeven.

Hoe oneindig echter de mogelijkheden van samengroepering ook zijn, toch komen steeds zekere vaste patronen van indeling en classificatie terug—een feit dat wel één der belangrijkste trekken van de verwantschaps-terminologie uitmaakt. Opvallend hierbij is het verschijnsel dat dergelijke terugkerende gelijkenissen niet noodzakelijk—en zelfs veelal niet—optreden daar, waar historisch contact in het verleden of het heden bewezen is.

(23) Voor uiteenzettingen over sommige terminologische aspecten van bedoelde volkeren, zie de werken van: Radcliffe-Brown, Fortune, Murdock (Our Primitive Contemporaries, New York 1934), Madel, Peristiany, Hulstaert en de verschenen volumes van de 'Ethnographic Survey of Africa'.

Naar de aard der termen bv. treft men opvallende overeenkomsten soms aan met de analoge benamingen, die terugkeren bij groepen die ver van elkander zijn gelegen, terwijl er een grote divergentie bestaat in de terugkerende vormen bij stammen, die nauw met elkander in contact leven. Zo vindt men vaak meer gelijkenissen in de verwantschaps-woorden der Babembe en Babemba van Noord-Rhodesië, dan tussen de termen van de Babembe en Bashi of Bahavu (24). Doch de grootste verrassingen bieden ons nog wel de structurele overeenkomsten van de classificering zelf. Het Beembe-systeem vertoont bijzondere eigenaardigheden, die het scherp aflijnen tegenover andere typische indelingen van Kivu-stammen, en sluit soms nauwer aan bv. bij de classificaties van de Yuma-Indianen of de Nama-Hottentot- met een uiterst sterk accent op de betrekkelijke ouderdom van Spreker en de verwant waarnaar verwezen wordt. - of bij zekere principen van indeling, die sterk op de voorgrond treden bv. bij de Wilkunkan van Centraal-Australië. zich steunend aldus op de voor 'cross-cousins' gebruikte terminologie, hebben specialisten een massa wereld-nomenclaturen kunnen herleiden tot zekere typen, die in de vakliteratuur bekend staan als 'Crow-type', 'Omaha-type', 'Eskimo-type' en 'Iroquois-type' (25). Zo zullen wij, naar de behandeling van de 'cross-cousins', het systeem van de Basimbi-clan der Babembe en van de Bazyoba van Uvira kunnen bepalen als 'Omaha-type' en de 'cross-cousin'-classificatie der Basanze-Bahoma-vissers van Babembe als 'Crow-type'.

Een andere indeling is gesteund op het principe van al- of niet samensmelting van rechtstreekse en zijdelingse verwanten in de eerste generatie in opgaande lijn (parental generation) en in de eerste generatie in afdalende lijn. Deze hoogst belangrijke

(24) vgl enkele termen, die voorkomen in: A.I. Richards, Land, Labour and Diet in Northern Rhodesia. An Economic Study of the Bemba Tribe, London, 1939: nkashi, zuster; mukashi, vrouw; ndume, broeder; bukwe, schoonbroeder; shikulu, grootvader; daartegenover staan de Ebembe termen: 'aci, m'acaci, ndume, bu'we, shi'ulu. Vergelijk dat bv. met de Kirega termen van bij Mopipi: mubitu, mukazi, mubitu, tatangulu, mukozyi.

(25) cf. Murdock, op. cit., 223-25, die aan de hand van deze gegevens niet minder dan 11 hoofdtypen van sociale organisatie onderscheidt.

systematisatie werd tegelijkertijd door Kirchhoff en Lowie voorgesteld. In dit schema worden vier hoofdinelingen onderscheiden. Het eerste type, dat algemeen 'Generation System' wordt genoemd, versmelt alle verwanten in zijdelingse lijn met de verwanten in rechte lijn binnen een bepaalde generatie. Aldus krijgen wij één term voor vader en alle omen en één term voor moeder en alle tantes.

In het tweede type, dat als 'Bifurcate Merging System' (Gevorkte Samensmeltende Terminologie) bekend staat, begrijpt men vader en vaders-broeders onder één term, doch moeders-broeder onder een andere. Zo ook worden moeders-zusters met moeder gerangschikt, maar valt vaders-zuster onder een afzonderlijke benaming. Dit type komt overeen met het oude 'Seneca'-type van Lowie.

In het derde systeem, dat 'Bifurcate Collateral System' (Gevorkte Zijdelingse Terminologie) wordt genoemd, worden de onmiddellijke zijdelingse verwanten van de rechtstreekse onderscheiden. Aldus krijgen wij drie speciale termen voor vader, vaders-broeder en moeders-broeder, en drie andere specifieke benamingen voor moeder moeders-zuster en vaders-zuster.

In het vierde type tenslotte, dat als 'Lineal Type' bekend staat, worden zijdelingse verwanten van rechtstreekse, maar niet van elkander onderscheiden. Dit is het algemeen europese type, waarbij vader met een term en de verschillende omen met een andere worden aangeduid en moeder onderscheiden wordt van alle tantes.

In het voorlopige schema door Lowie opgesteld (26), vallen bv. de 'Iroquois-', 'Omaha-' en 'Crow'-typen van L. Spier onder de categorie van 'Bifurcate Merging Type', terwijl het 'Eskimo'-type tot het stelsel van 'Bifurcate Collateral System' zou behoren.

Wanneer wij sommige onze gegevens nagaan, stellen wij talloze inconsequenties vast. De systemen der Bashi, Bavira of Babuyu vallen in de categorie van 'Gevorkte Samensmeltende Terminologie' want vaders-broeders en moeders-zusters worden er versmolten met vaders en moeders en hun resp. kinderen met eigen kinderen, terwijl vaders-zuster en moeders-broeder en hun kinderen in afzonderlijke categorieën worden opgenomen. Evenzo kunnen wij het systeem (26) cf. Lowie's artikel in de Encyclopaedia Britannica, 86.

teem van de Babira rangschikken onder de rubriek 'Gevorkte Zijdelingse Terminologie', waarbij vader, vaders-broeder en moeders-broeder elk in hun eigen terminologische categorie worden gerangschikt (baba, yiba, kukwayo) en moeder, moeders-zuster en vaders-zuster eveneens elk afzonderlijk worden beschouwd (mama, yima, kula). De moeilijkheden rijzen echter wanneer het tot het bepaalde komt van de plaats van zulke classificaties, als deze van de Babembe, Barega, Bazyoba en Basanze. Zoals wij gelegenheid zullen hebben aan te tonen kan in een bepaalde generatie een bepaald principe worden aangewend en in een andere een ander bij de Babembe. Bij de Bazyoba van Angeta en Kiri, waar nochtans ook sterke nadruk gelegd wordt op de relatieve ouderdom, spelen andere dan collaterale tendenzen of principen van versmelting een eerste rangs rol. Verder ware het vaak zeer moeilijk een correlatie te aan te stippen tussen een 'cross-cousin'-terminologie van het 'Omaha-type' en de inwerking van de principen van 'Gevorkte ~~Zijdelingse~~ Terminologie'. De Babira bv. vertonen een 'cross-cousin'-nomenclatuur van het 'Omaha-type', doch vallen onder de categorie van 'Gevorkte Zijdelingse Nomenclatuur', wat niet overeenstemt met het schema van Professor Lowie.

Naast de classificatie van verwantschaps-terminologieën in zekere terugkerende typen- een systematisatie, die verre van uitputtend is, daar ze noodzakelijk gesteund is op het al- dan niet voorhanden-zijn van volledige of betrouwbare gegevens, heeft men vooral de causale oorzaken nagevorst van die frequente eenzelvigheden en van de classificerende terminologie als zulks. Deze interpretaties zijn van allerlei aard geweest: conjecturelen historische, linguïstische, psychologische, sociologische. Laat ons vooraf bemerken, dat vele conclusies te haastig zijn gemaakt geworden en dat sommige criteria te on-critisch vooropgesteld of toegepast werden. Afgezien van het feit dat een verklaring al te vaak vertrekt van vooropgestelde beginselen, is de moeilijkheid van verklaring in Anthropologie steeds van een dubbele aard. Enerzijds, gezien de ontzaglijkheid der bestaande of vergane menselijke culturen, zijn de bekenden - hoe indruk-

wekkend het aantal vergeleken culturen ook wezen moge (27)- steeds uiterst beperkt. Anderzijds bestaat er nog steeds in het vergeleken materiaal een noodzakelijke onevenwichtigheid: voor de West-Kust van Noord-Amerika bv. zal men een weelde aan eerste-rangs analyses bezitten en voor zekere gebieden van Afrika zal weinig of niets beschikbaar zijn. Daarenboven moeten wij beken- nen, dat het voorhanden-zijnde materiaal soms al te vaag blijft of een onvolledig of aarzelend karakter vertoont (28). Het gaat niet op de aanwendingswijze te kennen van 10 of meer termen, dan wanneer er in feite 25 of meer in de bepaalde cultuur voorhanden zijn. Het past nog wánder te moeten toegeven, dat er wel een an- dere term zou kunnen bestaan, doch dat hij om een of andere reden aan de navorsers ontsnapte(29).

Anderzijds worstelt de Anthropoloog met de moeilijkheid van de wetenschappelijke beschrijving van waargenomen of als bestaand- beschrevene feiten en toestanden. Het is een probleem, dat terecht onderlijnd wordt door Max Gluckman (30) waar hij schrijft: 'We are striving to establish scientific relations, and not to descri- be precisely what we have observed, or explain the whole of what we have observed'. Het vraagstuk van onderscheid tussen de wer- kelijke toestand en de ideeële of als werkelijk-beschrevene gege- vens, is een punt dat steeds maar onderlijnd is geworden in anth- pologische middens. Niet ten onrechte heeft Malinowski(31) opge- merkt, dat: 'Anthropology has taken over orthodox native doctrine

(27) In zijn merkwaardig werk 'Social Structure' heeft Murdock, zich steunend op de gegevens van de 'Yale University Cross-Cultu- al Survey', 250 menselijke gemeenschappen vergeleken met het oog op zekere veralgemeningen omtrent het wezen van menselijke inste- lingen. Onder deze 250 culturen, vinden wij er 65 uit Afrika en één slechts uit Kongo(nl. deze der Bakongo, waarvoor de gegevens dan nog op een slechte bibliographie berusten, daar ze de studie van Pater Van Wing ignoreren.

(28) Hoe weinig over het algemeen bekend is over het systeem van classificerende terminologie, blijkt bv. uit de samenvattingen, die hieromtrent te vinden zijn in de verschillende publicaties van de 'Ethnographic Survey of Africa', Londen, sinds 1950.

(29) Vgl. A.H. Prins: 'Notes on the Kinship Terminology of the Wateita', Man, L, (November 1950) nr.5. Over de term 'mama' voor vaders-zuster, wordt gezegd dat er ook wel een andere zou kunnen zijn; 'alicoa' voor 'echtgenoot' herinnert ons sterk aan Kishwal

(30) M. Gluckman: 'The Difficulties, Achievements and Limitations'

at its face value, and has been thus duped by mistaking the legal ideal for the social realities of tribal life.' En niet zonder grond hebben moderne Anthropologen steeds weer en weer de nadruk gelegd op het fundamentele verschil, dat moet gemaakt worden tussen het feitelijke en het als geldend-beschrevene, tussen het reële en het ideeële, en hebben zij zulke concepten ontworpen als 'ideal', 'anticipated' en 'actual behaviour' of als 'pattern' en 'configuration'(32).

Verwantschaps-termen geven op zichzelf reeds bijna mathematische reeksen aan en zijn aldus gemakkelijker behandelbaar en vergelijkbaar dan vele andere instellingen. Bovendien biedt de studie ervan in vele opzichten een voordeel op de ontleding van andere instellingen. Hier hebben wij immers te doen met een domein, waarin wij de primitief onmiddellijk ondervragen kunnen aan de hand van zijn eigen genealogie. Verder zijn zijne ideeën hieromtrent klaar en uniform gericht. Voor gelijk welke Mbebe staat de essentiële kloof en onevenwichtigheid binnen de broeder-zuster-groep vast en daarover kan geen twijfel bestaan. Staat de onderlinge terminologische positie van alle mannelijke en vrouwelijke leden streng vast binnen de eigen afstammingsgroep, anders is het gesteld met de terminologische betrekkingen, die bestaan met zekere aangetrouwde verwanten van de derde graad (33). Het geldt hier zulke personen, die de echtgenoot(e) zijn van personen, die een bijzonder critische plaats bekleden in de groep van verwanten. In dergelijke gevallen immers - voor moeders-broeders-echtgenote, voor vaders-zusters-echtgenoot, voor de echtgenote van een schoonbroeder -, kunnen verscheidene termen opgegeven worden naargelang de streken of informateurs of de bijzondere gevallen of de invloeden van historisch- of cultuurcontact. Wij

'of Social Anthropology', Journ. Rhod.-Livingst. Instit., I(1944), 22-43.

(31) B. Malinowski, Crime and Punishment, London, 1947, 113.

(32) vgl. Gordon Brown, Barnet, Malinowski en Kluckhohn's bepaling: 'A pattern is a generalization of "what" people do or should do; a configuration is in a sense a generalization of "why" they do or should do certain things'.

(33) Verwanten van de derde graad zijn zulke met wie Spreker een verwantschaps-band trekt door twee verbindende personen, bv. moeders-broeders-echtgenote, enz.

moeten echter dadelijk bemerken, dat zelfs in dergelijke gevallen de mogelijke benamingen terug herleid zijn tot twee of ten hoogste drie patronen en dat het absoluut geen ongewone termen zijn. Waar bv. bij de Babembe moeders-broeders-echtgenote resp. kan aangeduid worden als 'm'ma mwico', 'mwico' of 'maha bu'we' krijgen wij in geen enkel geval een specifieke benaming, die in andere contexten niet voorkomt. Hier zullen wij dan tot verklaringen moeten overgaan, die niet op het blote feit van zo- en niet anders zijn berusten, maar zullen wij onze toevlucht moeten nemen tot de ontleding van zekere andere instellingen, die hun invloed zouden kunnen laten gelden in de individuele gevallen.

Want denken wij niet, dat een classificerende terminologie een zinloos iets is of een stokpeerdje voor verzamelaars van ingewikkelde eigenaardigheden of een louter academisch vraagstuk! Integendeel vormt zij een belangrijk element in het leven van de clan of afstammingsgroep, in het complex van huwelijksregelingen en uitwisselingen van waarden, in de kollektieve uitingen van het groepsleven zowel als in de onderlinge gedragingen tussen twee personen. Iedereen, die aandachtig de dagelijkse activiteiten - socio-politieke als rituele, economische als ceremoniële - van een stam naspeurde, zal weten dat met de nomenclatuur een geheel van dwingende of veroorloovende regelen, van gestandaardizeerde of gewenste gedragingen, van privilegeën of plichten, verweven ligt. Hij zal bevroeden, dat het tenslotte een goed deel der clan-moraal weerspiegelt(34).

Birket-Smith (35) schrijft als volgt: 'Overigens zijn in vele talen de benamingen voor vader en moeder typische kinderwoorden, zoals papa en mama, en al zijn dit dus de benamingen van de werkelijke ouders die degelijks in de omgeving van het kind zijn, toch kunnen ze wel door een uitbreiding van het begrip gemakke-

(34) S.F. Nadel, *The Nuba. An Anthropological Study of the Hill Tribes in Kordofan*, London, 1947, 102, n.l., haalt het interessante voorbeeld aan van een missieschool in "eiba, waar men aan de meisjes verboden had haar aangetrouwde familieleden te betitelen met de traditionele verwantschaps-termen en haar verzocht persoonlijke namen te gebruiken. Het geval gaf aanleiding tot een klacht bij de D.C.

(35) Kaj Birket-Smith, *De Weg der Beschaving. Inleiding tot de Ethnologie*. Amsterdam, 1950, 205.

lijk op mensen van dezelfde leeftijd als die der ouders zijn overgebracht als uitdrukking van liefdevolle eerbied, zoals 'oom' en 'tante' bij ons'. Een dergelijke opvatting is te simplistisch en goedschiks. Met 'kunnen' zijn wij niet enkel in het domein van de vrije wilsbeschikking, maar ook in de intuïtieve en speculatieve redeneringswijze, terwijl een verwantschaps-terminologie een normatieve en regulerende waarde bezit in het primitieve systeem. Overigens is er geen sprake van 'leeftijd', want Spreker's kleine vader kan heel gemakkelijk, gezien de onevenwichtigheid van het polygame huwelijks-systeem, een veel jongere persoon zijn dan Spreker zelf, en overigens kunnen 'cross-cousins' in de zgn. 'Omaha' en 'Crow'-terminologie gelijkgesteld worden met vaders of moederlijke omen. En wat moet gezegd worden van het frequente verschijnsel waarbij deze 'lalwoordjes' niet naar vader, maar naar grootvader en zelfs kleinkind wijzen? Birket-Smith (36) merkt verder op, dat een classificerend systeem veelal te herleiden is tot een kwestie van vorm; hierbij haalt hij het voorbeeld aan van een oudere echtgenoot, die zijn vrouw 'moeder' noemt als uitdrukking van de bijzondere sociale band, die tussen betreffende bestaat. Een dergelijke bewering zegt even weinig als de voorgaande, omdat er hier geen sprake kan zijn van sporadische gevallen, maar van algemene verschijnselen, die gestandaardiseerd zijn binnenin het culturele patroon van deze of gene gemeenschap en bijgevolg met een reeks sancties vanwege de gemeenschap geladen zijn. Hiermede wordt verder niet verklaard waarom deze zgz. vormelijke gevallen ook hun invloed blijven uitoefenen in de nomenclatuur der volgende generaties wat de kinderen en kindskinderen van deze 'moeders' betreft.

Om tenslotte tot de vooropgestelde verklaringen van de classificerende terminologie terug te keren, zijn het vooral de sociologische die een diepgaande invloed hebben uitgeoefend op het beter begrip ervan. Teleologische interpretaties echter als die

van Malinowski, dat de verwantschaps-terminologie sociale zekerheid verschafft door elk individu in de gemeenschap te voorzien met een aantal surrogaat-verwanten, zijn te algemeen opgevat om een werkelijke bijdrage te kunnen leveren tot de ontcijfering van het ingewikkelde systeem.

Sinds Tylor en vooral Rivers hebben zekere auteurs, waarvan Murdock de nieuwste exponent is geworden, groot gewicht gehecht aan de institutionele correlaten van de verwantschaps-terminologie. Los van een al te grote rigiditeit, mogen wij bevestigen dat er een zeker verband bestaat tussen de nomenclatuur en zekere sociale instellingen. Lowie's (37) waarschuwing echter blijft gelden. 'In the state of our knowledge, then, we may say that while social correlations of terminological features are undeniable, we are not usually in a position to determine a simple cause-effect relationship.' Met Lowie ook hechten wij persoonlijk slechts enig belang aan 'a social determinant of a nomenclatorial trait' wanneer deze duidelijk op het voorplan treedt.

De bijzonderste invloeden op de verwantschaps-terminologie heeft men menen te zien in zulke gewoonten als voorgeschreven-, voorkeurs- of uitgesloten huwelijken (38). In Australië heeft Radcliffe-Brown twee typen van nomenclatuur kunnen onderscheiden. In de eerste wordt vaders-vader in één categorie gerangschikt met moeders-moeders-broeder. De verklaring hiervoor vond hij in een gewoonte van voorgeschreven huwelijk met moeders-broeders-dochter. In de tweede groep wordt moeders-moeders-broeder van vader onderscheiden, een terminologische trek waarin "radcliffe-Brown het spel zag van een huwelijks-gewoonte tussen de kinderen van twee vrouwelijke 'cross-cousins'. Waar een voorkeurs-huwelijk met

(37) Lowie's strikel in de Encyclopaedia Britannica, 89.

(38) Met voorgeschreven huwelijken zijn zulke verbintenissen bedoeld, die in een bepaalde gemeenschap door een stelsel van gewoonten en dwingende regels opgelegd zijn. Voorkeurs-huwelijken zijn zulke regelingen waarbij men in een bepaalde gemeenschap een uitgesproken tendenz zien om een bepaalde verwante te huwen. Het systeem van uitgesloten huwelijken stemt overeen met de begrippen over endogamie en exogamie, die in een bepaalde cultuur geldend zijn.

moeders-broeders-dochter een frequent verschijnsel is, kunnen zekere mogelijke verhoudingen reeds vooraf weerspiegeld liggen in zekere verschijnselen van de nomenclatuur, zoals bij de "avira waar de vrouw van de moederlijke oom 'nyama vyala' schoonmoeder wordt betiteld. Verder stellen wij vast, dat overal waar wij een terminologie van het 'Omaha'-type aantreffen, zoals bij de Basimimbi-Babembe of de Babira, een huwelijk tussen 'cross-cousins' is uitgesloten. Doch dergelijke vaststellingen hebben geen algemeen geldende bewijskracht en zijn slechts waar voor deze of gene groep, waar men inderdaad beide correlaten kon vastleggen. Dikwijls zullen wij genoodzaakt worden een heel stel andere terminologische constellaties tepas te brengen om tot een verklaring te komen. Niets bv. in de 'cross-cousin'-terminologie der Banyanga verstrekt ons enig gegeven omtrent het al- of niet mogelijk zijn van een huwelijk tussen deze 'cross-cousins'. Hoewel deze nichten in gelijk welke richting met het woord 'musara' worden benoemd, toch beweert men stellig dat een huwelijk met vaders-zusters-dochter uitgesloten is. Dit wordt slechts verstaanbaar wanneer men weet, dat een man onderscheidt tussen een mannelijk of vrouwelijk zusterskind bij de Banyanga (mwihwa en mwihwakaci) en dat een huwelijk met vaders 'mwihwakaci' volstrekt onmogelijk is. Verder moet vóór elk definitief besluit nagegaan worden of de statistische coëfficiënt van een bepaalde huwelijks vorm hoog genoeg is, wat natuurlijk een grondige kennis veronderstelt van een groot aantal concrete gevallen. Meer nog, men moet op het oog houden of een sterk voorkomend huwelijks-type niet in zijn invloed op de nomenclatuur geremd wordt door een ander even belangrijke huwelijksvorm.

Andere invloeden heeft men menen te zien in de instellingen van het sororaat, het leviraat, de sororale polygynie (39) of in hu-

(39) Sororaat komt onder twee vormen voor: wanneer een vrouw bij haar man onvruchtbaar blijft, stellen haar familieleden een zuster van haar in de plaats, die kinderen voortbrengt in naam van de eerste vrouw; wanneer een vrouw kinderloos sterft, wordt ze door haar zuster vervangen. Leviraat: een gewoonte waarbij een broeder de vrouw van zijn broeder erft, gewoonlijk na zijn dood. Sororale polygynie: een gewoonte waarbij een man als tweede bijvrouw een zuster van zijn eerste echtgenote neemt. Deze verschillende gebruiken komen in gewijzigde vormen voor bij de Babembe.

welijken met de dochter van een schoonbroeder, of nog in regelingen waarbij twee zusters van één familie aan twee broeders van een andere familie worden uitgehuwd. Uit de ons bekende voorbeelden blijkt het echter dat al deze gebruiken weinig of geen invloed uitoefenen op het totale beeld van de nomenclatuur en dat dit in de eerste plaats te wijten is aan het onzekere, het toevallige, het mogelijke en het onvoorzienbare karakter dat dergelijke gewoonten eigen is. Daarenboven mag men niet uit het oog verliezen, dat deze huwelijken altijd van secundaire aard zijn, d.i. dat ze op een eerste verbintenis reeds volgen, en dat verder het stelsel van classificerende verwantschap zelf de mogelijke invloeden van deze gewoonten enigzins beperken kan. Immers in het sororaat is het niet altijd zeker welke zuster juist de eerste vrouw vervangen zal, of het samen met de eerste vrouw een kind van moeder zal zijn, of een kind van vader, of een kind van vaders-broeder of een kleinkind van vaders-vaders-broeder.

Andere invloeden op de nomenclatuur zouden uitgeoefend worden door bepaalde vormen van afstamming (unilaterale, bilaterale of dubbele afstamming), door patrilineaire of matrilineaire groepen, door het voorkomende type van verblijfplaats der jonggehewden (patri-locaal, matri-locaal, avunculo-locaal, bilocaal) of door zekere gewoonten van exogamie of endogamie.

Het dunkt ons, dat te veel factoren een invloed kunnen laten gelden op de vorming van een bepaald terminologisch beeld, dan dat men tot de volledige correlatie van dit of gene type van nomenclatuur met dit of gene sociale phenomeen zou kunnen besluiten. De mogelijke werking van linguïstische zowel als psychologische, factoren, van diffusie als van ontlening, van innerlijke ontwikkeling als van adaptatie, moet steeds erkend en als mogelijk gedacht worden. Daarbij ware het dikwijls moeilijk om zeggen of een bepaalde instelling, zoals het sororaat, afhankelijk is van een of andere terminologie, dan wel of de nomenclatuur beïnvloed werd door dit gebruik, ofwel of beide het gevolg zijn van een gemeenschappelijke oorzaak (40). Westermarck o.a.; zich steu-

(40) cf. Westermarck, op. cit., 286: 'il se peut que celle-ci (sc. la nomenclature) ne soit pas plus la cause de la première (sc. institution sociale) que l'éclair n'est la cause du tonnerre: ils peuvent tous deux être l'effet d'une cause commune'.

nend op een sociologische interpretatie van het engelse systeem van terminologie beweest 'ex absurdo', dat het een engelse gewoonte zou zijn geweest, dat een broeder zijn zuster huwde. En niemand minder dan Rivers, die tot extremistische sociologische verklaringen geneigd was, moest bekennen dat drie alternatieve verklaringen mogelijk waren in een geval waar moeders-broeder geïdentificeerd werd met vaders-zusters-echtgenoot (NL; 'cross-cousin'-huwelijk; het toebehoren tot eenzelfde exogame moieteit of een gewoonte waarbij twee families hun resp. zonen en dochters uitwisselen) (41) Het oneindige spel van variabele factoren waarvan Kroeber/ sprak, schijnt ons nog steeds als een grote waarheid en tegelijk grote waarschuwing door te gaan.

Tenslotte kunnen wij hier wijzen op de verklaringen van Professor Radcliffe-Brown- verklaringen, die niet enkel van groot academisch belang zijn voor de ontwikkeling van de algemene anthropologische theorie, maar steeds een groot belang hebben als stimulus voor de 'field-worker'. Passend in het kader van zijn opvatting als zou de Sociale Anthropologie tot de 'natural sciences' behoren en als zou het mogelijk zijn 'sociologische wetten' op te stellen, heeft Radcliffe-Brown gepoogd de verschillende nomenclaturen naar hun wezen te verklaren aan de hand van enkele zijner 'structural principles' (42). Laten wij kort deze principen aanduiden. Het eerste beginsel noemt hij 'Principle of the Unity of the Sibling-group', het beginsel van de eenheid van de broeder-zuster-groep (43). Hiermede bedoelt hij niet de innerlijk eenheid van deze groep als zulks, maar wel dat hij een eenheid vormen kan voor een persoon, die erbuiten staat en er mede verbonden wordt door een specifieke relatie met één van zijn leden. Het tweede betitelt hij als 'Principle of the Unity of the Lineage', het beginsel van de eenheid van de afstammingsgroep. Hierdoor wordt een typische verhouding opgesteld tussen een gegeven persoon en al de leden van de afstammingsgroep waarmede

(41) cf. Lowie's artikel in de Encyclopaedia Britannica, 89.

(42) Bemerken wij hier terloops, dat functionalistische Anthropologie in Engeland zelf een scherpe critiek gekregen heeft vanwege de leider van de Oxford-school, Evans-Pritchard: Social Anthropology, London, 1951.

(43) Radcliffe-Brown, Journ. Roy. Anthropol. Instit., 1941, 10-en 17.

hij op een of andere manier verwant is. Wanneer dit beginsel in de terminologie wordt toegepast, dan gebruikt een gegeven perboo voor al de leden van eenzelfde geslacht, die tot die groep behoren waarmede Spreker verbonden is, eenzelfde benaming tenminste doorheen drie generaties. Een derde principe noemt Radcliffe-Brown 'Generation Principle'; door de invloed van dit beginsel verklaart hij o.a; zulke verschijnselen als eenzelfde term voor moeders-broeder en de echtgenoot van vaders-zuster.

Wij zullen nog gelegenheid hebben bij de bespreking van de Bembe-feiten terug te komen op deze principes en daarom beperken wij ons hier tot een paar algemene beschouwingen omtrent die zgz. 'laws'. Afgezien van het gevaar van gemeenplaatsen en tautologie-en - gevaar waarop zowel Lowie als anderen hebben gewezen -, schijnt het uiterst aanmatigend te zijn en voorbarig bij de huidige stand van onze wetenschap te gewagen van 'sociologische wetten' die universeel geldend zouden zijn. Het komt ons voor, dat men in de ijver voor algemene theorie wat te ver gaat en feitelijk niets bewijzen zal, als men teveel wil schematiseren. Dit sluit geenzins het hoge belang uit dat aan de algemene theorie moet gehecht worden noch het voor de hand liggende feit, dat een vooruitgang in kennis niet enkel afhankelijk is van een opeenstapeling van nieuwe gegevens, maar ook van een toenemen van analytische kennis ad rem(44). Enkel wanneer men geleid wordt bij het onderzoek door een serie besluiten of hypothesen, zonder te vervallen in de manie van wetten-makerij, kan een integrerende vooruitgang geboekt worden bij het onderzoek naar de fundamentele elementen van de primitieve cultuur.

Zich steunend op de veralgemeningen van anderen moet elke 'field-worker' zijn steen bijleggen tot de opbouw van de algehele kennis van het wezen van de menselijke cultuur. Doch wij geloven met Evans-Pritchard (45) dat, althans voorlopig, Anthropologie meer interpreterend dan verklarend moet werken.

(44)vgl. Daryll Forde: 'Anthropology, Science and History', Man, L(1950)155-156, een repliek op Evans-Pritchard's nieuwste opvattingen omtrent de methode en de plaats van de Anthropologie.

(45) Evans-Pritchard: 'Social Anthropology: Past and Present', Man, L(1950)123.

§ II- DE BABEMBE.

'Mleka abunda ngabo, mwenembuka i wa'ecikya'.

'Mrega neemt het schild; de heer van het dorp, hij is het die het vlammen doet'.

Het volk, dat zichzelf Babembe noemt en dat bij de Bahucwe-Ba-Buyu van hoofdman 'Emanu onder de benaming 'Bahombi' bekend staat, bewoont het Gewest Fizi en de Itombwe-sector van het nieuwe Gewest Mœnga, Distrikt Kivu, Provincie Kivu, Belgisch Kongo. Bij duizenden leeft het verspreid in de Gewesten Albertstad en Uvir, alsook in de randgebieden van Burundi, vanaf Msenya tot Nyanza, en in de omstreken van Kigoma (Tanganyika Territory).

Bergbewoners en jagers bij uitstek, bedreven de Babembe oorspronkelijk zeer weinig akkerbouw. Reeds in pre-Arabische tijden echter waren sommige Bembe-groepen in bepaalde streken tot in het gebied van het Tanganyika-meer doorgedrongen, waar zij in voeding kwamen met de Bahoma-, Basanze-, Balumbu-, Basikamanya- en Bazyoba-vissers. Vooral in europese tijden zijpelden zij overal in het Tanganyika-gebied binnen, waar zij niet enkel grote vissers werden, maar ook de door de slaapziekte fel-geslonkene vissersgroepen ondergeschikt maakten. Onder administratief beleid gingen zij ook meer en meer aan akkerbouw doen, terwijl zij zich eveneens openbaarden als grote trekkers.

De Babembe leven in zeer verscheiden geographische gebieden, gaande van de randen van het Tanganyika-meer tot de kale graslanden van de Bubembe hoogplateau's, van de 'Elombwe-moerassen tot de beboste savanne van de Bubuyu-vlakte, van het beboste heuvelland van 'Mbanga en Ngaangya tot het dichte regenwoud van Itombwe. Aldus zijn zij niet enkel onderworpen aan sterk verschillende klimatologische condities, maar kennen zij ook een verschillende jaarlijkse cyclus van bedrijvigheden, ontwikkelen zij verschillende technieken en specialisaties, brengen zij een verscheidenheid van producten van de akkerbouw voort. Naargelang de zones, bestaan de bijzonderste bronnen van welvaart in het vervaardigen van prauwen, in het vissen, in het

jagen, of in het verbouwen van katoen of tabac. De welstand en de voedselvoorziening van de bevolking verschilt ook geweldig. In sommige hoger gelegen bergstreken is het droevig gesteld met het diët van de bevolking, enerzijds gezien het praktisch totaal verdwijnen van de jacht op groot wild, anderzijds gezien zekere eerste-rangs voortbrengselen zoals maniok, aardnoten of bananen er niet verbouwd kunnen worden.

Linguïstisch gesproken, vormen de Babembe een eenheid, die nauw aansluit met de groep der Basiwenda-Barega van hoofdman 'Alenga uit het Gewest Mwenga. Grote taalkundige verschillen komen niet voor, tenzij plaatselijke varianten in de toonpatronen en in de woordenschat. Deze laatste dan is vooral beïnvloed geworden door de dialecten der vissers, door het Kibuyu en door het Airega van Moligi. De schat van liederen, formules enz., die tot het patrimonium behoren van sommige geheime genootschappen, zoals 'Alunga of 'Atende, of deel uitmaken van de cultus van sommige geesten, zoals Bukabo, werd dikwijls bijna onveranderd overgenomen uit het Kibuyu of Kizyoba.

De Babembe leven in onmiddellijk contact met volgende stammen en groepen: Basanze, Bahoma, Babwari, Bazyoba, Basu-Basikamanyu, Bainyendu, Bahucwe-Babuyu en Benyabemba-Babuyu, Basikasingo, Bakabango-Barega van Moligi, Basiwenda-Barega van 'Alenga, de zogenaamde Bamuzimu-Barega van Longangi, Bashi, Bafulero, Bevira, Barundi, Banyu-Rgwanda, Baholoholo en zekere groepen die zichzelf Bambote, Bahonga, Basiwama en Basi'asumba noemen. Het volk der Babembe wordt samengesteld door een aantal grotere clans waarvan het voorbarig ware het juiste getal hier te bepalen. Op uitzondering na van de grote clans der Basi'alangwa en Basi'mindji, bewerken allen af te stammen van Ikama, voorouder die ook door de Basiwenda-Barega van 'Alenga als 'het begin der menschen' wordt aangenomen. De leden van elke clan hebben niet veel meer met elkander gemeens dan éézelfde clan-naam, éézelfde genealogie, éézelfde verre traditie en het bewustzijn van een oorspronkelijke gemeenschappelijke

verblijfplaats. Sinds oudtijds echter, ter oorzaak van de innerlijke twisten of van oorlogen, zijn de clans in willekeurige segmenten verdeeld geraakt, waardoor zelfstandige en geographisch van elkander gescheiden subclans, of beter onafhankelijke groeperingen van vaak door elkander geworpen afstammingsgroepen van één clan ontstonden. De Bembe-clans zijn aldus verspreide eenheden, die geen plaatselijk karakter hebben en weinig of geen rechtspersoonlijkheid bezitten. Er zijn praktisch geen voorbeelden van kollektieve clan-activiteiten, noch in het economische, noch in het socio-politieke, noch in het rituele domein. Het enigste duidelijke voorbeeld waar de clan als een geheel van hiërarchisch gerangschikte afstammingsgroepen van verschillende diepte (46) een belangrijke entiteit is blijven vormen, vindt men teug in de beschikkingen rond de inwijdingen tot de hogere graden van het bwami-genootschap en in de daarbij voorkomende uitwisselingen van waarden. De Bembe-clans zijn 'agnatische' groepen, d.i. zij zijn gevestigd op een systeem van afstamming in de vaderlijke lijn (47). Er moet nochtans opgemerkt worden, dat wij praktisch geen enkele homogene en zuivere patri-clan kennen in heel Bubebe, omdat vaak de kinderen van een meisje van de clan, dat verleid was geworden of waarvoor men de nodige bruidsprijs niet had betaald, zijn ingeschakeld geworden in de agnatische groep. Verder zijn dikwijls in de patri-groep opgenomen geworden de kinderen van de vrouwen van zusterlijke neven - vrouwen die met een bruidsprijs, door een moederlijke oom gegeven, werden gehuwd -. Tenslotte zijn de Bembe-clans niet-exogame groepen en in hoever-

(46) "et afstammingsgroep bedoelen wij het engelse 'lineage'. In moderne engelse en amerikaanse Anthropologie is het woord volledig ingeburgerd geraakt. Als beschrijvend concept van de werkelijke aspecten van de sociale structuur heeft het zich als een der beste van de Anthropologie geopenbaard in de werken van Evans-Ritchard, Fortes, Madel, Forde en zovele anderen. De gewone bepaling van zo een 'lineage' is deze van Gifford: 'referring to a unilineal group of kin whose members can and do trace actual genealogical descent from a common ancestor'.

(47) Agnatisch: naar de in engelse Anthropologie gebruikelijke term 'agnatic lineage' met eenzelide betekenis gebruikt als 'patri-lineage', hetzij afstammingsgroep in de vaderlijke lijn.

re wij kunnen spreken van endogamie of exogamie tussen de onderscheidene afstammingsgroepen zullen wij in verdere studies nagaan.

De sociale structuur van de Babembe is, naar de terminologie van Radcliffe-Brown, van het 'polysegmentaire' type. Dit betekent dat de verschillende genealogische groepen zich steeds ontdebellen in nieuwe eenheden door een eindeloos proces van segmentering. Een clan ('elongo) is opgebouwd uit twee of meer afstammingsgroepen van grootste uitbreiding (48); deze groepen 'ebundi' genaamd kunnen al dan niet een plaatselijk karakter hebben. Elke agnatische afstammingsgroep van grootste uitbreiding decomponeert zich in twee of meer takken (isongo) of fragmenten ('ebangyu). Deze neventakken of fragmenten vormen op zichzelf weerom afstammingsgroepen van grote uitbreiding. Deze laatste de- vervallen in afstammingsgroepen van kleine uitbreiding, die over het algemeen een plaatselijk karakter hebben, mits men natuurlijk de factoren in acht neemt van een steeds mogelijke secundaire verbrokkeling. Een afstammingsgroep van kleine uitbreiding wordt terug het convergentiepunt van meerdere afstammingsgroepen van kleinste uitbreiding, die naargelang hun numerieke sterkte of hun innerlijke samenhang samenvallen met één aaneengesloten dorpsgroep, met één dorp of met een deel van een dorp. Deze kleinste afstammingsgroepen bestaan uit drie of meer generaties. Daar al deze eenheden essentieel een dynamisch karakter vertonen en ze door huwelijken, geboorten, sterfte of uitwijking steeds maar voortdurend ontdebeld worden in nieuwe vertakkingen dragen ze alle dezelfde Ebembe-naam, 'ebundi'. Een afstammingsgroep van kleinste uitbreiding bestaat uit 1 of meer uitgebreide agnatische families (bulongo of 'ebanga), die in zovele samengestelde families (49) vervallen en tenslotte in laatste instan-

(48) Het onderscheid in 'maximal, major, minor, minimal lineages' wordt ook gemaakt in de werken van Evans-Fritchard, over de Nuer en in deze van Fortes, over de Tallensi.

(49) naar de terminologie van Radcliffe-Brown, 'compound family' wijzend naar de polygame familie.

tie teruggaan op die sociale cel, waaruit alles ontkiemt: de nucleaire familie.

Huwelijken bij de Babembe zijn over het algemeen polygaam, gaande van de frequente gevallen waarbij een man twee of drie vrouwen heeft tot zulke uitzonderingen van 10 tot 30 vrouwen. Instellingen als het leviraat, sororaat, sororale polygamie, huwelijk van een man met de dochter van zijn schoonbroeder, huwelijk van een vrouw met de zoon van haar echtgenoot's zuster, gemengde huwelijkstypen, e.a; komen voor (50).

Het normale type van verblijfplaats na de voltrekking van een huwelijk is patrilokaal, wat aan de basis ligt van de typische territoriale en politieke groepen van Bubembe. Talrijk echter zijn, gegeven het systeem van endogamie, de vormen van wat wij 'endolokaal' huwelijk zouden willen noemen, waarbij een man een meisje huwt uit de eigen dorpsgroep.

Wat de territoriale en politieke groepen betreft, moeten wij bemerken dat deze geen exclusieve eenheden vormen. Elke zone is opgebouwd, niet door homogene fragmenten van een clan, maar door heterogene groepen. De banden immers van de moederlijke omen, van de aangetrouwde familie (familie van een vrouw, familie van een zuster, familie van een vaderlijke tante), van een neef, van een oudere broeder bij de moederlijke omen (51), van de grootvaders, hebben voor een groot deel bijgedragen tot het scheppen van het huidige zeer vermengde en heterogene type van territoriale en politieke groepen in Bubembe.

De verdeling van het socio-politieke, juridische en rituele gezag over en doorheen de mozaiek van afstammingsgroepen, zal in onze studie over het bwami-genootschap worden nagegaan.

In het domein van het supra-naturalisme en van de cultus, wordt de Bembe-cultuur vooral gekenmerkt door het groot aantal geheime genootschappen en inwijdingen, die natuurlijk ook socio-politi-

(50) Voor een classificatie van de verschillende huwelijks-typen zie: B. Aginsky: Kinship Systems and the Forms of Marriage, Memoir 45, American Anthropological Association, 1935.

(51) Hiermede bedoelen wij de sterke aantrekkingskracht, die bestaat tussen twee mannen, die in een verhouding van oudere en jongere broeder komen te staan, omdat hun moeders in hun patri-groep in dezelfde betrekking stonden.

tieke aangelegenheden zijn. Sommige, zoals het Bwami, het Buti'i en het M'mu'i, behoren tot het al-oude patrimonium der Babembe; andere, zoals het Malunga of 'Atende, werden door de Babuyu-Bambote-Basyoba geïmporteerd; nog andere, zoals het Punga, werden in Europese tijden door cultuur-contact uit andere streken in Bwembe ingevoerd en daar aangepast aan de Bembe-opvattingen en Bembe-toestanden. De vooroudercultus is in een driedubbel aspect sterk ontwikkeld geworden. Hij richt zich tot de grote clan-voorouder van oudtijds, tot de geesten van de grote bami van de eigen afstammingsgroep of beperkt zich in een antiemere en private verering tot de eigen grootvader of vader. De naturalistische cultuur ligt geconcentreerd rond woud- en berggeesten; daarnaast vinden wij de verering van de 'Yangya-aardgeest, van de M'kangyalukulu en Bukabo geesten van het Tanganyika-meer, van de Bahombo en Baten-damwa. Sterke verering heeft men ook voor tweelingen en kinderen, waarvan de geboorte als abnormaal wordt beschouwd.

De Evangelisatie van Bwembe door de 'Pentecostale Unie der Missies van Groot-Bretagne en Ierland' werd sinds 1922 doorgevoerd, in zoverre dat in protestantse kringen de gewaagde bemerking werd gemaakt, dat de Bembe-kerk een bijna zelfstandige is. De werking van de Katholieke Missie is recenter en van beperktere aard geweest, daar enkel sinds 1948 een missie der Witte Paters in Baraka werd opgericht en de vroegere missie-werking vanuit Uvira gebeuren moest.

Administratief gesproken, behoort Bwembe sinds 1948 tot twee verschillende Gewesten: het Gewest Fizi, dat naast de Babembe enkele kleinere vissers-groepen herbergt, bestaat uit vier sectoren; het nieuwe Gewest Mwenga omvat één Bembe-sector (Itombwe) naast verschillende Hoofdijen samengesteld uit een heterogene bevolking van Tarega-Bashi-Bainyendu. De verschillende min of meer gewoonrechtelijke groepen waaruit elke sector bestaat - groepen, die in vroegere jaren Hoofdijen hebben gevormd - hebben nog steeds hun kleine hoofdman of notabel aan wie een reeks dorpshoofden zijn ondergeschikt. Ene, naar de clanische compositie homogene zone

bestaat in heel Bubembe niet. Meestal groepeerd een zone een massa kleinere of grotere afstammingsgroepen, die omwille hunner gemeenschappelijke afstamming, omwille van de banden van de aangetrooude verwantschap, omwille van zekere socio-politieke tendenzen der "abembe of omwille van het administratief beleid, samen gegroepeerd zijn geraekt. Het moeilijkste politieke probleem komt dan ook voor met betrekking tot deze verschillende kleine hoofdmannen, notabels en dorpschoofen, die zelden gewoonterechtelijk zijn. Veel Europeanen zijn nooit in Bubembe gevestigd geweest, doch kleine commerciële centra voor inlanders vindt men zo wat overal. Sinds een paar jaren staat het hele land overhoop door het ontdekken van belangrijke goudmijnen. De reacties tegen deze mijnen, die gepaard gaan met grootscheepse sanhoudingen en talloze spontane uitwijkingen, hebben een noodlottige invloed op de innerlijke samenhang van de Bembe-gemeenschap.

Tenslotte heeft Bubembe een puike ligging als transito-gebied. Het Tanganyika-meer opent gemakkelijk de weg naar Burundi, Tanganyika Territory en Albertstad. De pas afgemaakte baan Usumbura-Uvira-Baraka-Fizi-Albertstad opent de deur in alle richtingen en reeds zien wij de natuurlijke trekkers tendenzen der "abembe zich meer en meer ontwikkelen in een voortdurende beweging naar Usumbura en elders, wat definitieve uitwijking, groot cultuur-contact en clandestiene handel medebrenge. Langs de Itombwe-sector tenslotte staat Bubembe in onmiddellijk contact met Burega en de grote mijncentra van Kamituga.

. . .

HET BENEN-SYSTEEM VAN CLASSIFICERENDE TERMINOLOGIE.

§ I- DE PRIMAIRE VERWANTSCHAPS-BENAMINGEN.

1. Synoptische lijst.

1	w. m'mulu(1)	b. ba'ulu	mijn oudere broeder (MS) ²
2	w. mto	b. bato	mijn oudere zuster (VS)
3	y. 'aci	c. 'aci	mijn jongere broeder (MS)
4	y. ndume	c. ndume	mijn jongere zuster (VS)
5	w. m'maci	b. ba'aci	mijn zuster (MS)
5a	m'ma w. m'mulu		mijn broeder (VS)
5b	m'ma tata		mijn echtgenote
5c	m'ma mwico		de vrouw van mijn oudere broeder
5d	m'ma w. m'we		de vrouw van mijn vader
6	w. mlume	(b. balume)	de vrouw van moeders-broeder
6a	mlume wa w.m'mulu		de vrouw van mijn schoonbroeder
6b	mlume wa m'mokya		mijn echtgenoot
7	w. mwale'aci	b. bale'aci	de man van mijn oudere zuster
8	w. mto'aci	b. bato'aci	de man van mijn schoonzuster (VS)
9	w. mtulume	b. batulume	mijn schoondochter
10	w. m'we	m. ma'we	de vrouw van mijn jongere broer
11	w. m'mokya	b. bahokya	mijn kleine vrouw
12	mbyala	bebyala	mijn kleine echtgenoot
12a	mbyala wa mwico		mijn schoonbroeder
12b	mbyala wa cina		mijn schoonzuster (VS)
13	tata	batata	'cross-cousin'
13a	tata wa mwanu'e		'cross-cousin' aan moeders zijde
13b	tata bu'we		'cross-cousin' aan vaders zijde
14	maha	bamaha	mijn vader
14a	maha wa mwanu'e		mijn kleine vader
14b	maha bu'we		mijn schoonvader
15	mwico	bebwico	mijn moeder
16	cina	becina	mijn kleine moeder
17	w. mwiwa	b. bewa	mijn schoonmoeder
18	w. mvenesenga	b. benesenga	moeders-broeder
19	shi'ulu	bashi'ulu	vaders-zuster
20	'u'u	ba'u'u	mijn neef-nicht (MS)
21	shi'uluca	(bashi'uluca)	mijn neef-nicht (VS)
22	w. mwana	b. bana	grootvader
23	w. mtyu'ulu	b. batyu'ulu	grootmoeder
24	a. 'akyo'ololo	tw. tukyo'ololo	overgrootouder
25	msonganinane	basonganinsne	mijn kind
			mijn kleinkind
			mijn achterkleinkind
			die met wie uitwisselt

(1) w., y., b., c., m., tw., wijzen telkens op het pronomem possessivum, eerste persoon enkelvoud: wane, yane, bane, cane, mane, twane.

(2) (MS): mannelijk Spreker; (VS): vrouwelijk Spreker.

2. Enkele bemerkingen over de primaire termen.

1- De 25 termen in onze lijst opgenomen, liggen aan de basis van de hele Bembe verwantschaps-terminologie. De essentie van het systeem kan begrepen worden aan de hand van deze benamingen. Merken wij op, dat het getal 25 een algemene middelpunt weergeeft van het geheel van verwantschaps-termen, die in een groot aantal verschillende wereld-terminologieën teruggevonden zijn.

2- De opgegeven vertaling heeft slechts een zeer betrekkelijke waarde, daar de termen een essentieel dynamisch karakter vertonen en alle een classificerende betekenis hebben. Met zulke woorden, als schoonvader of schoonmoeder, is heel wat meer bedoeld dan de bijzondere verwant, die wij onder zulke benaming begrijpen. De ware draagwijdte van ieder woord kan daarom slechts uitgelegd worden door een reeks voorbeelden en toepassingen.

3- Het merendeel der woorden wordt gebruikt in verbinding met het bezittelijke voornaamwoord in de eerste persoon enkelvoud, op uitzondering na van tata, maha, shi'ulu, 'u'u - termen waarbij dit pronomen willekeurig kan aangeduid worden. Over het algemeen wordt dit voornaamwoord vóór de benaming gebruikt, uitgenomen in cina lyane en mwico wane. Hierin wijkt de Bembe woordschikking af van het Kirega-Kisimwenda, waar het pronomen in de regel volgt (bv. ato wane). Ze verschilt ook van de Basanze woordorde, waar het pronomen aan de term zelf geaffixeerd wordt (mkulu'ani; mnu-nani). De woorden voor vader en moeder krijgen hun eigen vorm naar de persoon en het getal van het pronomen waarmee zij gebruikt worden:

tata : mijn vader	maha : mijn moeder
sokye : ^{uw} zijn vader	nyo'okye : uw moeder
sekye : zijn vader	inyakye : zijn moeder
isetu : onze vader	inetu : onze moeder
isenu : uw vader	inenu : uw moeder
isebo : hun vader	inabo : hun moeder
bamasetu : onze vaders	bamanetu : onze moeders
bamasenu : uwe vaders	bamanenu : uwe moeders
bamasebo : hunne vaders	bamanabo : hunne moeders

De woorden shi'ulu en 'u'u echter blijven onveranderd en worden niet beïnvloed door de persoon of het getal van het pronomen, zoals dat wel het geval is in het Kinyargwanda: bv. sogokuru wanjye, mijn grootvader, en sekuru, zijn grootvader.

4- Naar hun structuur vinden wij onder deze 25 benamingen vertegenwoordigers van de drie bekend typen. Wij treffen er 'elementaire termen' aan zoals mwico, tata, mwiwa. Onder de groep van afgeleide termen, onderscheiden wij drie soorten. Een benaming, zoals tata wa mwanu'e, bestaat uit een elementaire term in verbinding met een ander lexicographisch element, mwanu'e, dat op een leeftijdsgraad 'jeugdig' wijst. Tot het tweede type behoort zulk een term als mwenesenga, die samengesteld wordt door een element 'mwene-', bezitter, en een verwantschaps-term senga, vaderlijke tante - een benaming echter die in het Ebembe niet voorkomt, maar wel te vinden is bij de Basimwenda. Het derde type tenslotte is van een werkwoord afgeleid, bv. msonganinane, die met mij uitwisselt, van usongana, met elkander uitwisselen, en 'akyo'ololo, achterkleinkind, van het werkwoord ukyo'a, dienen, helpen, steunen. Namen van het beschrijvende type, waarbij twee elementaire termen gecombineerd worden, worden vaak gebruikt wanneer Spreker op een duidelijker wijze zijn verhouding tot de verwant in kwestie beschrijven wil. Voortdurend bij ondervragingen moet men beroep doen op deze verwantschaps-beschrijvingen, wil men de juiste inhoudsbetekenis van een bepaalde primaire term in een gegeven omstandigheid kennen. Een vrouw kan bv. zeggen dat zij tot het Bahumbwa-genootschap werd ingewijd samen met haar oudere zuster. Men kan eerst dan te weten komen welke oudere zuster het is, wanneer de persoon in kwestie duidelijk omschreven is geworden met een voldoende reeks termen, zodat het duidelijk blijkt dat bedoelde persoon wel degelijk een oudere zuster was. Op de vraag: 'm'mulu beni?', welke oudere zuster, zal die M'mumbwa vrouw naar de omstandigheden kunnen antwoorden: mwana wa maha (een kind van moeder), mwana wa tata (een kind van vader), mwana wa m'mulu wa tata (een kind van de oudere broeder van vader), mwana wa m'mulu wa maha (een kind van de oudere zuster van moeder),

mwana wa ndume ya maha (een kind van de broeder van moeder), m'maci wa m'mulu wa wane mlume (de vrouw van de oudere broeder van mijn echtgenoot). Twee benamingen echter van beschrijvende aard worden meer dan welke ook gebruikt: mbyala wa mwico en mbyala wa cina, woorden die verwijzen naar de 'cross-cousins' in beide richtingen. Beschrijvende termen krijgen verder in het Bembe-systeem een speciale betekenis waar zij bij verwijzing eerder zullen gebruikt worden dan andere mogelijke benamingen. het geldt hier de woorden 5a, 5b, 5c, 5d, die telkens saengesteld zijn met het element 'm'ma', vrouw van... In dit geval verwijzen zij naar de zeer bijzondere en critische constellaties, die tussen betreffende bestaan ter oorzeke van het leviraat, een secundair huwelijk van moeders-broeders-echtgenote met de zoon van de zuster van haar echtgenoot, het complex van jok-betrekkingen, enz.

5- Al de termen kunnen zowel in aanspreking als in verwijzing aangewend worden. Sommige echter zullen zeldener gebruikt worden wanneer Spreker zich tot bedoeld verwant richt en bij voorkeur vervangen worden door een persoonlijke- of een teeknonymische naam.

6- W j kunnen hier reeds zeggen, dat de aanwendingswijze en de mogelijke draagwijdte van de betekenis van een bepaalde benaming niet vooraf bepaald is en dat, naargelang de zones, een of andere term een bredere zin krijgen kan dan hij gewoonlijk in in het algemene Bembe-patroon heeft.

7- Het merendeel der termen komen zowel in de mond van een vrouw als van een man voor, op uitzondering na van termen 4, 6, 9, die enkel door een vrouw worden gebruikt, en van termen 3, 5, 7, 8, en 10, die voor mannen voorbehouden zijn. Bijzondere nadruk moet hier gelegd worden op het gebruik van mwiwa en mwenesenga. Binnen de eigene agnatische ofstammingsgroep noemt een man zijn zusterlijke neef en nicht 'mwiwa' en noemt een vrouw haar broederlijke neef of nicht 'mwenesenga'. In de betrekkingen echter, door het zwagerschap geschapen, zal een man ook de term mwenesenga uitbreiden tot de broederlijke neven en nichten van zijn echtgenote en een vrouw tot de zuster-

lijke neven en nichten van haar echtgenoot. De woorden 'ulu en mto hebben ook een verschillend gebruik, naar gelang zij in de mond van een man of een vrouw voorkomen. Binnen de eigen patri-groep zal een vrouw gelijkwelke broeder 'ndume' betitelen, terwijl zij tussen oudere en jongere zusters onderscheiden zal.

8- In de meeste gevallen maken de Babembe een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke verwanten. Zelfs in de tweede generatie in opgaande lijn blijft dit onderscheid bewaard, doch in de derde generatie gaat het teloor en maakt het plaats voor de meer abstracte begrippen van overgrootouders. Merkwaardig is het, dat ditzelfde onderscheid niet gemaakt wordt voor verwanten uit generaties in afdalende lijn. Zeer zelden trekt men de grens tussen zoon en dochter of voor vrouwelijke of mannelijke zusters-kinderen. Een uitzondering wordt enkel gemaakt voor de echtgenote van een zoon, die nooit in de categorie der kinderen kan worden opgenomen. Binnen de tweede generatie in afdalende lijn wordt volstrekt geen onderscheid meer gemaakt tussen vrouwelijke of mannelijke kindskinderen en hun (haar) resp. echtgenoten. Verder worden ook zekere aange-trouwde familieleden van de derde graad terminologisch geassimileerd met verwanten van de tweede graad, waardoor het geslacht geïgnoreerd wordt. Wij bedoelen hier zulke personen als de echtgenoot van vaders-zuster, die gelijkgeschakeld wordt met een vaderlijke tante.

9- Weinig termen slechts zijn onderworpen aan het principe van wederzijdsheid of polariteit, zoals Murdock het noemen wil. Uitzondering op deze regel maken enkel de benamingen IO, II, I2 en 25, die in beide richtingen kunnen aangewend worden.

10- De bijzonderste varianten van deze algemene Ebembe-woorden, treffen wij aan bij de Basimibi-clan van de Lulenge-sector. Deze Basimibi leven op de grenslijn met de Benyangabi en andere groepen van de groot-cspita Kikuni, een fragment van de Bakabango-Barega van hoofden Moligi, gewest Shabunda. Zekere algemene Ebembe verwantschaps-termen worden niet enkel anders uitgesproken, maar ook krijgen zij soms een ander gebruik (vooral wat 'cross-cousins

betreft) en kost er een nieuw woord voor. De bijzonderste varianten zijn: mama voor maha; mwedho voor mwitjo; dhina voor zj-cina; bu'o voor m'we; mule'edhi voor mwale'aci; afwezigheid van de term shiulu en uitbreiding van de betekenis van 'u'u tot groot ouder; bu'ilu voor msonganinane.

II- Wij hebben er hoger reeds op gewezen, dat de term 'cine' sterk afwijkt van de analoge woorden in andere dialecten. Dit is echter uitzonderlijk en de meeste benamingen vertonen grote overeenkomst met deze uit andere taalgroepen.

12- Twee termen, die wij in onze lijst niet hebben opgenomen ~~en~~ omdat ze zeer zelden voorkomen en door de jongere generaties haast niet meer bekend zijn, dienen om te verwijzen naar verwanten van de vierde en vijfde generaties in afdalende lijn: 'A'OMPAKA-CU en BWALU'A. In dit opzicht is de verhouding met de vierde generatie zeer vaag geworden bij de Babembe, terwijl zij bij andere stammen een veel diepere betekenis heeft. De Bahunde van Kalinda, bv. zeggen, dat een kind van de vierde generatie in afdalende lijn (kempimfi) het 'kyabese', de jok is der mensen. Bij de Behavu mag een man zijn 'ndzyukululu' niet met het blote oog zien, wanneer het hem voor de eerste maal wordt getoond, maar wel moet het licht van zijn ogen gezeefd worden doorheen het stramen van een 'kederhse'-mand.

13- Bij sommige stammen verandert de nomenclatuur voor verwanten van de tweede of derde graad, wanneer de verbindende verwant dood is. Dergelijke her-formuleringen laten zich minder gelden bij de Babembe dan bij andere Kivu-stammen. Bij de Bazyoza van Uvira wordt de zoon van moeders-broeder 'mwanaswizyo', kind van de moederlijke oom, genaamd zolang de moederlijke oom zelf leeft; het wordt echter 'swizyo', moederlijke oom, na de dood van zijn vader.

14- Een criterium dat bij de Babembe een grote rol spelen kan in de verschillende modeliteiten van verwantschaps-terminologie, is het al- of niet bestaan van een speciale band tussen schoonbroeders. Over deze betrekking van 'wabyane', die doorheen kan resp. vrouw en zuster ontstaat, zullen wij het nog verder hebben.

§ II- DE SECUNDAIRE BENAMINGEN.

Onder deze rubriek behandelen wij sommige minder gebruikte termen, die evenwel van grote betekenis zijn voor een juiste kennis van de wijze waarop een terminologisch systeem werkt. Naast enkele benamingen, die zelden of slechts in een speciale context voorkomen, verwijzen wij ook naar zekere modellen waarop Spreker zich rechtstreeks richt tot sommige verwanten.

1- In de oude en strikte gewoonte sprak een vrouw haar man toe met een 'ube', gij, of een 'na'utoca', ik vraag u. (vgl. het gebruik van 'nakubaza', ik vraag u, bij de Bahavu) De meest voorkomende wijze waarop een vrouw haar man toespreekt is met het gebruik van een teknonymische naam, die samengesteld is uit element 'isi-', en de naam van zijn kind, vb. Isi'yangya, Isi-Malilo, Isimwami. Men uitzondering maakt de benaming M'masa, tweelingen, een titel die gegeven wordt aan de vader van tweelingen. Op het ogenblik dat hij 'pater' geworden is, heeft een man zijn sociale rang gewijzigd en is deze eretitel de enig-passende manier waarop zijn positie in de gemeenschap kan erkend worden.

2- Een man verwijst naar zijn verschillende vrouwen als: wane m'maci wa asoshi, mijn grote vrouw; wane m'maci wa wamu'e, mijn kleine vrouw; wane m'maci wa 'elanga, mijn uitverkoren vrouw. Oudere Dabembe kunnen naar hun oude vrouw verwijzen als: mbukuma, mijn oudje (niet in misprijzende of schertsende zin, maar als eretitel voor haar waardigheid als vroomvrouw). Derden zullen gewoonlijk naar de vrouw van een ander man wijzen met een: m'ma 'elake, de vrouw van deze of gene.

Zelf kan een man zijn vrouw als: wane m'maci, mijn vrouw, apostropheren, doch in de regel zal hij haar bij haar familienaam noemen, bv. 'alengamira, Ba'ubilya, Basyungoma, Apendeki. Voor al wanneer een vrouw ouder wordt en niet meer behoort tot de leeftijdsklasse van de 'base'a', jonge vrouwen, maar 'mwamba', vol-rijpe vrouw die vier en meer kinderen had, is geworden, zal men haar ook uit eerbied met een teknonymische naam aanspr

ken. Deze term is samengesteld uit een element 'na'-, moeder van, en de naam van een dochter of zoon, bv. Nabacwa, Nabitomwa, Namilinga. Dit later gebruik van een teknonymische term voor vrouwen wijst enigszins op haar ondergeschikte sociale positie. In de patri-groep van haar man wordt ze slechts volledig opgenomen, wanneer zij de volheid heeft bereikt van het moederschap. Hoe noemen de vrouwen van een polygaam (ba'aci ba wa'ilombwe)elkander onderling? Een eerste vrouw kan naar al de bijvrouwen, die op haar volgen, verwijzen als: bane ba'ya (enkelvoud: mya). 'Mya' wordt eveneens aangewend voor een jongere vrouw, die pas haar intrek nam bij haar echtgenoot en nog geen kind ren bij he voortbracht (vgl. Bazzyoba: muya; Babuyu: myakwany; Bavira: muya wani; Basanze: mwikawani; Basiwenda: mya wane; Bashi: mukibany Banyanga: mitu; Bahunde: murikyetu). Op dezelfde manier kunnen al de jongere bijvrouwen van een man de eerste vrouw aanduiden als: netu bulanda, pleegmoeder (vgl. Basiwenda: maye bulanda). In de dagelijkse verhoudingen onder elkander gebruiken de jongere bijvrouwen de eerbiedigheids titel, maha (vgl. het gebruik van deze titel bij de Babira, waar het zeldener voorkomt en slechts voortvloeiën kan uit buitengewoon goede betrekkingen tussen beide vrouwen). De aanwending van de term 'moeder' is een duidelijk bewijs hoe het strenge formalisme van symbolisch gedragingen in de taal soms alle andere beschouwingen, bv. het innerlijke conflict tussen de bijvrouwen van éénzelfde man, overtreffen kan. De inachtnaam van de relatieve sociale positie schijnt ons in veel gevallen, meer dan wat ook, een bepalende wending te geven aan de Beabe terminologie. Merken wij daarbij op, dat onder het woord 'maha' feitelijk 'maha bu'we', schoor moeder verstaan wordt - een term, die niet enkel op grote eerbied maar ook op vermindering en verschil van belangen wijst (vgl. met het Beabe gebruik, Bazzyoba: mawe bukwe; Babuyu: mawiya; Basanze: mama bwika; de term der Bavira 'baba' impliceert het grootste respect, evenals de benaming 'yeyile' bij de Bakis: Barega; Bahavu: mucu ryerheu; Banyanga: koyo of baba).

De eerste vrouw dan spreekt haar jongere medevrouwen aan m

haar meisjesnaam of met de naam van haar kind. Wanneer een vrouw echter met anderen over de bijvrouwen van haar man spreekt, dan vermeldt zij allen als 'bane bale'aci', mijn schoondochters- een benaming die vermijding en latente botsing impliceert.

Hetzelfde mag gezegd worden voor de terminologische betrekkingen tussen de vrouwen van een oudere en jongere broeder. Hoewel een vrouw de echtgenote van een oudere broeder van haar man duidelijk als oudere zuster aanvoelt, toch zal zij haar steeds als 'maha' toespreken.

3- Ben Mbenbe maakt zeer zelden gebruik van de woorden 'mkaka'p zoon en 'm'menga', dochter. Wil hij het geslacht van zijn kind specificeren, dan zal hij veeler zijn toevlucht nemen tot de beschrijvende termen: mwana wa mlume, een mannelijk kind, en mwana wa m'maci, vrouwelijk kind. Ook kan hij de algemene woorden: mlu myana, man of mannelijk, en m'macana, vrouw of vrouwelijk, bezig. De benaming 'm'menga' wordt hoofdzakelijk aangewend in de context van discussies omtrent huwelijksregelingen. Aldus zal het woord niet zozeer duiden op 'mijn dochter'p 'onze dochter', maar wel op 'meisje van deze of gene clan'. Wil men bv. weten uit welke clan of afstammingsgroep een man zijn vrouw heeft gekozen, dan krijgt men zeker het vlugste antwoord op de vraag: 'wakondjile m'menga wa basibeni?', gij hebt een meisje van welke Basi... gehuwd? Bij andere groepen wordt geregeld het verschil tussen zoon en dochter gemaakt (vgl. Bahoma: mukwamba, zoon, en musika, dochter; Bahavu: mugala wani, mijn zoon, en mwali wani, mijn dochter).

4- Een jongere broeder kan uit eerbied zijn oudere broeder 'mama' heten (te onderscheiden van 'maha', moeder) - een terminologie die mag vergeleken worden met 'yaya' van de Basimwenda-arega, yeyile van de Bakisi-Barega (bij de Babira heeft de term 'yaya' de meer algemene betekenis van 'verwant' uit de broeder-zuster-groep). Evenzo kan een oudere broeder van zijn jongere broeder zeggen dat hij 'wetw mwana', ons kind is. Vestigen wij hierbij onze aandacht op het gebruik van het pronomen in de eerste persoon meervoud! 'Gns' wijst hier op al de leden van de uitgebreide familiegroep (vgl. het onderscheidend gebruik van 'mijn' en 'ons' bij de Bahavu: mwali wani, mijn dochter, en mwali werhsu, mijn zuster; bij

de *Babira*: *ngundu masu*, onze oudere broeder, een term gebruikt voor de eerstgeborene van de familiegroep).

Het bezittelijke voornaamwoord in de eerste persoon meervoud wordt bij de *Babembe* gebruikt in verbindingen met *mwana*, 'aci, *msoshi*, *ula* en *m'mela*.

Wetu mwana, ons kind, wordt veel gezegd wanneer men in genealogische uiteenzettingen de aandacht vestigen wil op een bepaalde afstammingsgroep of een bepaald fragment, dat niet meer in het vaderlijk dorp is gevestigd, doch de weg volgde van andere groepen. In dat geval zien de *Babembe* de hele groep vertegenwoordigd door het kind van de clan, dat voorouder werd van bedoeld fragment. Verder komt de uitdrukking ook voor, wanneer men verwijst naar een meisje van de eigen groep, dat moeder werd van deze of gene *mwami* of bekende hoofdman, bv. 'inyakye wa Mnyaka i wabele wetu mwana', de moeder van Mnyaka was ons kind.

Yetu 'aci, onze zuster, typeert een bepaalde groep van verwanten, die afstammelingen zijn van een meisje uit de groep, dat bedrogen werd of voor geen bruidsprijs werd gehuwd. Onder de vaderrechtelijke huwelijksregelingen der *Babembe* werden deze mannelijke kinderen in de groep ingeschakeld.

Met de benaming '*wetu msoshi*', onze oudste of senior, verwijzen al de bewoners van een dorp naar hun verwant, die de socio-politieke en rituele macht van de hele groep in handen houdt in functie van zijn genealogische positie. In de *Bembe*-structuur zal deze persoon gewoonlijk in de terminologische verhouding van 'kleine vader' staan tegenover alle leden van de generatie die onmiddellijk op de zijne volgt. Naar hem zal men ook wijzen kunnen met zulke termen als: *mwambuka*, *mbango wa msenge* en *ponde*. *Yetu ula*, onze grootste, duidt de eerstgeborene aan van om het even welke afstammingsgroep. Naar dergelijke persoon wordt ook verwezen met: *ngula*, *lu'o*, *mwene'ibundi*, *alakwa*, 'akyengwa en *ntinde*. In de *misele'etico*-verhalen, die de lotgevallen van de *Bembe*-clans oproepen, spreekt men dikwijks van de eerstgeborene van de hele clan als '*amonami'i*', hij die de rook ziet.

Wetu m'mela, onze kleinste, verwijst naar de laatst geborene

van een afstammingsgroep van om het even welke uitbreiding of diepte.

5- Wij kennen ook enkele specifieke verwantschaps-termen, die enkel voorkomen in teksten, liederen, spreekwoorden, formules en precepten.

Mwila: mijn vrouw	Ngina: mijn moeder
Ilembe: mijn vrouw	Mlondani: mijn jongere broeder
Mlembi: mijn jongere broeder	Mtovu: mijn jongere broeder
Mkole: mijn vrouw	'E'une: mijn schoonmoeder
Nemba: oude vrouw	Na'mni: moeders jongere zuster
Nwamba: matrone	M'mele'eca: vrouw van moeders- broeder
'E'ungulela: oude vrouw	Mbukuma: oude vrouw
'Eninga: eniggeboren kind	'Ahumbwe: enig-overlevende
Mse'a: jonge vrouw	Msele: jonge vrouw
Mwanu'e: jongeling	M'mocu: ouderling
M'wambaka: jonge man	'Alenge: wichtje
Mtana: makker	Mnané: evenknie
Mbuci: genitor	Lu'unge: enig-overlevende
'Esimbya: jong meisje ongehuwde vrouw	Wafumu: agnaat
M'nbule: agnaat	Mbucwa: agnaat
Mwetu: agnaat	Mbutanwe: agnaat
Mtendji: de Spreker	M'oka: aangetrouwde verwant
Luhe: leeftijds-gezel	Isipembe: de Spreker
M'membe: vrouw die slechts meis- jes voortbracht	Mlongo: leeftijdsgezel
'Eka: partner in de sororale po- lygynie	'A'ungwa: persoon zonder ouder- broeders
	Mse: die voorafgaat in het ge- boren worden

6- Met de benaming 'mwenetu', bezitter van het onze, duiden de jongere broeders van een uitgebreide familiegroep hun oudere broeder aan of de leden van een jongere generatie een bepaald verwant van een hogere generatie.

7- Vooral waar wij te doen hebben met sinds lang verspreide clan kan het gebeuren, dat men totaal de juiste verwantschapsverhoudin

met de leden van een bepaalde groep vergeten is. Op de vraag: 'akondjile wake beni?' of 'akondjile m'oka m'e?' (hij huwde welke verwent?), zal men in dergelijke gevallen antwoorden met 'elongo', de clan, zo het huwelijk plaats had met een lid van Spreker's clan.

§ III- DE WERKING VAN DE BEMBE -NOMENCLATUUR.

1. De verwantschapsgroepen, die door de Babembe erkend worden.

In de belangrijkste manifestaties van het sociale, rituele en ceremoniële leven, erkennen de Babembe steeds weer acht groepen van verwanten en aangetrouwde verwanten, die bij de uitwisseling van waarden rechtstreeks in het proces betrokken worden. Wij kunnen hier enkel maar de verschillende groepen aanduiden waar tegenover een gestandaardiseerde terminologie aangewend kan worden.

A- De personen met wie Spreker in een verhouding staat van 'ibucwa', bloedverwantschap. Tot deze categorie behoren al de leden van gelijkwelke afstammingsgroep van zijn patri-clan.

B- De groepen van personen met wie Spreker in een 'm'oka', aangetrouwde verwantschap, staat. Deze groepen zijn volgende:

De groep van moederlijke omen (bamwico).

De groep van de moederlijke omen van vader (bashi'ulu).

De groep van de moederlijke omen van moeder (bashi'ulu).

De groep van de moederlijke omen van vaders-vader (bamwico).

De groep van de moederlijke omen van moeders-vader (bamwico).

De groep van agnaten van Spreker's vrouw (bu'we) of van Spreker's echtgenoot (bubala).

De groep van de mitamba of de aangetrouwde families van de zusters.

Laat ons maar onmiddellijk bemerken, dat het aantal betrekkingen die door de 'mihoka'-verwantschappen ontstaan op verre na niet zo talrijk en uitgebreid zijn als deze die uit het 'ibucwa' voortvloeien. De 'ibucwa'-verhoudingen eindigen in laatste instantie slechts waar alle afstammingsgroepen in de clan convergeren; ze zijn noch in de lengte, noch in de breedte, noch in de tijd be-

perkt. Daarbij moeten wij het feit aanstippen, dat door een systeem van endogame en terugkerende huwelijksregelingen, éénzelfde familie of afstammingsgroep voor Spreker meerdere mihoka kan vertegenwoordigen. Wij kunnen dit met een voorbeeld duidelijk maken. Voor hoofdman Mweza Mnyaka behoren tot zijn 'ibucwa' alle leden van zijn eigen afstammingsgroep met kleinste uitbreiding, de Basi'ama; alle leden van zijn afstammingsgroep met kleine uitbreiding, de Basilubuka; alle leden van zijn afstammingsgroep met grote uitbreiding, de Basi'onge; alle leden van zijn afstammingsgroep met grootste uitbreiding, de "asimnyaka; alle leden van zijn clan, de Basimwene'mga. Van belang voor hem zijn volgende 'mihoka': zijn eigen moederlijke omen, de Basimwenda; de moederlijke omen van zijn vader, een tak der Basango; de moederlijke omen van zijn vaders-vader, dezelfde tak der Basango; de moederlijke omen van zijn moeder, de Basimwenda-Barega; de moederlijke omen van zijn moeders-vader, dezelfde Basimwenda-Barega; het 'bu'we' of al de onmiddellijke agnaten van zijn acht vrouwen, nl. takken van de Basilukangyu en Basingusu (fragmenten van zijn clan en dus ook 'ibucwa'), Basi'e'ala, Basi'amakulu, Baleka, Babungwe, Bahese en Basango; vijf 'mihoka ya mitamba', daar hij vijf vrouwen van de acht gehuwd heeft met een 'mtamba': de Basimnyaka (eigen ibucwa), de Basango, de Basimsambilwa (eigen ibucwa), de Basilukangyu (eigen ibucwa), de Batalela (eigen ibucwa)

2. Toepassing der verschillende benamingen

en de werking van het classificerend systeem.

In bijgevoegd diagram hebben wij een afstammingsgroep opgesteld, die niet enkel een groot aantal agnatische verwanten aangeeft, maar ook de afstammelingen van meisjes van de patri-groep naast verschillende aangetrouwde verwanten aangeeft. Waar zekere verwanten en aangetrouwde verwanten niet konden worden opgenomen omwille van het behoud van de duidelijkheid van het diagram, zullen wij telkens bij de bespreking duidelijk aantonen welke persoon uit het structureel geheel bedoeld wordt.

1- De benaming 'wane m'mulu'.

1 tot 2, 4, 6.

8 tot 3, 5.

13 en 19 tot 1, 2, 4, 6, 7, 9, 11.

14 en 20 tot 3, 5, 8, 10, 12, 16, 18.

1a tot 4a, 6a.

8a tot 5a.

19 tot 13.

20 tot 14.

Vooropgesteld het principe, dat de oudere broeder van een man slechts een ander mannelijk verwant kan zijn, krijgen wij volgend schema:

- a- De mannelijke kinderen van moeder (bana ba maha), die vóór Spreker geboren werden.
- b- De kinderen van vader (bana ba tata), die voortgebracht werden door vrouwen, sociologisch bovengeschikt aan Spreker's moeder.
- c- Een halfbloed, d.i. kind waarvoor vader de prijs betaald heeft aan de wettige bezitters ervan, die door een ander echtgenoot van Spreker werd voortgebracht.
- d- Al de mannelijke kinderen van de verwanten, die Spreker in vaders generatie 'grootvaders' noemt.
- e- Al de mannelijke kleinkinderen van de personen, die Spreker in vaders-vaders generatie 'vaders' noemt.
- f- De kleinzonen van de moederlijke omen van vader (niet in tabel).
- g- De zonen van Spreker's moederlijke omen, d.i. al de mannelijke 'cross-cousins' van Spreker, zodra zij door het stichten van nucleaire families begonnen zijn aan de opbouw van de genealogische structuur van hun resp. groepen.
- h- De echtgenoten van de vrouwen, die door Spreker's vrouw oudere zusters worden genaamd.
- i- De mannelijke kinderen van de vrouwen, die door Spreker's moeder oudere zuster worden genaamd.

Oudere broeders kunnen ook genoemd worden de personen op wiens gronden Spreker of Spreker's groep zich kwam vestigen. Sinds de Babembe enkele decaden geleden, het land der Basanze in de streken van Baraka kwamen overrompelen, worden de Basanze als oudere broeders door de aldaar levende Babembe beschouwd.

Al dezelfde schikkingen gelden op het vrouwelijke plan voor een vrouwelijk Spreker.

2- De benaming 'wane nto'.

1 tot 7, 9, 11, 15.

8 tot 10, 12, 16.

1, 2, 4, 6, 7, 9, 11 tot 13 en 19.

1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, tot 17.

3, 5, 8, 10, 12, 16, 18 tot 14 en 20.

1a tot 7a, 9a, 11a, 13a.

8a tot 12a en 14a.

13 tot 19.

14 tot 20.

15 tot 17.

16 tot 18.

Kunnen aldus onder de benaming jongere broeder begrepen worden:

- a- De mannelijke kinderen van moeder, die na Spreker geboren zijn.
- b- De mannelijke kinderen van Spreker's vader, die voortgebracht werden door vrouwen, sociologisch ondergeschikt, aan Spreker's moeder.
- c- De mannelijke kinderen van de personen, die Spreker in vaders generatie 'kleine vader' noemt.
- d- De mannelijke kinderen van de personen, die in de generatie van Spreker's vaders-vader voor grootvaders doorgaan.
- e- De mannelijke kinderen van de vrouwen, die in vaders generatie als vaderlijke tantes door Spreker worden aangeduid, d.i; de 'cross-cousins' aan vaders zijde, eens zij ouder geworden zijn en nucleaire families hebben gesticht.
- f- De kleinzonen van de vrouwen, die in Spreker's vaders-vaders generatie 'grootmoeders' zijn.
- g- De echtgenoten van de vrouwen, die door Spreker's vrouw met de benaming van jongere zuster worden betiteld.
- h- De mannelijke kinderen van de vrouwen, die door Spreker's moeder jongere zuster worden genoemd.

3- De benaming yane 'aci en 4- de wederkerige term: yane ndume.

1 tot 3, 5, 8, 10, 12, 16, 18.

17 tot 20.

1 tot 14, 20.

19 tot 18.

Kunnen aldus zuster genoemd worden (MS):

- a- Al de dochters van Spreker's moeder, van de vrouwen van zijn vader, van de oudere en jongere broeders van zijn vader.
 - b- Al de kleindochters van de oudere en jongere broeders van Spreker's vaders-vader.
 - c- Elke vrouwelijke 'cross-cousin' waarmede Spreker niet gehuwd is, d.i. de dochters van zijn moederlijke omen, de dochters van vaders-zusters, de kleindochters van vaders-vaders-zusters, de kleindochters van vaders of moeders moederlijke omen.
 - d- De dochters van de oudere en jongere zusters van Spreker's moeder.
- 5- De term 'wane m'maci' en de wederkerige benaming 'wane mlume'.
De vorm 'm'ma' en het wederkerige 'mlume'.

1 tot 1a.

21 tot 21 a en 21b.

De term 'mijn vrouw' kan slechts door Spreker aangewend worden voor zijn eigen vrouwen, hetzij hij over haar met derden handelt, hetzij hij zich tot haar richt.

In grote scherts (bolombwe) wordt het wel eens gebruikt voor de vrouw van een moederlijke oom.

1 tot 21b of 25a.

1 tot 4a, 6a.

13 en 14 tot 2¹a, 21a, 21b, 25a.

8a tot 6a, 1a, 7a.

De benaming 'm'ma' kan alleen zekere verwanten bij verwijzing ernaar aanduiden, docht komt nooit voor in aanspreking.

- a- Voor de vrouwen van alle personen, die Spreker als 'tata' aanspreken kan, op uitzondering na van zijn eigen moeder en de vrouw van zijn schoonvader.
- b- De vrouwen van al de personen, die door Spreker als oudere broeder worden betiteld.
- c- De vrouwen van de personen, die Spreker moederlijke oom noemt.

- d- De vrouwen van de personen, die door Spreker als schoonbroeder worden behandeld.

Het gebruik van deze termen is aan sommige beperkingen gebonden naargelang de bijzondere gevallen - een verschijnsel dat nog verder ter sprake zal komen.

- 7- De term 'wane mwale'aci'.

- 1 tot 7a, 9a, 11a.

- 1 tot 39a, 41a.

- 21a tot 21b.

- 1a tot 39a.

- 1 tot de vrouwen, die 7a binnen haar patri-groep 'mto' noemt. De benaming heeft aldus volgende aanwending:

- a- De vrouwen van alle personen, die door Spreker 'mto' worden genaamd.
- b- De vrouwen van alle personen, die voor Spreker 'awana' zijn.
- c- Een oudere vrouw tot haar jongere medevrouw in verwijzing.
- d- Spreker tot al de jongere zusters van de vrouw van zijn jongere broeder.

- 8- De benaming 'wane mto'aci'.

- 5a tot 8, 10, 12.

Vallen onder deze terminologische categorie:

- a- Alle vrouwen, die door de vrouw van Spreker 'mto' worden genaamd.
- b- Al de vrouwen, die voor de vrouw van Spreker's oudere broeder 'mto' zijn.

- 9- De term 'wane mtulume'.

- 4a ^{en} ~~5a~~ 6a tot 1.

Met deze term wijst een vrouw naar elke jongere broeder van haar echtgenoot.

- 10- De benaming 'wane m'we'.

- 1 tot 8a.

- 8a tot 1.

In deze categorie worden opgenomen:

- a- De echtgenoten van al de vrouwen, die Spreker 'zuster' noemt.
- b- De personen, die voor Spreker's vrouw 'broeders' zijn.

11- De term 'wene m'mokya'.

8 tot 6a, 1a, 7a, 9a.

1a, 6a, 7a, 9a tot 8.

Deze term wordt aangewend door:

a- Spreker's vrouw tot Spreker's zusters.

b- Spreker's zusters tot Spreker's vrouw.

c- Spreker tot de zusters van zijn zusters-echtgenoot.

12- De benaming 'mbyala'.

1 tot 13.

8 tot 13.

13 en 14 tot 17, 18.

13 tot 1.

13 tot 8.

17 en 18 tot 13, 14.

1 tot 14.

8 tot 14.

14 tot 1.

14 tot 8.

Deze 'cross-cousin'-term wordt gebruikt door:

a- Een mannelijk Spreker voor de kinderen van elke persoon, die zuster genoemd wordt door zijn vader of broeder door zijn moeder.

b- Een vrouwelijk Spreker tot haar mannelijke of vrouwelijke cross-cousins.

13- De term tata en de afleidingen: tata wa mwanu'e en tata bu'w

Daar voor de drie gevallen de elementaire term 'tata' slecht gebruikt wordt in aanspreking, geven wij hier de gevallen, waarin Spreker verwijst naar een dezer categorieën.

tata: 1, 6, 7, 8, 9, 10 tot 21.

1 tot 32.

tata wa mwanu'e: 1 tot 25, 27, 29.

tata bu'we: 8a tot 21.

1a en 7a tot 6.

Voor de termen, die de juiste graad van verwantschap beschrijven, hebben wij aldus volgend schema:

a- Vader is enkel hij die wettig bezitter is van het kind, d.

i. de 'pater' of sociologisch vader van het kind.

b- Kleine vader zijn al dezen, die door Spreker's sociologisch vader 'jongere broeder' worden genoemd.

c- Schoonvader zijn: de vader van de echtgenote of echtgenoot van Spreker, de vader van de echtgenote van Spreker's oud

re broeder, de oudere broeder van Spreker's echtgenoot.

14- De term 'maha' en de afleidingen 'maha wa mwanu'e' en 'maha bu'we'.

1, 6, 7, 8 tot 21a.

1 tot 32a.

1, 6, 7, 8, tot 21b en 25a.

8a tot 21a.

21b tot 21a.

a- Is moeder, de vrouw die Spreker voortbracht of die de pleegmoeder werd van Spreker; de vrouw van Spreker's vaders-vaders oudere broeder.

In sommige gevallen kan een vrouwelijke 'cross-cousin' langs moederz zijde 'moeder' worden (zie verder).

b- Zijn kleine moeder, al de vrouwen van vader, die sociologisch ondergeschikt zijn aan Spreker's moeder; de vrouwen van vaders jongere broeders.

c- Zijn schoonmoeder: de moeder van Spreker's echtgenoot of echtgenote; de moeder van de echtgenote van Spreker's oudere broeder; de jongere zusters van Spreker's schoonmoeder; de oudere zuster van Spreker's vrouw; de oudere zuster van de vrouw van Spreker's oudere broeder; de vrouw van de broeder van Spreker's echtgenote (in beperkte mate); de vrouw van een moederlijke oom (in beperkte mate); de vrouw van Spreker's jongere broeder (in beperkte mate).

15- Mwico.

13 en 14 tot 24, 21, 25.

13 en 14 tot 24a, 21a, 21b, 25a.

Worden met de benaming moederlijke oom aangeduid: de broeder van Spreker's moeder, de vrouw van de broeder van Spreker's moeder, een mannelijke 'cross-cousin' in sommige gevallen; de achterkleinkinderen van de moederlijke oom van vadersvader.

16- De term 'cina'.

1 tot 23, 26, 28, 30.

1 tot 26a.

a- Cina is elke vrouw, die door Spreker's vader 'zuster'

wordt genaamd.

b- Cina is ook de echtgenoot van die man.

17- De benaming 'wane mwiwa'.

6, 1, 7 tot 45 en 46?

6, 1, 7 tot 45a en 46a.

6a, 1a, 7a tot 45, 46, 45a, 46a.

Zijn zusterlijke neven en nichten:

a- De kinderen van elke vrouw, die door Spreker zuster wordt betiteld.

b- De echtgenoten van deze kinderen.

c- Al de kinderen die door Spreker's vrouw of echtgenoot als zusterlijke neven en nichten worden betiteld.

d- Kunnen in sommige gevallen 'mwiwa' zijn de mannelijke of vrouwelijke 'cross-cousins' aan vaders zijde (MS).

18- De term 'wane wvenesenga'.

8 tot 41, 42, 39, 40, 43, 44.

8a tot 41, 42, 39, 40, 43, 44.

8 en 8a tot 39a, 40a, 43a en 44a.

Zijn broederlijke neven en nichten:

a- De zoon of dochter van elke man, die voor Spreker broeder is.

b- De echtgenoten van deze zonen en dochters.

c- De kinderen, die door Spreker's echtgenote aldus worden genaamd.

19- De benaming 'shi'ulu'.

1, 6, 7, 8 tot 24 en 22.

1a, 6a, 7a, 8a tot 24 en 22.

1 en 1a, enz. tot 31 en 33.

17, 18, 19, 20 tot 32, 31, 33.

a- Grootvader zijn al dezen, die vaders oudere broeder zijn.

b- Grootvaders zijn de personen, die door Spreker's vader vader of kleine vader worden genaamd.

c- Grootvaders zijn de vaders en kleine vaders van Spreker moeder.

d- Grootvaders zijn al deze, die door Spreker's echtgenoot of echtgenote grootvader worden genoemd.

- e- Grootvaders zijn de moederlijke omen van vader of moeder.
 - f- Grootvader is de echgepoot van elke vrouw, die Spreker grootmoeder noemt.
- 20- De term 'u'u'.
- 1 tot 34.
 - 1 tot 24a, 31a, 33a.
 - 19 en 20 tot 26.
 - 1a tot 24a, 31a, 33a, 34a.
 - 9 tot 21a.
- Grootmoeders zijn:
- a- De zusters van vaders-vader.
 - b- De vrouwen van elke persoon, die een grootvader is van Spreker.
 - c- De vrouwen, die de oudere zusters zijn van moeder.
 - d- De vrouwen van vader, die sociologisch bovengeschikt zijn aan moeder.
- 21 en 24- De termen 'shi'uluca' en 'akyo'ololo'.
- 1 en 1a tot 36a, 36, 35, 35a, 37, 37a, 38, 38a.
 - 1 en 1a tot 63 en 64.
- Met de term 'shi'uluca' waarvan 'akyo'ololo' de wederkerige benaming is, worden alle personen, mannelijke als vrouwelijke, bloed- als aangetrouwde verwanten, aangeduid uit de derde generatie in opgaande lijn.
- 22- De benaming 'wane mwana'.
- 1 en 1a tot 39 en 40.
 - 1 en 1a tot 40a.
 - 1 tot 41 en 42.
 - 10a tot 45 en 46.
 - 1 en 1a tot 57 en 18.
- Worden in de categorie der kinderen opgenomen:
- e- Spreker's eigen kind, zoon of dochter, bij gelijk welke vrouw, waarvan hij een wettig bezitter is.
 - b- Elk kind, dat door Spreker werd geadopteerd.
 - c- De kinderen van elke persoon, die door Spreker oudere broeder wordt genoemd.
 - d- De kinderen van elke vrouw, die door Spreker's echtgenote oudere zuster wordt betiteld.

- e- De kinderen van elke persoon, die door Spreker als klein kind worden gerangschikt.
 - f- De echtgenoot van elk kind van Spreker.
 - g- Een vrouwelijk Spreker kan in sommige gevallen hare mannelijke en vrouwelijk 'cross-cousins' aan vaders zijde als kinderen classificeren.
- 23- De term 'wane mtyu'ulu'.
- 1 en 1a tot 51, 52, 53, 54, 55, 56.
 - 1 en 1a tot 43, 44, 43a, 44a.
 - 1 en 1a tot 51a, 52a, 53a, 54a.
 - 1 en 1a tot 59, 60, 61, 62.
 - 8 en 8a tot 55, 56, 51, 51a, 52, 52a, 53, 53a, 54, 54a, 57, 58.
 - 21a tot 9, 10.
- Als kleinkinderen worden gerangschikt:
- a- De kinderen van al de personen, die 'mwana' worden genoemd door Spreker.
 - b- De echtgenoten van al die kinderen.
 - c- Al de kinderen van de jongere broeders van Spreker.
 - d- Al de echtgenoten van die kinderen.
 - e- De kinderen en hun respektievelijke echtgenoten van al de personen, die 'mwiwa' zijn van Spreker.
 - f- De kinderen en hun echtgenoten van al de personen, die 'mwenesenga' zijn van Spreker.
 - g- Een vrouwelijke Spreker tot de kinderen van haar jongere bijvrouw.
- 25- De term 'msonganinane'.
- a- Spreker's vader of moeder tot de vader of moeder van Spreker's vrouw.
 - b- Spreker tot de schoonvader en schoonmoeder van zijn jongere broeder.
 - c- Spreker tot de schoonvader en schoonmoeder van zijn zuster.
 - d- De moederlijke oom van Spreker tot de schoonvader en schoonmoeder van Spreker.

e- Spreker tot de oudere zuster van de vrouw van zijn jongere broeder.

§ IV- DE GEGEVENS VAN HET BEMBE-SYSTEEM EN DE OVKANKENSTEMMING MET ZEKERE BEMBE GEWOONTEN EN INSTELLINGEN.

1. De nomenclatuur en het sociologisch vaderschap, het leviraat, sororaat, en andere huwelijksregelingen.

Een eerste punt waarop wij de aandacht willen vestigen is het onderscheid, dat de Bembes maken tussen biologisch vaderschap (de vader als genitor) en sociologisch vaderschap (de vader als pater). De Bembe-opvattingen hieromtrent geven immers een bepaalde wending aan de genealogische structuur van de onderscheidene afstammingsgroepen en clans, beïnvloeden de terminologie en geven altijd aanleiding tot belangrijke geschillen en talloze anomalieën. Laat ons maar onmiddellijk bekennen, dat het niet altijd gemakkelijk is de scherpe grens te trekken tussen de omstandigheden, die in gegeven gevallen aanleiding kunnen geven tot het vestigen van een sociologisch vaderschap, en de factoren die biologisch vaderschap kunnen bepalen. Immers hebben zich bij het bepalen hiervan steeds te veel interne conflicten gemanifesteerd, die ontsproten waren uit de tegenstrijdige belangen tussen bv. de leden van twee nucleaire families, de leden van twee samengestelde families of de verwanten van éénzelfde uitgebreide familiegroep. De assimilatie-geest van de Bembes en de invloed van de kristianisatie hebben de problemen nog scherper helpen omlijnen. Het is hier niet de plaats om op de verschillende gevallen en feiten te wijzen, die biologisch of sociologisch vaderschap bepalen; wij willen enkel deze principen aanduiden, die een eigenaardige vorm kunnen geven aan het terminologisch verband dat tussen twee personen bestaat.

a- Wanneer een man de vrouw erft van een agnaat uit de eigen uitgebreide familiegroep, dan kan deze man nooit pater zijn van de kinderen die hij in dit secundair huwelijk met deze vrouw voortbrengt, mits deze vrouw kinderen voortbracht bij haar eerste wettige echtgenoot. Hij kan enkel genitor zijn

en kinderen voortbrengen in naam van zijn dode agnaat.

b- Zo dezelfde vrouw in haar eerste huwelijk kinderloos bleef, kan de man die ze erft wel pater zijn van de kinderen, die hij met haar voortbrengt.

c- Tegenwoordig treffen wij een sterke neiging aan te beweren, dat een man wel pater is van de kinderen, die hij voortbracht met de vrouw, die hij van een agnaat uit een andere uitgebreide familiegroep erft.

d- Een man kan in geen geval pater zijn van de kinderen, die hij voortbracht met de vrouw van een moederlijke oom. Bemerken wij ten andere, dat een neef de vrouw van zijn moederlijke oom slechts erven kan, wanneer alle directe agnaten van deze moederlijk oom gestorven zijn en deze vrouw zijn schoonmoeder niet was geworden door een primair huwelijk van deze man met haar dochter, zijn 'cross-cousin'.

e- Een man kan nooit pater zijn van de kinderen, die hij voortbracht met een vrouw, die hij huwen kon dank zij een bruidsprijs hem door zijn moederlijke omen geschonken.

Hoewel al deze verschillende principen geen invloed uitoefenen op het beeld zelf van het terminologisch systeem, toch spelen zij een grote rol in de gangbare en voorlopige terminologie, die aldus tussen verwanten ontstaan kan. Enkel wanneer men de talloze conflicten en verwarringen, die hierdoor dagelijks ontstaan, heeft medegemaakt, kan men het belang van deze principen onderkennen. Het kan bv. gebeuren, dat een man zijn pater ontkent en zich gaat vestigen bij zijn genitor; later zien wij, dat deze man een vrouw erft uit de groep van zijn pater, die hij echter moederlijke oom is gaan noemen. Aldus krijgen wij de valse voorstelling, dat een man de vrouw heeft geërfd van zijn moederlijke oom, dan wanneer het in feite de vrouw was van zijn pater of een broeder van zijn pater. Verder brengen deze beginselen volgende terminologische eigeneardigheden mede. Wanneer een man de vrouw erft van zijn oudere broeder, dan zullen de kinderen die hij met haar voortbrengt de oudere broeders zijn van al de kinderen, die hij met zijn vrouwen had. Wanneer hij de vrouw erft van een grootvader, vaders oudere broeder in dit geval, dan brengt hij met die vrouw

zijn oudere broeders voort en de grootvaders van zijn eigen kinderen. Wanneer hij de vrouw erft van zijn vader (een andere natuurlijk dan zijn moeder) of van zijn kleine vader, dan brengt hij met haar zijn jongere broeders voort en de kleine vaders van zijn eigen kinderen. Met de vrouw van een moederlijke omen kunnen 'zijn kinderen' enkel zijn grote broeders worden genoemd. Men begrijpt dadelijk tot welke grote wanverhoudingen dit aanleiding geven kan. Enerzijds zullen die zogezegde oudere broeders bv. hun genitor voorlopig vader moeten noemen, als beschermer van hun moeder; anderzijds zullen die zgz. jongere broeders geweldig in ouderdom verschillen van de genitor en ook veel jonger zijn dan de kinderen van die genitor. Het zijn zulke tegenstrijdigheden, die soms aan de ^Uabembe zeggen doen: 'Tata wa wwanu' e abutilwe, nisilwete lule lukulu lwasangwa umbele', mijn kleine vader werd geboren, ik zie dat het de beeg is die voorsigegaan wordt. Daarmede bedoelen zij, dat een kleine vader veel jonger zijn mag dan zijn kind, doch dat hij altijd kleine vader blijft omdat hij een jonger broeder is van vader.

De anthropologische term 'leviraat' geeft slechts een onvolledig beeld van de mogelijke beschikkingen waardoor vrouwen, na de dood van haar echtgenoten, aan deze of gene verwant kunnen toegekend worden. Bij de ^Uabembe kan enkel een jongere broeder de vrouw erven van zijn oudere broeder, doch niet vice versa. Daarnaast kan een vrouw geerfd worden door de zoon van de jongere broeder van haar man, door een zoon (andere dan haar eigen zoon) van haar man, door de zoon van een oudere broeder van haar man en in sommige gevallen door de zusterlijke neef van haar man. Het is wellicht om de onzekerheid van de mogelijke secundaire band, dat het systeem van erven der vrouwen weinig of geen invloed schijnt te hebben op de nomenclatuur. In geen enkel geval, tenzij in grove scherts, kan de term 'mijn vrouw' uitgebreid worden tot de echtgenoten van een der hoger aangehaalde verwanten. De enigste correlatie, die tussen het leviraat als zulks en de terminologie schijnt te bestaan, vinden wij in het gebruik van de term 'wane mtulume', mijn kleine man, - een benaming waarmee een vrouw de jongere broeder van haar man aanduidt. Deze term, die geenzins wijst op een toelaatbare sexuele betrekking tussen beiden tijdens het le-

ven van de verbindende mannelijke verwant, schijnt enkel te wijzen op de toekomstige mogelijke band tussen beiden. Het eventuele karakter van deze nomenclatuur kan des te beter afgewogen worden, wanneer wij haar vergelijken met de benaming, die een vrouw tegenover de oudere broeder van haar man gebruikt, 'mata bu'we', schoonvader, hetgeen algehele vermindering behelst. Dit onzekere karakter van de mogelijke relaties vinden wij ook terug in het gebruik van de afgeleide termen, m'ma..., vrouw van..., die enkel in verwijzingen echter kunnen gebruikt worden. Het is immers interessant om vaststellen, dat deze verwijzende termen enkel gebruikt worden voor de vrouwen, die mogelijks kunnen geërfd worden. Het sororaat ook komt bij de "abembe met beperkingen voor. Wanneer een vrouw kinderloos blijft bij haar man of wanneer zij zonder kinderen sterft, dan bestaan er verschillende mogelijkheden om het verlies te herstellen. Het is altijd mogelijk de bruidscha zelf terug te betalen ofwel kan de jongere zuster van die eerste vrouw - nooit echter haar oudere zuster - in de plaats worden gesteld. Verder bestaat ook een andere mogelijkheid dan het sororaat, nl. de eerste vrouw kan vervangen worden door de dochter van haar broeder. Daarenboven is die jongere zuster niet noodzakelijk een kind van dezelfde moeder of vader; ze kan heel gemakkelijk door de werking van de principen der mitamba (zie verder) een geclassificeerde zuster zijn uit de uitgebreide familiegroep. Hetzelfde geldt voor haar broeders-dochter. Daaruit kunnen wij onmiddellijk reeds besluiten, dat de invloed van deze onderscheiden instellingen zeer gering zal zijn. De enigste merkbare invloed schijnt te bestaan in de aangevande benaming, mto'aci, kleine vrouw, voor de jongere zuster van een eerste echtgenote. Deze term echter heeft opnieuw een voorwaardelijke achtergrond. Zolang immers deze jongere zuster van Spreker's eerste vrouw niet uitgehuwd is met een ander man, vertegenwoordigt ze altijd in de vormen van sororale polygynie een mogelijke echtgenote van Spreker. Een s ze echter uitgehuwd is, verandert noodzakelijk de verhouding met haar en kan ze niet meer als een mogelijke tweede vrouw worden gedacht. De seksuele voorrechten, die hij met haar genoot, veranderen in vermindering en restricties. En in dit verband stellen wij

een belangrijke adaptatie van de terminologie aan de veranderde betrekkingen vast. Inderdaad wordt de echtgenoot van deze jongere zuster 'mto', jongere broeder, genoemd - hetgeen onder andere betekent dat alle vrijheden met de vrouw van deze jongere broeder uitgesloten zijn. Dat er ten andere in de betrekkingen met deze vrouw geenszins nadruk gelegd wordt op de banden van sororaat of sororale polygynie, blijkt o.a. ook uit de verwantschaps categorie waarin de kinderen van die vrouw geplaatst worden. Waar wij onder de beginselen van het sororaat algemeen zouden kunnen verwachten, dat hare kinderen 'kinderen' zouden worden genoemd, stellen wij vast dat ze in de groep der 'kleinkinderen' vallen. Dit betekent dat de band met deze kinderen niet gezien wordt door de vrouwelijke verwant van de tweede graad (in dit geval de jongere zuster van Spreker's eerste vrouw) maar wel door de mannelijke verwant van de derde graad (nl. haar echtgenoot). Wij zouden volstrekt niet kunnen besluiten, dat deze terminologie in verband zou staan met een gewoonte waarbij twee broeders resp. een oudere en jongere zuster huwen, waardoor de kinderen van die jongere zuster ook noodzakelijk de kinderen van Spreker's jongere broeder zouden worden. Hoewel zulke gevallen van huwelijksregelingen voorkomen bij de Babembe, zijn ze veel te beperkt in aantal om zo een gewichtige invloed te kunnen laten gelden. Dit verschijnsel van readaptatie der terminologie samengeende met een verandering in de bestaande betrekking tussen betreffende, vormt een der essentiële trekken van de Bembenomenclatuur en komt o.a; ook nog terug in de benamingen voor 'cross-cousins' en hun kinderen.

De mogelijke en dikwijls terugkerende huwelijksvorm met de dochter van de broeder van een eerste vrouw oefent eveneens geen invloed uit op de nomenclatuur. Algemeen zal de man dit meisje met dezelfde benaming vermelden als het zijn eerste vrouw doet, nl. 'mwenesenga'- een benaming die niets speciaals aan zich heeft en zeker niet gekleurd is door jok-verhoudingen, maar door een 'respect without avoidance', zoals Lowie het noemen zou. De kinderen ook van dat meisje worden begrepen in de klasse der kleinkinderen, en niet in de groep der kinderen. Een mogelijke nadruk op de bijzondere eventuele band tussen beiden menen wij te vinden

in een locale tendenz de verhouding met dit meisje te beschrijven als ene van een grootvader tegenover een kleindochter. Dit wordt des te duidelijker, wanneer wij weten dat huwelijken tussen grootvaders en kleindochters tot de meest voorkomende typen behoren uit alle Bembe-huwelijksregelingen. "et terugkerende verschijnsel waar bij de vrouw van de broeder van Spreker's echtgenote 'schoonmoeder' kan worden benaamd, staat slechts schijnbaar in verband met de gewoonte van een secundaire huwelijksregeling met de dochter van de broeder van een eerste vrouw; deze terminologie is het resultaat van niets anders dan van de instelling der 'mitamba'.

Met de instelling der 'mitamba' is een echt rotatie-proces van de bruidsprijs bedoeld. Wat de bestemming betreft, die aan de ontvangen bruidsprijs moet gegeven worden, speelt het Bembe-principe, waarbij gezegd wordt dat de bruidsprijs niet mag verloren gaan maar dienen moet om aan een ander agnaat een vrouw te verschaffen een doorsaggevende rol. Een man, die zijn vrouw gehuwd heeft met de bruidsprijs die men voor een vrouwelijk lid van de groep gekregen had, zal naar dit meisje verwijzen met "wane mtamba". De wijzen waarop deze mitamba verdeeld worden binnen de nucleaire familie, binnen de polygame familie, binnen de uitgebreide familiegroep of binnen de hele afstammingsgroep, zijn te talrijk en staan aan teveel bijzondere schikkingen bloot, dan dat wij hier op de principes van verdeling zouden kunnen ingaan. Wat ons hier belang inboezemt is de 'wabyake'-betrekking, die ontstaat door de verschillende implicaties van de mitamba. Met 'wabyake' is bedoeld 'elk hu zijne', doch wat is de achtergrond ervan? Laat ons aannemen dat een man, Lukendobonga, zijn vrouw, Malinga, heeft gehuwd; de broeder van Malinga, Malilo, heeft de bruidsprijs van zijn zuster toegekend gekregen door de raad van ouden van zijn groep en heeft er op zijn beurt zijn vrouw, Alengamina, gehuwd. Hierdoor is tussen Lukendobonga en Malilo, die schoonbroeders zijn, de 'wabyake' betrekking ontstaan. Hiermede wordt meer bedoeld, dan een bijzondere wederkerige band tussen beide schoonbroeders; in zekere mate zijn ze lotsverbonden geworden doorheen hun resp. vrouwe en zuster. Daarenboven is de vrouw van Malilo, Alengamina, in een zeer critische positie komen te staan tegenover Lukendobonga. De op zich-

zelf reeds in alle culturen bijzondere plaats van deze vrouw, komt hier bij de Babembe in een nog schriller daglicht te staan door de mitamba. In feite heeft Malilo zijn vrouw verworven ter oorzaak van Lukendobonga, die hem van de nodige bruidsprijs voorzorg door zijn suster te huwen. De gevolgtrekking daaruit is deze: wanneer Malinga bij Lukendobonga wegtrekt en deze laatste op een of andere wijze geen voldoening krijgt vanwege hare agnaten, dan kan en mag hij wettig zijn rechten en privileges uitbreiden tot de vrouw van Malilo. In dit geval zal de vrouw van Malilo in de terminologische categorie vallen van 'm'ma...', d.i. in de groep van eventuele vrouwen. Het kan echter gebeuren, dat de bruidsprijs voor Malinga betaald naar een ander harer agnaten ging en dat haar broeder, Malilo, zijn zuster niet tot 'ntamba' heeft. In dat geval kan Lukendobonga niet de minste prerogatieven op de vrouw van Malilo uitoefenen en komt ze plots in een heel andere betrekking tot hem te staan. Voortaan wordt zij opgenomen in de groep der schoonmoeders - een terminologische categorie, die in de eerste plaats op grote vermijding, op 'reverential avoidance', wijst. Deze dubbele nomenclatuur is een duidelijk voorbeeld van de wijze waarop de gedragingen hun invloed kunnen laten gelden op de gebruikte benamingen.

2. De 'cross-cousin'-terminologie.

De wederkerige relaties tussen 'cross-cousins', d.i. zonen en dochters van broeders en zusters, behoren stellig tot de meest critische van de hele genealogische structuur. Dit wordt reeds voldoende duidelijk, wanneer men weet dat verschillende classificaties van sociale systemen zijn uitgegaan van de typische terminologische betrekkingen, die tussen deze 'cross-cousins' bestaan. Om vele redenen zijn die verhoudingen van zo speciale aard. Zowel in vaderrechtelijke als in moederrechtelijke culturen komen voorkeurshuwelijken tussen deze neven en nichten voor, doch allerlei combinaties zijn hierbij mogelijk. Zo kunnen bv. deze huwelijken van symmetrische aard zijn, waarbij huwelijken in beide richtingen mogelijk zijn; zij kunnen ook assymmetrisch zijn, waarbij niet elke 'cross-cousin' een partner worden kan. Elders weer zijn zij 'joking-relatives' bij uitstek of ontstaan zeer

belangrijke verbanden tussen beiden waar een zusterlijke neef de vrouw erft van zijn moederlijke oom; elders nog is het met betrek tot hen, dat het onderscheid tussen de generaties teloor kaarsen en de werking van Radcliffe-Brown's 'lineage principle' op het voorplan komt.

De Bembe-'cross-cousin' terminologie heeft een zeer speciaal karakter, omdat er niet minder dan vier mogelijkheden van benamingen bij hen bestaan.

Laat ons vooreerst in het kort de bijzonderste typen van 'cross-cousin' terminologie beschrijven.

In het 'Eskimo-type' worden 'cross-cousins' met dezelfde benaming aangeduid als parallele neven en nichten, doch de gebruikte term verschilt van deze voor broeders en zusters gebruikt.

In het 'Iroquois-type' vallen vaders-zusters-kinderen en moedersbroeders-kinderen in dezelfde terminologische groep, doch zij worden onderscheiden van parallele neven en nichten en van broeders en zusters. Dit type treffen wij bv. bij de Bahavu aan; de bijzondere benaming voor 'cross-cousin' is gelijk welke richting is 'muzala' en verschilt bv. van deze voor parallele neef (mukulu wani en mulumuna wani) of parallele nicht (mwali werhsu).

Het 'Omaha-systeem' classificeert de kinderen van vaders-zuster met zusterlijke neven en nichten en de kinderen van moedersbroeder met moederlijke omen en tantes. Tot dit type bv. behoort het systeem van de Bazyoba van het Gewest Uvira. Moedersbroederszoon wordt hier mwizyo, moederlijke oom, genaamd en zijn dochter mawe, moeder of moederlijke tante; daarentegen worden vaderszusters kinderen als mwihwa, zusterlijke neven en nichten aangeduid. Stippen wij echter deze belangrijke overweging uit de mond van een goed Zyoba-informateur aan: deze terminologie komt enkel tot een toepassing, wanneer vader dood is, want zolang hij leeft zij wij eenvoudig naar bavyala, 'cross-cousins'. Hetzelfde phenomeen stellen wij bij de Babira vast, alhoewel de termen die hier tijdens het leven van vader worden gebruikt van beschrijvende aard zijn, nl. 'miki ma hukwayo', kind van de moederlijke oom en 'miki ma kula', kind van de vaderlijke tante. Een dergelijk type van nomenclatuur waarbij beschrijvende termen worden aangewend, die verschillen van de termen voor broeders en zusters, parallele ne-

ven en nichten, tanten en onen, heeft Murdock 'Sudanese Type' willen betitelen.

In het 'Crow-systeem' noemt men de kinderen van vaders-zuster met de term voor vaderlijke oom en tante, terwijl de kinderen van moeders-broeder gerangschikt worden met broederlijke neven en nichten (nephews and nieces).

Een belangrijke variant van dit systeem treffen wij aan bij de Bahoma-Bassanze-Babwari-vissers. Beide oorspronkelijk matrilineaal zijn ze in recentere tijden, wellicht wegens de algehele opname in de groep der patrilineaire Babembe en wegens het totaal tenietgaan van hunne culturen, sterk beïnvloed geworden door de patrilineaire principen der Babembe. Hier worden vaders-zusters (mama ngazi) zoon en dochter respectievelijk betiteld als 'tata mwiwa' en 'mama mwiwa' - twee benamingen, die iets meer zijn dan de zilveren termen voor vaderlijke oom en tante, daar zij het element 'mwiwa' bevatten en aldus van beschrijvende aard zijn. Met 'mwiwa' wordt een zusterlijke neef of nicht gemeend, wat naast het voorkomen van tata en mama, er schijnt op te wijzen dat evenveel nadruk wordt gelegd op hun bijzondere verhouding tegenover Spreker als zusterlijke neven en nichten van Spreker's vader. Anderzijds worden moeders-broeders-kinderen benaamd als 'mwana mwiwa', een beschrijvende term voor zoon of dochter van de moederlijke oom. Bij de dood van de moederlijke oom, die de 'cross-cousins' met elkander verbindt, grijpt een belangrijke verandering plaats in de nomenclatuur. De kinderen van moeders-broeder worden nu mwiwa, moederlijke oom, en mama, moederlijke tante, benaamd terwijl de kinderen van vaders-zuster 'mwiwa' worden. Aldus krijgen wij een onverwachte overgang van een terminologie van het 'Crow-type' kiemvorm naar een zuiver Omaha-systeem. Bij de Babwari ontwikkelde zich eenzelfde type van nomenclatuur na de dood van de moederlijke oom; tijdens zijn leven echter, gebruiken de 'cross-cousins' de beschrijvende en algemene benamingen van 'mwana mama ngazi', kind van de vaderlijke tante, en 'mwana mwiwa', kind van de moederlijke oom.

Naast deze vier meer bekende terminologische typen, heeft Murdock o.a. een vijfde soort onderscheiden, die hij 'Hawaiian Type'

noemt en die overeenstemt met de 'Mackensie Basin Type' van L. Spier. In dit geval worden alle parallelle en gekruiste neven en nichten met dezelfde term als broeders en zusters genoemd. Een extreem vb. menen wij hiervan te zien in de terminologie van de Bakisi-Barega, waar dezelfde term 'mabbitu' gebruikt wordt voor broeders en zusters, voor parallelle als gekruiste neven en nichten. Bij de Bashi stellen wij een conflict vast tussen een analoge tendenz en een 'Omaha'-systeem. Hoewel mannelijke 'cross-cousins' elkander na de dood van de verbindende moederlijke oom 'nyamalume' (mijn moederlijke oom) en 'mwihwani' (mijn zusterlijke neef) geen noemen, toch bestaat er een duidelijke neiging te zeggen, dat de mannelijke 'cross-cousins' in een betrekking staan van 'mukulu', oudere broeder langs moeders zijde, en van 'mulumuna', jongere broeder langs vaders zijde.

Hoe staat het nu met de gegevens van de Babembe?

'Cross-cousins' zijn 'babyala', daar kan geen twijfel over bestaan. Deze term heeft een wederkerig gebruik en kan dus zowel voor de zoon van moeders-broeder als de zoon van vaders-zuster worden gebruikt. Deze benaming heeft niet enkel een polair karakter, maar ignoreert ook het onderscheid der geslachten, daar hij zowel geldend is voor een mannelijke als vrouwelijke 'cross-cousin'. en evengoed in de mond van een mannelijke als vrouwelijk Spreker kan voorkomen. Een dergelijk type van terminologie zou dus in de groep vallen van de Iroquois-terminologie of van Murdock's 'Iroquois-Dakota'-terminologie, die de patrilineaire tegenhanger vormt van het matrilineaire Iroquois-type. Naar zijn aard mag de benaming vergeleken worden met 'mubhyara' van het Kinyargwanda, met 'mbyala' van het Kisimwenda-Kirega; met 'mvyala' van de Bazyoba van Fizi en Uvira. Verder, zoals hoger reeds bemerkt, wordt het woord dikwijls gebruikt in een beschrijvende vorm, als 'mbyala wa mwico', neef of nicht aan de zijde van de moederlijke oom, en 'mbyala wa cina', neef en nicht aan de zijde van de vaderlijke tante.

Dit type van terminologie heeft echter slechts een voorlopig of voorwaardelijk karakter. De Babembe zelf stellen hier twee

aan vaders-zijde worden van het standpunt uit van een mannelijk Spreker 'batyu'ulu', kleinkinderen, en van het standpunt van een vrouwelijk Spreker 'benesenga', broederlijke neven en nichten. De kinderen van een zusterlijke vrouwelijke 'cross-cousin' aan gelijk welke zijde worden van het standpunt van een mannelijk Spreker 'bewa', zusterlijke neven en nichten, waaruit dus blijkt dat geenzins de mogelijke band tussen beide 'cross-cousins' wordt beklemd. Verder worden de kinderen van twee mannelijke 'cross-cousins' niet meer als gekruiste neven en nichten, maar als parallelle gedacht. Deze kinderen zullen elkander resp. grote en kleine broeder, grote en kleine zuster, broeder en zuster noemen parallel met de door hun vaders gebruikte terminologie. De kinderen echter van een mannelijk en vrouwelijk 'cross-cousin' blijven gekruiste kousins gndaar hun ouders in de betrekking van broeder en zuster staan.w

Met betrekking tot de continuïteit van de 'cross-cousin'-terminologie in het bijzonder, en de bijzondere verwantschaps-banden tussen twee groepen, door zwagerschap verbonden, in het algemeen, moeten wij een paar belangrijke elementen van classificering onderscheiden.

Normaal gesproken, noemt Spreker zowel de moederlijke oom van zijn vader als deze van zijn moeder 'grootvader'. Dit schijnt ons in verband te staan met een algemeen verschijnsel van veralgemening - dat tussen haakjes gezegd geenzins met de feiten schijnt te stroken -, waarbij voor Spreker vaders-moeders-broeder noodzakelijk verder afstaat dan vader zelf en dus gedacht wordt te behoren tot een hogere generatie dan deze van vader. Deze generatie is de generatie der grootvaders. Daarenboven bestaat er een verband tussen deze nomenclatuur en de onderlinge termen voor mannelijke 'cross-cousins'. Vaders neef aan zijn moeders zijde is de oudere broeder van Vader en dus ook grootvader van Spreker; daarbij ware het voor Spreker moeilijk denkbaar dat deze oudere broeder van vader iets anders zou kunnen zijn dan de zoon van een grootvader van zijn vader. Zoals uit het diagram blijkt bevatten de verschillende implicaties van 'cross-cousin'-terminologie reeds een goed deel van de elementen, nodig om tot een vol-

ledige vervlakking te komen van de nomenclatuur, waarbij de onderlinge volgorde der generaties niet meer zal gevolgd worden, doch de groep in zijn geheel als deel-uitmakende van een bepaalde verwantschaps-categorie zal worden gedacht. Het volstaat, dat in de loop der tijden door één of andere oorzaak (bv. verlies van drukke contacten, splitsing, onevenwichtigheid der geboorten in de onderscheidene polygame families) een paar verbindende schakels verloren gaan opdat eigenlijke 'cross-cousins' in de verhouding komen te staan van moederlijke oom-zusterlijke neven en nichten.

Wij schreven hoger 'normaal gesproken' en dat betekende dat Spreker's vader niet terug gaan huwen was in de groep van zijne moederlijke omen. Onderstellen wij echter dat -zoals het zo vaak gebeurt - Spreker's vader ook een meisje ging nemen in dezelfde groep dat betekent in Ego's lijn dezelfde personen gedurende twee generaties moederlijke omen zullen zijn, nl. van Spreker's vader en Spreker. Daardoor ontstaat een frequent type van terminologie waarbij Spreker de moederlijke omen van zijn vader niet grootvaders, maar wel moederlijke omen betitelen zal. Dit kunnen wij het best met een concreet vb. illustreren. De Basi'ama-groep der Basimnyaka had herhaaldelijk beweerd, dat in hun dorp ook een fragment van Basango waren gevestigd, die hunnen moederlijke omen waren. Bij nadere ontleding bleek het dat deze nomenclatuur ontstaan was sinds de overgrootvader van het huidige dorps hoofd, Mweza Mnyaka, een vrouw gehuwd had der Basango. De grootvader, Elange, van Mnyaka was terug in dezelfde familiegroep zijn vrouw gaan huwen en sindsdien waren de Basango door de Basi'ama als moederlijke omen beschouwd geworden, hoewel noch Menelwata, vader van Mnyaka, noch Mnyaka zelf een meisje hadden gehuwd uit deze familiegroep. Uit verdere ontleding bleek het, dat alle mannelijke kinderen van de Basi'ama-groep, behorend tot een generatie onder deze van het dorps hoofd Mnyaka, gezegd werden hun 'zuster' te hebben gehuwd, telkens zij een meisje der Basango uit hun eigen generatie (alongo humo) hadden gehuwd. Telkens echter een meisje uit de Basi'ama-groep, behorend tot een generatie onder deze van Mnyaka, was uitgehuwd geworden aan een Mwangi-man uit Mnyaka's generatie werd gezegd, dat haar grootvader haar genomen had. Daaruit bleek het volgende:

- a- Dat tussen eigenlijke 'cross-cousins' II een Omaha-terminologie ontstaan was, waarbij gelijk welke Msango-man uit de generatie van Mnyaka en zijn broeder gedacht werd tegenover deze laatste te staan in de verhouding van moederlijke oom tegenover neef. Immers werd van een man uit een generatie onder deze van Mnyaka gezegd, dat hij zijn Msango-zuster had gehuwd, want: de dochter van vaders moederlijke oom is Spreker's zuster.
- b- Dat de Basi'ama de verhoudingen met leden van de Basango-groep uit een opgaande lijn generatie anders zagen naargelang het mannelijke of vrouwelijke Basi'ama gold. Immers van gelijkwelk Msi'ama meisje, dat met een Msango-man uit een hogere generatie was uitgehuwd, werd gezegd dat haar grootvader haar had gehuwd. Dit strookte volledig met de terminologische gegevens waarbij zowel de moederlijke oom als de oudere broeder van vader 'grootvader' zijn van vaders-kind. Waar het echter een Msi'ama-jongen betrof, die een Msango-vrouw uit een hogere generatie had gehuwd, werd er beweerd dat hij zijn zuster had gehuwd, hoewel in feite die vrouw als 'moeder' of 'vaderlijke' tante zou moeten gegroepeerd geweest zijn. Een dergelijk onderscheid, dat de horizontale betrekkingen der generaties over het hoofd ziet en slechts nadruk legt op de verticale verhoudingen, wordt dikwijls gemaakt naargelang het over een mannelijk of vrouwelijk lid van de groep gaat. Wanneer men bv. met de leden van een jongere afstammingsgroep uit een bepaalde clan spreekt over huwelijksregelingen, kan het gebeuren dat in een bepaald geval een meisje van hun groep werd uitgehuwd aan een man van een oudere parallele afstammingsgroep. In dit geval - hoewel wij vaak bij nadere ontleding vaststellen dat het meisje tot dezelfde generatie als haar man behoort - zal men staande houden dat ze aan haar grootvader werd uitgehuwd, waarbij ze als commentaar 'wetú m'mulu', onze oudere broeder, voegen. Wanneer een man een meisje uit dezelfde oudere afstammingsgroep huwt, dan zal er niet gezegd worden dat het 'onze zuster' was maar wel dat het zijn zuster was, waarbij als uitleg gevoegd wordt: kind van onze oudere broeder, abstraktie gemaakt van het onderlinge verband der generaties.

In navolging van Kohler, hebben vorsers zoals Lowie, Gifford, Lesser, Aginsky en Rivers een verband menen te zien tussen de ontwikkeling van het 'Omaha'-type van terminologie en een voorkeursvorm van huwelijk met de dochter van de broeder van een eerste vrouw. Zeker bevat dergelijke thesis een uiterst belangrijk element tot verklaring, want in dergelijk geval kunnen twee cross cousins' in een verhouding komen te staan van moederlijke oom en zusterlijke neef, alhoewel ze tot dezelfde generatie behoren. Dit type van huwelijk met de dochter van een schoonbroeder behoort echter tot de secundaire huwelijken en daarenboven behoort deze dochter niet altijd tot een generatie lager dan de man, die haar in een secundair huwelijk neemt. Aan de hand van de Bembe-gegevens menen wij dat vooral een terminologie in Omaha-stijl zich ontwikkelen kan in een systeem waarbij een man dikwijls een vrouw neemt één of twee generaties beneden de zijne. Zoals Diagram V aan de hand van een concreet voorbeeld aantoont, gebeurt het niet enkel vaak dat moederlijke omen tot eenzelfde generatie behoren als hun zusterlijke neven, maar in feite zelfs tot een jongere generatie dan die neven kunnen behoren.

3. Polygynie.

De regelingen, waarbij de verschillende vrouwen van een polygaam in een bepaalde volgorde moeten worden gerangschikt, bepalen natuurlijk ook de onderlinge betrekkingen tussen hare kinderen. De methode van rangschikken hangt echter gedeeltelijk af van de terminologische betrekking waarin Spreker door de banden van het zwagerschap staan kan. Algemeen geldt bij de Babembe het beginsel, dat de volgorde van de vrouwen in de samengestelde familie bepaald wordt door de orde waarin haar echtgenoot ze beginnen huwen is. Dat betekent dat de chronologische orde waarin ze zĳn bij haar man kwamen vestigen geen rol speelt. Daaruit ontstaat ook een grote onevenwichtigheid in de relatieve ouderdom van deze sociologisch 'oudere' en 'jongere' broeders. Bovendien wordt in alle gevallen een meisje dat uit de groep van Spreker's moeder kwam in sociologische rang boven de andere medevrouwen, uitgezonderd de eerste vrouw, gerangschikt. De notabel M'muma bv.

huwde zes vrouwen; hoewel hij slechts in vierde instantie zijn 'mbyala wa mwico' beginnen huwen was, rangschikte hij haar toch in tweede positie.

Wij mogen hier ook aanstippen dat voor de kinderen van de polygame familiegroep de mannelijke agnaten van de andere vrouwen van hun vader weinig of geen belang hebben, wegens de 'luhale' betrekkingen (zie verder) tussen hun respektievelijke moeders. Wanneer zij bv. de broeders van een 'kleine moeder' ook *mwico* moederlijke omen zullen noemen is dat een terminologie zonder inhoud.

4. Jok, verrijding en inwijding.

Wij konden hoger reeds aantonen, dat de terminologie veranderen kan wanneer een persoon van een jok-gezel tot een verwant van een andere betekenis wordt. Over het algemeen nochtans wijst geer enkele benaming speciaal op de mogelijkheid van een onvoorwaardelijke jokkernij, zelfs niet zulke termen als 'kleine man' en 'kleine vrouw'. De term *mbyala*, die bij de Bakisi-Barega wel degelijk als equivalent wordt gevoeld van jokkernij, behelst bij de Babembe geenzins deze betekenis. Anderzijds schijnt het woord 'maha bu'we' van het standpunt van een mannelijk Spreker bijzonder geschikt te zijn om op respect en verrijding te wijzen. Overal immers waar de betrekking met een bepaalde vrouwelijke verwante bijzonder kritisch is of van betekenis is veranderd, is men geneigd op deze term beroep te doen. Wanneer de 'wabyake' relatie met een schoonbroeder niet bestaat, dan wordt de bijzondere verrijding met zijn vrouw beklemtoond met 'schoonmoeder'. In sommige streken, waar men vooral onder invloed van de vissers, nadruk wil leggen op de onmogelijkheid van jokkernij met de vrouw van een moederlijke oom zal men geneigd zijn haar in de categorie van de 'schoonmoeders' te groeperen. Sommige Babembe informateurs toonden zelfs een neiging de vrouw van een jongere broeder te vernoemen als 'maha bu'we' tot uitdrukking van de ongenakbaarheid van die verwante en als parallelisme met de term 'tata bu'we' waarmee bedoelde vrouw de oudere broeder van haar man aanduidt. Daarnaast schijnen in uitzonderlijke gevallen zekere terminolo-

gische verhoudingen de aangewezen te zijn om een buitengewone abnormale regeling toe te laten. De betrekking bij uitstek is die van grootvader en kleinkind. Wij kunnen hier als voorbeeld het geval aanhalen van de kleine Basi'undu-groep. Een man had hier dochter genomen van zijn volle jongere broeder (kind van dezelfde moeder en vader); dit zuiver incestief huwelijk werd door velen goedgekeurd daar het hier ging om het al of niet in stand houden van de afstammingsgroep, doch er werd aan toegevoegd dat de jongere broeder van deze vader dit meisje niet zou kunnen nemen hebben met wie hij in een relatie van kleine vader-dochter uit één huis zou hebben gestaan.

De classificerende terminologie, die tussen zekere personen bestaat, speelt een grote rol bij de co-initiaties tot het bwamigenootschap, een punt waarop wij terugkeren zullen in onze bwamistudie. In het Bahumbwa-vrouwengenootschap zijn de vormen van gezamenlijke inwijding nog typischer, omdat zij door de banden van het zwagerschap zijn beïnvloed. Hier ook liggen de motieven tot inwijding in vaste patronen bevat: een vrouw krijgt een droom van een aanzettend M'mumbwa te worden; deze droom komt altijd van een verwante geest van een persoon, die zij gewoon was 'grootmoeder' (moeders-moeder of moeders-moeder van haar echtgenoot), 'schoonmoeder' of 'moeder' te noemen. In hetzelfde genootschap bestaan zekere dans-taboes tussen vrouwen die in vaste terminologische betrekkingen staan. Een vrouw mag niet tegelijkertijd dansen met een 'moeder', 'schoonmoeder' of 'kleine moeder'. Zij mag wel dansen met een 'grootmoeder', een 'vaderlijke tante' of een 'oudere zuster'.

Als voorbeeld van de intensiteit van zulke banden als 'oudere en jongere broeder bij de moederlijke omen' kunnen wij een historisch voorbeeld aanhalen. Een der grote voorouders van de clan der Bahumbwa, M'mindje, 'Etumlumba, had twee dochters; de eerste van haar werd uitgehuwd bij de clan der Balala en werd er de moeder van de grootmoeder, Ngabwe; haar jongere zuster werd verleid door de 'Bacwa' en bracht twee jongens, Cenga en 'A'oci, voort. Deze twee onechte kinderen volgden hun moederlijke omen, de Basi'etu. Door histor

sche omstandigheden in elkanders onmiddellijke nabijheid gereakt op het Tanganyika-meer, ging Ngabwe zijn 'ngolo' (bwami-schrijn) en 'etabo' (offerschrijn der voorouders of van natuurgeesten) inrichten bij Cenga en leerde hij het bwami met hem samen, omdat deze Cenga de jongere broeder was van Ngabwe, aan de zijde hunner moeders.

5. Endogamie.

Endogamie is bij de Babembe zeer sterk ontwikkeld en komt in de meest verscheidene schakeringen voor. Wij mogen met zekerheid aan nemen, dat er een grote correlatie bestaat tussen de nomenclatuur en de al of niet mogelijkheid van zekere huwelijken. Het grootste verband bestaat tussen de tweedeling in ouder en jonger en de frequentie van zekere huwelijken binnen de eigen afstammingsgroep of de toelaatbaarheid van zekere verbintenissen buiten de groep. Wij wezen hoger er reeds op, dat de vormen van het sororaat en de sororale polygynie rechtstreeks afgeleid waren van deze dichotomie en dat in het leviraat een man de vrouw van zijn jongere broeder niet huwen kon. Verder kan een man nooit de oudere zuster huwen van de vrouw van zijn jongere broeder, omdat ze een 'msonganinane' is (d.i. dezelfde verwantschaps-categorie toebehorend als de schoonmoeder van een zoon) noch de jongere zuster van die vrouw, omdat ze als een schoondochter is. Daarentegen kan een man niet de oudere zuster huwen van de vrouw van een oudere broeder, omdat ze tot de groep der 'schoonmoeders' behoort, terwijl haar jongere zuster echter huwbaar zal zijn voor hem, als verwante van de graad der 'kleine vrouwen'.

Op zichzelf beschouwd, zijn binnen de eigen ^{hadst} grotere afstammingsgroep huwelijken mogelijk met verwanten van gelijkwelke geclassificeerde verwantschaps-categorie: tussen broeders en zusters, tussen grootvaders en kleindochters, tussen grootmoeders en kleinzonen, tussen vaderlijke tantes en broederlijke neven, tussen kleine vaders en dochters, tussen 'cross-cousins' onderling in enge als geclassificeerde zin, enz. In de terugkerende terminologische patronen echter hoort men zelden of niet spreken van huwelijken tussen geclassificeerde schoonvaders en schoondochters of moeders en

zonen. Daarenboven worden onder de mogelijke huwelijksregelingen met clan-verwanten twee typen onderscheiden van toelaatbare verbintenissen: het eerste type houdt ' 'abule', schaamte, in en het tweede type vertegenwoordigt een vrije en onvoorwaardelijke regeling. Tot de eerste groep behoren de huwelijken met een ge-classificeerde zuster of dochter. Zelfs al huwt een man een meisje, dat tot een nevenvertakking van de zijne behoort en dat in de terminologische betrekking van 'zuster' tot hem staat, de verbintenis kan slechts geldig en zonder socio-rituele sanctie worden aangegeven, wanneer vooraf een geit ' 'anabusioni' aan haar onmiddellijke mannelijke verwanten is betaald geworden. Dat sluit echter niet uit, dat dergelijke regelingen in alle mogelijke vormen talloos voorkomen. Hetzelfde geldt voor de huwelijken tussen een 'kleine vader' of 'vader' en een 'dochter', waarvan wij een bijzonder type vinden in een verbintenis met de mannelijke 'cross-cousin' aan vaders zijde van vader (d.i. zoon van vaders vaderlijke tante). Tot de tweede groep behoren de huwelijken tussen: grootvader-kleindochter; grootmoeder-kleinzoon (minder frequent); vaderlijke tante-broederlijke neef (minder frequent) en 'cross-cousins' in alle richtingen. Een echtelijke band tussen broederlijke neef-vaderlijke tante behoort tot de grensvallen, en Bembe opvatting verschilt waar het gaat deze regeling te groeperen. Huwelijken tussen grootvaders en kleindochters zijn zeker het meest voorkomende type, ze worden sterk geapprecieerd en altijd als normaal beschouwd. Hier is het ook dat wij de sterkste correlatie aantreffen tussen de dichotomie van ouder en jonger verwant enerzijds en het stelsel van endogamie anderzijds. Hoewel het geenzins de plaats hier is om de principen van endogamie te ontleden, kunnen wij zeker toch naar een paar punten verwijzen, die onze mening schijnen te bevestigen. Het hoger aangehaalde voorbeeld van zuiver incest wees erop hoe in een uitzonderingstoestand de toelaatbaarheid van incest enkel mogelijk was tussen een grootvader en de dochter van zijn jongere broeder; daar ze twee jok-gezellen zijn en als verwanten van een andere graad worden gedacht dan bv. een kleine vader en de dochter van zijn oudere broeder. Verder bestaat er een uitgesprek

ken tendens verhoudingen binnen de uitgebreide patri-groep te zien in een vorm van betrekkingen tussen grootvaders en kleindochters. Elk meisje uit een jongere nevenvertakking van de clausal gezegd worden aan haar grootvader uitgehuwd te zijn, telkens zij de vrouw werd van een ouder clangenoot. De versmelting van generaties van mannen in éénzelfde terminologische categorie, is een steeds terugkerend verschijnsel waar het gaat de betrekkingen van die mannen tegenover de vrouwen van dezelfde groep of clan te omlijnen. Tenslotte komen deze verbintenissen in allerlei voorkeurs-vormen voor: een meisje wordt uitgehuwd aan een man van een ouder huis uit dezelfde afstammingsgroep, of aan een man van een oudere nevenvertakking uit dezelfde clan, of met de moederlijke oom van haar vader of met de mannelijke cross-cousin' van vader (zoon van de moederlijke oom van vader).

§ W- HET KARAKTER VAN HET BEBE-CLASSIFICEREND SYSTEMEN.

De symbolische regelingen omtrent de verschillende terminologische verwantschaps-categorieën vormen niet een harmonische eenheid, waar doorheen de leiddraad loopt van éénzelfde principe van organisatie, ordening en schikking. Verschillende criteria hebben hierbij hun invloed doen gelden, en het al- dan niet op het voorplan treden van een bepaald criterium werd, naargelang de omstandigheden en de eisen, bepaald door de betekenis en zin die het in een bepaalde contextus krijgen kon. Het is daarom dat wij heel gemakkelijk op het Bebe-systeem van nomenclatuur een uitlating van Nadel (52) omtrent symbolische systemen in het algemeen mogen aanwenden: 'Most, if not all, kinship terminologies and symbol systems of similar practical import present the picture of a more or less successful compromise'.

Wij kunnen bondig die verschillende criteria aansnijden.

a) De essentiële dichotomie tussen 'oudere' en 'jongere' verwanten en het dualisme tussen het vrouwelijke en mannelijke element.

(52) S.F. Nadel, *The Foundations of Social Anthropology*, London 1951, 264,1.

In gelijkwelke betrekking - hetzij ze gevestigd is op bloedverwantschap, clan-verwantschap of zwagerschap - wordt steeds en overal de terminologische verhouding, waarin twee personen zijn opgenomen, bepaald door de relatieve ouderdom van de twee verwanten. Deze differentiatie bevat een belangrijk element van regulering, gedraging en classificering. Naar Professor Lowie betekent dergelijke wijze van procederen, psychologisch gesproken, niets anders dan de intercalatie van twee bijkomstige generaties. Terminologisch en structureel gesproken, zien wij er vooral principen van bovenschikking en onderschikking in, waarbij zekere verwanten uit het systeem, die chronologisch en genealogisch tot éénzelfde generatie behoren, naar hun betrekkelijke rang en plaats in het verwantschaps-systeem een verschillende gedraging vooronderstellen en een bijzonder statuut worden toegekend. Aldus krijgen wij bv. van het standpunt van een man gezien, een gedeeltelijke versmelting van generaties, waarin telkens de oudere verwanten van de jongere worden onderscheiden. Zo zullen de oudere broeders van Spreker's vader niet enkel terminologisch, maar ook naar hun functie en hoedanigheden, tot een andere generatie behoren dan Spreker's vader; zijn jongere mannelijke verwanten echter behoren tot Spreker's vaders generatie. In alles zal aldus aan deze oudere broeder van vader eenzelfde rol toegekend worden als aan vaders-vader. Hij kan evengoed de vruchtbaarheidszegen (luhelo) medegeven aan het meisje wanneer ze definitief haar dorp verlaat om zich bij haar echtgenoot te gaan vestigen; met hem kan een jukkernij gedaan worden als met een echte grootvader; hij is de aangewezen raadgever van de kinderen; zijn geest ook kan een kind aangrijpen en hem dwingen tot de bwami-initiatie. Dat oudere en jongere verwanten wel degelijk tot een verschillende generatie behoren, blijkt ook wel voldoende uit het gebruik van zekere wederkerige termen. Een man verwijst naar de vrouw van zijn jongere broeder met dezelfde term waarmee hij de vrouw van zijn zoon aanduidt; de oudere zuster van zijn vrouw behoort tot dezelfde categorie als een schoonmoeder.

De betrekkelijke ouderdom van twee verwanten wordt niet bepaald

bepaald door de chronologische volgorde der geboorten; hij staat in functie van de genealogie en van de hiërarchische ordening der talloze vertakkingen binnenin de clan, van de beïnvloedingen van 'pater' en 'genitor' en van het leviraat. In de betrekkingen, die op het zwagerschap in allerlei graden zijn opgebouwd, spelen daarenboven de criteria van het geslacht van de verbindende verwant of, zo het een man is, van zijn betrekkelijke ouderdom tegenover Spreker, een grote rol. In het bepalen dus van de relatieve ouderdom van de verwanten binnen de eigen patri-groep, van welke uitbreiding ook, zijn het aldus veel meer de verticale relaties der huizen en lijnen, dan de horizontale opbouw der generaties, die de bepalende lijn aangeven. Het komt aldus ook, dat in sommige gevallen het juiste onderscheid der generaties bewust uit het oog verloren wordt en verschillende generaties van mannen in één volstrekt snevallende categorie worden opgenomen.

Met het onderscheid tussen 'ouder' en 'jonger' is nauw verweven het criterium van het fundamentele onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke verwanten in Spreker's wereld. In de eigen patri-groep kan een mannelijk Spreker nooit een onderscheid maken tussen oudere en jongere vrouwelijke verwanten, kan een vrouwelijk Spreker nooit de grens trekken tussen oudere en jongere mannelijke verwanten. Van het standpunt uit van een man vervallen alle vrouwen uit zijn generatie in de groep der zusters, alle vrouwen uit een hogere generatie dan de zijne in de groep van vaderlijke tantes, alle vrouwen uit twee generaties boven de zijne in de groep der grootmoeders; voor de generaties in afdalende lijn heeft hij zelfs geen speciale termen meer voor dochters of kleindochters, maar worden allen samengesmolten in categorieën van kinderen en kleinkinderen waar het gaat om de kinderen en kindskinderen van zijn parallelle neven en mannelijke 'cross-cousins'. Dit alles kan weeronleiding geven tot het opstellen van gestandaardiseerde typen van verhoudingen tussen de vrouwen en de mannen van haar patri-groep, waarbij een bepaald mannelijk verwant uit een oudere neventak terminologisch behandeld wordt naar de verwantschaps-grad waar

in hij staat tegenover de directe mannelijke vrouwen in kwestie en niet tegenover de vrouwen als zulks.

In aangetrouwde betrekkingen dragen beide criteria samen bij tot een type van terminologie in omgekeerde zin. "et bepalen van de categorie waartoe een of ander aangetrouwd verwant behoort wordt hier gericht door de juiste verhouding waarin de verbindende verwante staat tegenover betreffende. Zowel met de groep van zijn vrouw als met deze van zijn moederlijke oom wordt Spreker door vrouwen (zijn echtgenote en zijn moeder) verbonden. Dit onderstelt dat Spreker in deze groepen het grootste onderscheid zal maken voor de vrouwelijke leden van die groepen, terwijl de mannelijke in één verwantschaps-serie zullen vervallen (ma'we, zwagers, en baswico, moederlijke omen). Daar hij echter de discriminatie tussen oudere en jongere verwant op deze vrouwen niet overdragen kan, worden wij gesteld voor het eigenaardige curiosum dat hij, zich steunend op de tussen zijn vrouw of zijn moeder met bedoelde vrouwelijke verwanten bestaende nomenclatuur, deze vrouwen in zekere kritische categorieën van bv. schoonmoeders en kleine vrouwen of grootmoeders en kleine moeders onderbrengt en terminologisch de dichotomie van oud en jonge overdraagt op haar resp. echtgenoten. Aldus wordt de oudere zuster van Spreker's echtgenote 'schoonmoeder', doch haar man oudere broeder.

Wat de behandeling van verwanten van de derde graad aangaat, hier ook wordt de terminologie geleid door een paar tegengestelde principen. Wat de groep van de grootvaders en grootmoeders betreft, hun (haar) resp. echtgenoten worden weliswaar niet terminologisch met hen (haar) vereenzelvigd, doch worden door het voor die categorie passende vrouwelijke of mannelijke equivalent aangeduid. Hoewel hier dus een onderscheid gemaakt wordt naar het geslacht (niet naar de graad), toch worden de resp. partners van al die verwanten van de tweede graad (vaders oudere broeder, vaders-vader) en van de derde graad (vaders-vaders-zuster, vaders-vaders oudere broeder of jongere broeder) naar de generatie versmolten met laatstgenoemden. Anders staat het met de echtgenoten van twee belangrijke personen uit de sociale structuur:

de vaderlijke tante en de moederlijke oom. De Bèbembe kennen geen speciale benaming waarmee zij deze partners, verwanten van de derde grad, zouden kunnen aanduiden; daarom worden zij in de regel met een vaderlijke tante en een moederlijke oom vereenzelvigd. Naar hun statuut en sociale positie kunnen een vaderlijke tante en haar echtgenoot niet onderscheiden worden van elkaar. Een secundaire terminologie kan echter aangewend worden, als uitdrukking van zekere mogelijke secundaire betrekkingen die tussen betreffende en Spreker ontstaan kunnen. De vrouw van een moederlijke oom kan als moeder van Spreker's vrouwelijke 'cross-cousin' zijn schoonmoeder worden en aldus bestaat er in sommige zones van Bèbembe een neiging te zeggen, dat zij in de groep der 'seh-schoonmoeders' valt. Daarenboven wil men in diezelfde streken sterke nadruk leggen op het feit, dat een zusterlijke neef weinig of geen rechten mag uitoefenen op de vrouw van zijn moederlijke oom; tegenover de vaak voorkomende tendenz van een zusterlijke neef zijn sexuele privilegieën uit te breiden tot die vrouw reageert men met de symbolische sanctie: 'het is uw schoonmoeder', d.i. het is een vrouw die ten stelligste dient vermeden te worden. Wat de echtgenoot van een vaderlijke tante betreft, van het standpunt uit van een meisje kan hij steeds secundair haar echtgenoot worden, onder een vorm van voorkeurs-huwelijk met de dochter van de broeder van een eerste vrouw. Daar deze persoon echter in de regel tot een hogere generatie behoren zal dan dit meisje, ware het niet mogelijk hem terminologisch bv. met een 'kleine echtgenoot' te vereenzelvigen. Het is daarom dat de Bèbembe de mogelijke band tussen beiden soms beklemtonen door te zeggen dat de echtgenoot van een vaderlijke tante een 'grootvader' is - een benaming die niet enkel op grote familiariteit, maar ook op een mogelijke huwelijksverbintenis, wijst. Een andere verwante van de derde graad, de vrouw van een schoonbroeder (broeder van Spreker's echtgenote), kan niet in dezelfde categorie begrepen worden als een schoonbroeder. Dan wanneer de betrekkingen tussen schoonbroeders altijd gevestigd zijn op familiariteit en gelijkheid, is de verhouding tot deze vrouw steeds complex en dubbelzinnig. Door de bijzondere constellatie;

van de 'webyake' betrekking kan deze vrouw een sexuele partner worden, doch anderzijds door het niet-voorkomen van de 'mtamba'-band en door de mogelijkheden van een huwelijk met haar dochter wordt ze een strikt te vermijden persoon. Aldus vervalt ze enerzijds in de lossere groep van 'm'ma...' en anderzijds in de categorie van 'maha bu'we'.

Andere verwanten van de derde graad zijn deze die tot Spreker's eigen generatie behoren of tot een generatie onder de zijne: de 'cross-cousins' en de kinderen van oudere of jongere zusters en broeders van Spreker's echtgenote. Als algemene regel geldt hier dat de band met deze personen getrokken doorheen mannelijke verwanten van de tweede graad belangrijker is dan deze doorheen vrouwelijke verwanten. Zelfs al behoort vaders-zuster tot de 'authority-owning group' toch zijn hare kinderen de jongere van de afstammelingen van moeders-broeder. Deze 'cross-cousins' worden op rijpere leeftijd als parallele neven en nichten, d.i. als oudere en jongere broeders en als zusters, behandeld. Deze schikking wordt echter tegengewerkt door principen van versmelting der generaties. Deze versmelting geldt vooral de groep van de moederlijke omen. Deze groep kan dan ofwel als moederlijke omen ofwel als grootvaders worden beschouwd. Met betrek tot de principen van versmelting moet echter terug een verschil gemaakt worden voor mannen en vrouwen. Mannen zullen zeggen, dat zij bij hunne 'bewa' zijn gevestigd; deze 'bewa' behoren bij nadere beschouwing tot dezelfde generatie als die mannelijke Sprekers, hetgeen beduidt dat deze feitelijke 'cross-cousins' in een relatie van moederlijke omen-zusterlijke neven zijn komen te staan. Ze kunnen ook zeggen, dat in hun dorp een groep van ^{grootvaders} ~~moederlijke~~ ~~omen~~ gevestigd is en dan zullen zij zich tegenover de mannen uit hun generatie in de categorieën van oudere-jongere broeders voelen te staan. Wanneer echter een meisje is uitgehuwd met een verwant uit die groepen, dan zal men in alle gevallen beweren dat ze bij haar grootvader ging; huwde een man een meisje uit bedoelde groep dan ziet men het in het licht van een verbintenis tussen 'broeder' en 'zuster' en uiterst zelden in het licht van een betrekking tussen 'moeder' en 'zoon'.

Wij zeiden hoger reeds, dat dergelijke principen van versmelting ontstaan kunnen door de frequentie van huwelijken tussen aange- trouwde verwanten, die tot verschillende generaties thuis horen, en ook door herhaling van huwelijken binnen dezelfde groep gedu- rende een paar generaties. Ze kunnen ook beïnvloed worden door de samen-vestiging van groepen, die met elkander door het zwager- schap verbonden zijn. Het gebeurt vaak dat, om zekere socio-poli- tieke redenen of ter oorzaak van zwarte magie, een bepaald frag- ment, dat tot de mannen van een bepaalde gelocalizeerde patri- groep in de verhouding stond van zusterlijke neven tot moederlijke omen, zich komen vestigen in het dorp van die moederlijke omen. Hoewel zij in de loop der jaren volledig met elkander verweven en versmolten geraken, blijft niettemin doorheen de generaties de noodzakelijke oorspronkelijke band van zusterlijke neven-moede- lijke omen voortbestaan, met het oog op zekere rechten en plichten, privilegeën en taboes. Bij de regelingen omtrent de verdeling van de jachtbuit bv. zullen die zusterlijke neven telkens de rug van het dier verschuldigd blijven aan de mannen van de groep waar bij zij gevestigd zijn - een feit dat naast vele andere de zuiver- ste bevestiging blijft dat beide groepen in feite als verschillen- worden gedacht. Verder zullen die moederlijke omen bij de uitwis- seling van waarden ter gelegenheid van een bwami-initiatie hun vast-bepaald deel blijven geven of krijgen en zal de verdeling van de 'mitamba' in de resp. groepen geconcentreerd blijven.

DE VERWANTSCHAPS-BETREKKINGEN.

De classificerende terminologie is geen dood iets, noch enkel de uiting van een loutere woorden-symboliek. Wij konden hoger reeds wijzen op haar verband met zekere gewoonten of instellingen. Met de aanwending van een bepaalde term voor een verwant gaat echter ook een complex van standaard-gedragingen, van vaste modellen gepaard. Wanneer verscheidene verwanten van een verschillende graad en behorend tot verschillende generaties of groepen, terminologisch in één categorie worden begrepen, betekent dit zeker dat ze meer op elkander gelijkend dan van elkander onderscheiden worden gedacht, dat ze tot eenzelfde sociale rang behoren en dat voor Spreker hun sociaal belang en hun positie in de sociale structuur ongeveer dezelfde is. Dat beduidt niet dat al die verwanten als onmiddellijk even belangrijk voor Spreker worden gedacht, want de Babembe differentiëren heel duidelijk dichtere van verdere verwanten. Daarenboven moet men niet denken, dat er volstrekt geen onderscheid wordt gemaakt naar de ouderdom van de verwanten die in één groep worden begrepen. "et is voldoende duidelijk dat een 'kleine vader' van zeven jaar niet dezelfde eigenschappen kan worden toegekend als een van 50 jaar. Maar... zeggen de Babembe, ho jong ook een 'kleine vader' blijft een kleine vader en daarmee bedoelen zij dat zijn positie in de genealogische opbouw van de clan geheel verschillend is van die van zijn veel ouder 'kind'. De verhoudingen, die tussen verwanten bij de Babembe bestaan, zijn veelcomplexer dan men wel denken zou en zeker is er meer verscheidenheid in de verbanden en minder veralgaming in het nauwkeurige onderkennen van schakeringen dan men soms geneigd was te geloven. Men kan de betrekkingen tussen personen en zelfs niet tussen groepen van personen herleiden tot strikt gestereotypeerde gegevens. Daarenboven moet men steeds twee soorten verhoudingen uit elkaar houden: ideale of verwachte en feitelijke.

Enkel steunend op Ebembe woorden, die naar betrekkingen tussen personen verwijzen, hebben wij volgende typen kunnen vastleggen:

- 1- Verhoudingen gevestigd op 'luhale'.
- 2- Verhoudingen gevestigd op 'bunyemu'.
- 3- Verhoudingen gevestigd op 'bunuma'.
- 4- Verhoudingen gevestigd op neutraliteit.
- 5- Verhoudingen gevestigd op 'ubonga'.
- 6- Verhoudingen gevestigd op 'usena', 'lukonena' en 'abule'.
- 7- Verhoudingen gevestigd op 'bolombwe':
 - a- in zijn 'bunane' aspekt.
 - b- in zijn 'buhengya' aspekt.
- 8- Verhoudingen gevestigd op 'busongani' en 'buhokya'.
- 9- Verhoudingen gevestigd op volledige gelijkheid.
- 10- Verhoudingen gevestigd op 'esambo' en 'lusa'e'.
- 11- Ambivalente verhoudingen voortspuitend uit het sororaat, het leviraat en andere huwelijksregelingen.
- 12- Verhoudingen van 'wabyake' en 'eka'.

Vooraleer, in het kort en voorzover het in het kader van deze studie past, deze verschillende typen te bespreken, kunnen wij een paar algemene bemerkingsen maken. Sommige der hoger-vermelde typen gelden niet enkel voor de onderlinge betrekkingen tussen twee personen als zulks, maar ook voor hele groepen. In zijn bijzondere vormen komt bv. het 'bolombwe', jukkernij, voor met de kleine Bembe clan der Basango, die een speciale betekenis heeft in het kader van het bwani-genootschap; 'bunuma' bv. is niet enkel karakteristiek voor de gedragingen tegenover moeders-broeder als zulks maar voor de hele groep der moederlijke omen.

Verder moet er bemerkt worden, dat deze verschillende categorieën van typen voortvloeien uit twee soorten relaties, die door Evans-Pritchard () 'agnatic lineage relations' en 'agnatic kinship relations' zijn genoemd geworden. De eerste ontstaan uit de verwantschap tussen personen in hoedanigheid van hun lidmaatschap van deze of gene patri-groep; de tweede vinden hun oorsprong in gelijkwelke verwantschapsband, die tussen twee personen ontstaat hetzij door hun vader, hetzij door hun moeder. Men kan bv. op twee verschillende manieren aan een Bembe vragen welke clan- of aange-trouwde verwante hij als vrouw nam en het komt vaak voor dat hij

op twee wijzen antwoorden kan. Op de vraag 'ale ibucwa beni?' zal hij bv. antwoorden dat ze zijn zuster is of zijn kleindochter stelt men hem echter de vraag 'ale m'moka beni?' dan kan hij van dezelfde vrouw zeggen dat ze zijn 'cross-cousin' is of zijn vaderlijke tante of zijn grootmoeder. In dergelijke gevallen komt het erop aan te weten welke betrekking in een bepaalde situatie voor een Mbembe het meeste belang heeft.

1- De implicaties van 'luhale'.

'Ba'aci ba luhale bayakanina ngabo, 'Atunda cwacule na'o 'wenu'. De medevrouwen twisten onder elkander om het schild; 'Atunda gij zijt er niet mede uit uw familiegroep gekomen.

Met 'luhale' bedoelen de Babembe de vrouwen van een veelwijver, in haar bijzondere eigenschap van 'twisters'. Ze zeggen: 'Luwe lwa luhale lwaheta lwa 'elongo', de twistzucht van de medevrouwen overtreft die van de clan. De vrouwen van éénzelfde man kunnen van elkander niet houden, dat is ene idee die door veel Babembe-gezegden loopt: 'Ucunga na 'ebuka ba'ucingana mi'eci', de plek naast de haard en de huisvloer bekijken elkander met een kwaad oog. 'Lu'undo lwa nyungu na ma'ika; nyungu 'esubele'a talangye ma'ika', de liefde van de pot en de haardstenen; als de schotel breekt dan wekt hij geen herinnering op bij de haardstenen. Deze onmin heeft meerdere bronnen van oorsprong: verschil van belangen, competitie, gevoel van minderwaardigheid, gevoel benadeeld te worden ter oorzaak van een medevrouw, latente vrees voor zwarte magie. Voor de oudste vrouw gaat het er in de eerste plaats om haar bevoorrechte positie te behouden; het is het doel van de jongere medevrouw zich die positie aan te matigen. Er ligt een tragisch element bevat in de conceptie van 'm'maci wa 'elanga', de uitverkorene vrouw, met de tegenhanger 'mbenge', de versmaadde. Men heeft mooi te zeggen: 'Msoshi na mwenu'e tabale na malango mamocunge', een oudere en een jongere vrouw bezitten niet één en dezelfde kennis, daartegenover staat de opvatting der mannen: 'Ukuba'elwa halubunga ti bulanga, 'elanga hulanya nkama' een huis voor zich gebouwd te worden bij de vergaderplaats van

de mannen is geen uitverkorenheid, de uitverkorene vrouw is deze die eten tevoorschijn brengt, waarmede zij bedoelen dat een man een vrouw niet beminnen kan omdat zij de eerste was die door hem werd gehuwd, maar omdat zij mooi werk verricht.

Een tweede vrouw kan de eerste vrouw van haar man niet beminnen want zij moet noodzakelijk deze vrouw, als bezitster van haar man, haten: 'Ate a mbate a'utu'atu'a mwenendalo', de maniokstrui beschijnt maar steeds de bezitster van het veld. Verder bestaat altijd de mogelijkheid dat een medevrouw de zwarte vrouwen-magie (pango, 'anyamalembu) uitoefenen zou tegenover de kinderen van haar medevrouw: 'Wa luhale ngabe ya'a'wa ande'ele mwana mnyungu, belibeli ete m'mima', de medevrouw dat zij dood weze; zij heeft mij mijn kind in de pot gekookt, het preutelen zoals maniokbrei. In de hele betwisting spelen de mannen geen vleiende rol en ze verduiken hun onrecht niet tegenover de eerste vrouw. Naast de bewering dat een jongere bijvrouw soms meer karaktersterkte (misinga) vertoont, hebben zij maar een zwakke troost over voor de gefrustreerde oudere vrouw: 'Akoko walile byambele, byamci-nda byetu na lu'asu', versletene hak, gij hebt de zaken van vroeger geëten, de zaken van de toekomst zijn de onze en van de nieuwe hak. In deze onwederroepelijke ontwikkelingsgang heeft de misprezene vrouw slechts een dubbele troost: 'Etotongo luci lwa Naba'o'o asebula shenga na'yo', de versletene mand, de rugmand van Naba'o'o, hoewel zij haar misprijst, toch gaat zij ermede naar het veld; en: 'Mnyakwa anyakwa bulanga tasinyakwa 'enge', de berooide, zij wordt haar eer ontnomen, zij wordt niet van iets anders beroofd. Dit 'iets anders' zijn hare kinderen, wier lot noodzakelijk met het hare verbonden is, want: 'Ecuka tabobya mihonge, luhale lwa nyo'okye tulusika', de gebroken pot doet de mihonge-plant niet gear komen, de twist van uw moeder gij laat hem niet af.

Tallose in de verhalen van de lotgevallen van de onderlinge afstammingsgroepen in een clan zijn de verwijzingen naar en de anecdoten over dit gekijf van de bijvrouwen van één man. Dit conflict plant zich in de regel over op hare kinderen. In tallose instanties wordt er staande gehouden, dat een oudere af-

stamingsgroep het hogere bwani-schap moest eïstaan aan een jongere nevenvertakking, daar een eerste vrouw van de gemeenschappelijke voorouder van beddeelde groepen uit woede en kwelling de heilige initiatie-voorwerpen van het bwani (bi'o'o) had buitengeworpen. De gewone sociale sanctie hiervoor was dat de vrouw van haar eer werd beroofd en haar kinderen verstoken werden van hun hoge voorrechten. Dergelijke betwistingen tussen de bijvrouwen van één man hebben in het verleden de definitieve splitsing van twee genealogisch verbondene sistamingsgroepen teweeggebracht zij hebben, meer dan wat ook, het definitieve uiteenvallen van de clan in het verleden bewerkstelligd. Dergelijke desintegratie komt dagelijks nog voor, misschien sterker dan ooit, wegens een grotere sociale beweeglijkheid. Vaak gebeurt het, dat kinderen na de dood van hun moeder de vader-groep verlaten, want zegt men: 'M'ma tata talingye na maha, maha abyula natoma abele', de vrouw van vader gelijkt niet op moeder, moeder ontwaakt en reeds proef ik voor de tweede keer. De uitlating ' 'Skilikili unda ibele, m'ma sokye hunge nyo'okye', het termitennest houdt van sorgbo, de vrouw van uw vader: een andere moeder, is slechts een vrome wens en een zuiver symbolische bevestiging, die weinig of niet met de werkelijkheid overeenstemt.

Deze 'luhale'-verhouding, die langs hun moeders om wordt overgeplant op de kinderen, wordt nog geïntensifieerd door de eindeloze geschillen, die gepaard gaan met de toekenning van de 'mitamba' (herverdeling van de voor de meisjes van de patri-groep gekregen bruidsprijs). 'Binakile isinga Bulunde, bye mitamba bile na mibubu', zoals ik gegeven ben naar Burundi om te helen; de zaken van de 'mitamba' zijn vervuld van lawaai; en: 'Wa'ungu tanamanya wi'ucu a'ulokwa', hij die geen haar heeft weet niet dat hij die veel haar heeft vertoornd is. De inwendige tegenstelling in de samengestelde familie tussen de 'bana ba maha', de kinderen van moeder, en de 'bana ba tata', de kinderen van vader, heeft een diepgevoelde tegenstrijdigheid aan zich, die slechts gedeeltelijk kan getemperd worden door het beleid van vader.

Dit conflict, waarbij een kind van vader meer als een 'mciko',

een last, dan als een zegen wordt aanvoeld, is het wat de Babembe soms zeggen doet dat de verhoudingen binnen de patri-groep slechts ~~soms~~ twist inhouden en dat de ware eer slechts komen kan uit de familiegroep van moeder. Dat ook is het wat een Mbembe bij de dood van zijn moeder zo bitter stent en hem wenen doet: 'Anyonyi a ngulengule nu'uya nacanga wane maha', Ngulengule-vogeltje, ik wil gaan en mijn moeder volgen.

Twee wijzen zijn er waarop deze twist-verhouding tussen bijvrouwen kan gecanaliseerd worden. De eerste ontstaat door het beleid van de familievader, die door zijn autoriteit en door een rechtmatige verdeling van de goederen een zeker evenwicht en harmonie kan tot stand brengen. Het tweede middel, dat de Babembe expliciet als uitstekend betitelen, bestaat in een type van voorkeurs-huwelijk met de jongere zuster van een vrouw of met de dochter van haar broeder. Daar beide vrouwen aldus tot eenzelfde 'in-groep' gaan behoren, ontstaat er tussen beiden meer verstandhouding, meer eenheid en evenwicht, grotere gelijkheid van belangen en aspiraties. Men beweert algemeen dat in zulke gevallen de jongere bijvrouw beter zorg zal dragen voor de kinderen van haar oudere zuster of vaderlijke tante.

De vrouwentwist is minder heftig tussen de vrouwen van een oudere en jongere broeder. De botsing van tegenstrijdige belangen is hier minder geprononceerd en minder direct. Daarbij ontstaat er door co-initiatie in het geheime vrouwen-genootschap der Babumbwa een hogere graad van 'esprit de corps', gevestigd op een magico-rituele sanctie.

Niettegenstaande Babembe mannen steeds terugkeren op de problemen en moeilijkheden, die met het huwen van veel vrouwen gepaard gaan, toch blijft het voor hem de grootste trots en zekerheid veel vrouwen te bezitten. Dat men ook zegge: 'Mlume wa sengi acika 'ebumbu; bakondji ba malombe mwu'yo'a meso', het mannetje van de rietrat verbrandt het pootje; veelwijvers, gij zult de ogen verminken (gij zult veel schaamte zien); een Mbembe wil veel vrouwen, want dat geeft economische macht, sociaal prestige en bovenal vele kinderen.

2. Bunyemu, of Matundani.

'Sekye wa mnobe, inyakye wa mnobe ana'utuma lukendo,
tana'u'slela ibanga'; de vader van uw gezelschap, de moeder
van uw gezelschap: hij(zij) kan u op reis sturen, hij(zij)
kan het woord niet opnemen voor u.

Met deze verhouding bedoelen de Babembe het respect, de eerbied,
de reserve, de waardering. In de leer van het lubunga, de verga-
derplaats der mannen, wordt gezegd dat een man eerbied toedragen
moet (inyemya) aan zijn vader, zijn moeder, zijn oudere broeder
en aan de 'basoshi batangilwe ubucwa mbele nobe', de seniores die
voor u geboren zijn.

Onder deze rubriek behandelen wij vooral de verhouding van vader-
moeder-kind. De betrekkingen met een oudere broeder plaatsen wij
onder een ander hoofdstuk omwille van hunne wederkerigheid.

Wat de ouderen van het dorp betreft, stellen wij over het alge-
meen vast dat zij meer gevreesd dan bemind worden en dat zij, als
bekleders van de voorouders-verering en als ingewijden in de gro-
te mysterieën van de Bembe-cultuur, een zeer sterke indruk maken
op de jongeren. Onder hen gaat de bijzonderste eer naar de senior
van het dorp, de msoshi wa mbuka; deze vertegenwoordiger van de
hele afstammingsgroep staat meestal tegenover de mannen van de
oudere generatie uit zijn dorp in een verhouding van 'kleine va-
der' en tegenover de mannen van de jongere generatie in een ver-
houding van 'grootvader'.

Voor een kind bestaat er geen grotere eer dan de lof van vader
en moeder te krijgen: 'I'utuma nateka, i'utuma nakungya: 'elumbe-
lo ya maha na tata', het is waarom ik de valstrik opstel, het is
waarom ik hem nazie: de lof van vader en moeder. In deze lof is
echter een 'aurea mediocritas' wenselijk, want een kind dat te-
veel door zijn vader en moeder wordt bemind staat blootgesteld
aan de wraak en de zwarte magie vanwege zijne broeders.

Aan zijn vader is een kind vooral eerbied verschuldigd, niet zo-
zeer omdat hij het is die het kind voortbracht - in vele spreek-
woorden immers komt herhaaldelijk de idee tot uitdrukking, dat
moeder groter is dan vader omdat zij de procreatieve kracht sym-

bolizeert -, maar omdat hij het is die het kind alle noodzakelij-
ke lering mededeelt als levensbagage: 'Tata mcimi wa mahamba,
tata mkungyi wa tulungu, nisu'eta bilehe na tata, ine!', vader
de graver van de valputten, vader de naziener van de olifants-
strikken, hoe zal ik handelen zonder vader, ik! Vader ook is he-
die het ware wijst aan het kind en de echte weg van de goede ver-
wantschaps-betrekkingen: 'Mwanu'e abwelakwa na sekye, tabwelwa
inyakye, hubwelwa na inyakye tale mwana', een jongeling wordt
door zijn vader toegesproken, hij wordt niet toegesproken door
zijn moeder: die toegesproken wordt door zijn moeder, hij is ge-
kind. Zolang vader leeft is hij de beste steun en tolk voor het
kind; als hij er niet meer is, die aan het kind alle 'elemba'
lering, geven kan, dan is het kind zwak en hulpeloos en staat
het bloot aan de veten der anderen. Seffens zullen die vijanden
beginnen met schulden te vorderen, die zijn vader niet had, met
betwistingen aan te gaan over onbetaalde bruidsprijzen en onech-
te kinderen: 'Byabekyakile milengeci tamulange ngendo, musumona
micumbe musulanga ngendo', zolang de felle gloed van het droog
seizoen heerste, hebt gij u niet voor de reis klaargemaakt; zo-
dra gij de regentijd ziet, maakt gij u klaar voor de tochten. He-
is daarom dat weesschap zo treurig is, omdat wezen ongedekt sta-
tegen de beschimpingen der anderen en dwaasheid (bulube) en onw-
tendheid (bulema) slechts hun aandeel is. Vader: de beschermer,
de helper en raadgever, de rechtvaardige en bezadigde: daarop i-
de eerbied van een Mbembe kind voor zijn 'tata' gevestigd. Feit-
lijk bestaat de nauwste sociale band voor elk kind met zijn vad-
De Bembe uitlating ' 'waya lukyi i 'waya mabwe', waar de rivier
gaat, daar gaan de stenen, is een diepe werkelijkheid geweest,
vooral in het verleden toen emancipatie minder gemakkelijk was
Het grootste conflict, dat met vader rijzen kan, ontstaat door
de 'mitamba', wanneer al. vader zich onrechtmatig betoont en de
bruidsprijs van zijn dochters zelf tracht in te palmen en zijn
zoon ontkent. Dit conflict kan groeien tot werkelijke haat, wa-
neer de kinderen samen met hun moeder miskend worden.
Dikwijls echter moeten oudere vaders erover klagen dat hun kin-
ren tekort schieten in onderdanigheid en hulpvaardigheid: '

'Alende ale msenge asomba lwala; a'manya awake msenge a'usombwa na bane babuta', de wortelknols in het dorp heet de nagel; wie rampzalig is in zijn dorp hij zal door de kinderen, die hij voor bracht, misprezen worden, en: 'Uno 'wetu ta'ule behangwa, wa 'Ebumbu atondjile sekye buhele', hier bij ons zijn er geen koppige kinderen; het kind van 'Ebumbu heeft zijn vader beledigd om zijn korte benen.

In elk geval kent een vader geen grotere gunst dan veel zonen te hebben. Een vader, die zonder kinderen sterft, verdwijnt in de geheugenis, zoals de 'asoci-gazel die met vlees en beenderen verrotte. Een dochter heeft minder waarde en is van minder belang, want: 'Mkoci wa 'ekyumbu tamba', de rank van de zoete aardappel loopt in alle richtingen uiteen, een meisje houdt de clan niet in stand. De "abembe begrijpen heel goed, dat er een groot verschil bestaat tussen kinderen en dat een ~~maxity~~ gekocht kind nooit dezelfde liefde zal kunnen betonen aan zijn vader als zijn bloedeigen kind: 'Makyi takangwa mbombo', het water wordt niet gebonden in veelte, een kind dat niet door u werd geteeld, het zal tenslot te naar de zijnen terugkeren.

Sterk wordt er nadruk gelegd op het feit dat niemand is zoals vader, zelfs niet zijn jongere broeder, die nochtans een 'kleine vader' is. Hij immers zal in de eerste plaats de belangen verdedigen van zijn bloedeigen kinderen ten nadele van de kinderen van zijn oudere broeder: 'Mwana usi hobe tumlange ikyela, byaluyaka sengi i ya sekye na inyakye', een kind dat het uwe niet is, toon het niet het pad der dieren; als het een rietrat doot, dan is het voor zijn vader en zijn moeder.

Wij bespraken hoger reeds de lotsve bondenheid tussen kinderen en hun moeder. Tegenover haar ook is diezelfde eerbied gewenst, want niemand kan haar ooit vervangen. Niets kan dan ooit rampzaliger zijn dan door moeder gehaat te worden: 'Alende ale msenge asomba lwala, nile a'manya nasombwa na maha', de kleine boomstronk in het dorp heet de rotssteen; ik ben een ellendeling, ik wordt gehaat door moeder. Zijn de verhoudingen van een zoon tegenover zijn moeder deze van 'respect without avoidance', anders is het

gesteld met de betrekkingen tussen een moeder en haar dochter. Zekere sexuele taboes kunnen hier aan de relatie een karakter geven van vermindering. Niets schandelijker zou er ooit kunnen voor komen dan een moeder die overspel pleegt in het dorp waar haar dochter is uitgehuwd: 'Ebombobombo ta'we 'abule msenge mwakondjwa mkobe', de 'Ebombobombo-vogel' steelt niet van schaamte in het dorp waar de mkobe-vogel werd uitgehuwd. Een gelijktijdige zwangerschap van moeder en dochter moet vermeden worden en is schadelijk, want het kan eindigen in de dood van een van beiden. Vooral eer het dorp binnen te gaan, waar haar dochter werd uitgehuwd, is het passend dat een moeder een speciale concoctie drinkt, voor het geval haar dochter op dat ogenblik betrekkingen mocht hebben met haar echtgenoot. Door de regelingen van het Bumbwa-gezelschap ontstaan er verdere allerlei taboes, die hier niet kunnen besproken worden.

3. Het bunuma.

Onder dit hoofdstuk groepeeren wij de betrekkingen met het bu'we of bubala, met de bamwico en bashi'ulu.

a- Het bu'we en bubala:

'Nahalakile icimo, ayamanya 'waya asolo; nakondjile m'maci si'ikye yabo 'elongo', Ik heb de lans geslingerd, ik weet niet waar haar voetstuk gaat; ik heb een vrouw gehuwd, ik ken hun clan niet!.

Met 'bu'we' bedoelt een man de familie-groep van zijn vrouw; met 'bubala' verwijst men naar de plaats en de groep waar een meisje werd uitgehuwd. Wat de betrekkingen met de leden van deze aange trouwde familie-groepen betreft, moeten wij een strikt onderscheid maken tussen de positie van een vrouw binnenin de groep van haar man en deze van een man binnenin de groep van zijn vrouw. Het bu'we van een man vormt onder de principen van patrilocaal huwelijk een minder gesloten en minder uitgebreide groep. Het bubala stelt een vrouw in de onmiddellijke omgeving van de hele patri-groep van haar man, met de verscheidenheid van al zijn leden.

Voor een vrouw gaat het vooral om betrekkingen met: haar man; de

vrouwen en kinderen van haar man; de vader en moeder van haar man; zijn oudere en jongere broeders en hunnen vrouwen; zijn ongetrouwde zusters of zusters die in de dorpsgroep werden uitgehuwd; de oudere en jongere broeders van de vader van haar man; zijn gebeurlijke grootvaders en grootmoeders, enz. Met al deze verwanten bestaat er een veelheid van verhoudingen in alle schakeringen, gaande van de grootste eerbied en verrijding met de vader en kleine vaders van haar echtgenoot tot grote eerbied zonder verrijding met de moeder en kleine moeders van haar echtgenoot, van grove jokkernij met woorden met de oudere broeders van de vader van haar man tot beawongen familiariteit en scherts met de ~~oudere~~ ^{jongere} broeder van hem, van grote verrijding met de oudere broeder van haar echtgenoot tot openlijke strijd en latente haat tegenover hare medevrouwen, van een intense band van wederkerigheid met de vrouwen van de broeders van haar echtgenoot tot een van onbelangrijkheid met zijn zusters.

Men kan daarentegen heeft in de regel geen intense contactname met zijn aangetrouwde familieleden, tenzij hij een meisje uit de eigen dorpsgroep huwde. Voor hem bestaan de bijzonderste onmiddellijke relaties met zijn schoonvader en schoonmoeder, met zijn schoonbroeders en hunne vrouwen en dochters, met de oudere en jongere zusters van zijn echtgenote. Deze verhoudingen komen dan in volgende schakeringen voor:

- met schoonvader: eerbied zonder verrijding, getint met een zekere vrees.
- met schoonmoeder: strenge verrijding, getint met vrees.
- met schoonbroeders: gemengd gevoelen van gelijkheid, familiariteit rivaliteit, scherts en eerbied.
- met de vrouw van een schoonbroeder: ambivalent gevoelen, van scherts tot verrijding.
- met de dochter van een schoonbroeder: familiariteit, doch beperkte scherts.
- met de oudere zuster van zijn echtgenote: volledige en strikte verrijding.
- met de jongere zuster van zijn echtgenote: van seksuele prerogatieven tot getemperde scherts.

Het zwagerschap staat sterk in eer bij de Babembe: 'Bwane bu'we mbuto, 'elongo lele ibangye', mijn aangetrouwde familie is zaad; de clan is twist, bevat met enige overrijving een grote waarheid. Algemeen staat een man in grote eer bij zijn bu'we: 'Mwele wa ndongwe mela ubele; bunyemu bwa mtu bule ubu'we', een aan twee zijden snijdend mes; de eer van een mens bestaat in het bu'we. Met hen bestaat een soliede band en een schoondochter zal door haar schoonvader bemind worden als een kind: 'Luhu lwa tundu lwa-lebela ete mbuci', de huid van de tundu-antiloop is slap zoals (die van) een geit. Een man is essentieel dienaar van zijn bu'we, zoals zijn vrouw zijn dienaar wordt: 'Wane m'maci i wane mkanda na ine i mkanda wa ba'wabo', mijn vrouw is mijn dienaar en ik ben de dienaar van de haren; 'Wafumu wa'eminwe, na wa bu'we wakibwe', de agnaat wordt geweigerd en de zwager men gaat er voor. Nochtans heeft een man er alle voordeel bij in goed aanzien te staan bij hen, want zij blijven altijd macht uitoefenen op zijn vrouw en kunnen haar altijd terugeisen; verder zal hij bij alle gelegenheden kleine geschenkjes van hen ontvangen en mag hij bij hen steed op hulp rekenen.

Een schoonmoeder is de geeerde (anyemu)aan wie men vooral behagen moet. Sterk wordt de verrijding met haar beklemd: 'Ani a hi'oma tahu'e nyungu, butendaka na ma'we bwaomya meso', het blad van de hi'oma-plant vult de pot niet; zij die spreken met hunne ma'we kennen geen schaamte, waarmede bedoeld wordt dat het geen goede mensen zijn die afspraken trachten te maken met een vrouw die zij schoonmoeder noemen. Of nog: 'Asasakala a'ela mngyela tuna'eta nyo'okye bu'we nibo lolonga mwenda', het mene struendoek valt op de weg, gij moogt niet zeggen tot uw schoonmoeder: adjusteer uw kleed. Een schoonmoeder wordt bovenal ook gevreesd, want als men moeilijkheden heeft met haar bestaat er weinig kans de vrouw te behouden; 'Sici ya nyo'okye bu'we yalungila hobe m'maci', de luis van uw schoonmoeder zet zich over op uw vrouw. Dat een man vooral niet trachte zijn vrouw te verwerpen tegen de wil in van zijn schoonmoeder, want hoe zou hij in een dergelijk geval nog ooit goed voor haar kunnen doen? 'Nyo'okye bu'we wa'usomba na isonga', uw schoonmoeder haat u om het

vet-zijn. Verder moet een man nooit geheimen vertellen aan zijn schoonmoeder, want dedelijk zal zij de vaders en de ouders van het dorp erbij roepen: 'Mahu bu'we 'stondjwa n'engeleca basekye' mijn schoonmoeder, de dwaze, zij doet de vaders erbij roepen. Dikwijls echter is de verhouding met een schoonmoeder dubbelzinnig en dit vooral wegens de tegenstrijdigheid van huwelijksregelingen en andere banden: 'Yabele sbuci lasile luhu; wabele moo'eci buwale bu'we', die een geit was wordt een huid; die een bij-slaapster was wordt bu'we; en: 'Hyo'okye bu'we bukeci ben 'emond'us schoonmoeder, de verlokking van de heupen.

In de regel is de band tussen een schoonmoeder en een schoondochter sterker dan tussen een schoonvader en een schoonzoon. Tussen de eersten ontstaat niet enkel door verblijf in eenzelfde dorp een intiemere verhouding, die gepaard gaat met gezamenlijke groep-activiteiten, maar ook is een schoondochter de aangewezen opvolgster van haar in de graden van het Buhumbwa-genootschap. Dezelfde band ontstaat niet tussen schoonvader en schoonzoon en nooit zal deze hen in het bwami kunnen opvolgen.

b) De baswico en bashi'ulu.

Over de betrekkingen met de moederlijke omen en met de grootvaders (moederlijke omen van Spreker's vader en moeder) kunnen wij kort zijn, daar wij een afzonderlijke studie hopen te schrijven over hun plaats en betekenis in de sociale structuur der "abemb". Hun belang is enorm en de studie van de vestiging en verspreiding van de verschillende clans en af-takkingagroepen der "abemb" zal dat voldoende bewijzen kunnen. Tussen hen en de zusterlijke neven heerst er een echt rotatie-proces van geregelde en wettelijke uitwisselingen van waarden bij alle gelegenheden: geboortebesnijdenis, huwelijk, inwijdingen of dood. Als groep staan de moederlijke omen als een hermetisch gealotene eenheid tegenover hunne zusterlijke neven en nichten, beschikkend over eenzamenli-
authoriteit en bekleed met een hoge macht. De groepen van grootvaders weerspiegelen in mindere mate dezelfde hoedanigheden. De houding tegenover moeders-broeder zelf lijkt in vele punten op die tegenover vaders-zuster; ze is een mengsel van eerbied,

familiariteit en bedwongen scherts. De betrekkingen met zijn vrouw en zijn kinderen behoren tot ander categorieën.

4- Verhoudingen gevestigd op neutraliteit.

'Ikyskya lya tundu talyabonga, lya m'maci mahembe, alume mahembe', het huwen van de tundu-antiloop is niet schoon het wijfje horens en de man horens.

Onder deze rubriek begrijpen wij vooral deze van een man ten overstaan van zijn vrouw. Een man is geen verbod verschuldigd aan zijn vrouw, noch is hij scherts veroorloofd. Hij is de heer van de vrouw en zijn houding is een compromis van willekeurigheid en keuze. Aan haar man is een vrouw vooral gehoorzaamheid verschuldigd en zeker moet zij nooit trachten gelijk te halen, want zij kan er geen krijgen: 'Esongo na cuba bahindana mahindo, na mahindo na esongo mahema cuba', de ondergeende zoon en de zoon betwisten twisten met elkander, en de twisten van de ondergeende zoon overtreffen de zoon. Een vrouw moet vooral goed werk leveren en goed en veel eten voor haar echtgenoot klaar maken. Van een vrouw wordt ook bijzonder gevraagd dat zij niet te lawasierig weze en een kalme en goede inborst vertonet: 'Makondile 'elemba ya mkaabo ambuleca ma'uwa nahenga', ik heb mijn vrouw gehuwd, kind van een medicine-man; ze brengt mij veel woorden aan omtrent de beenderen, ik ga naar het veld. Nooit zal een vrouw met boze tong kunnen geerfd worden: 'Ngume hele 'ebanga ta'yu'alwa 'ani; m'macana wa 'alomo tamona nyani', de ngume-boom, die in 'Ebanga is, men snijdt er geen blad van af; een vrouw met een slechte tong, ze ziet niet wie haar erven zal. Een vrouw, die onvruchtbaar is, kan niet bemind worden door haar echtgenoot, want: 'Busoka bwa ndalo 'asongo; busoka bwa mse'a lulenge', de schoonheid van het veld; de asongo-tomaat; de schoonheid van een jonge vrouw: het nakomelingschap. Of nog: 'A! mtunga wa byuma; af mtunga wa bikela; ~~na'uhela~~ wadaleka sya'uhela byuma byobe, na'uhela undelela', of rijke aan wear-den; of rijke aan bruidschat; ik geef u niet uw bruidschat; ik geef u om voor mij op te voeden. Verder kan een vrouw, die enkel meisjes voortbrengt, niet op één lijn worden gesteld met een moeder van veel zonen: 'Nakakyile butunga bwa bandjwele,

ana'anda ubula ta'alaka lubangyu', ik heb de rijkdom van de veelharigen misprezen; hoewel ze talrijk zijn, ze beslechten niet de gedingen'.

Over het algemeen kent een Mbembe een vrouw niet veel waarden toe. Met vrouwen in flauwe dunk staan vloeit zeker voort uit de losheid en onzekerheid van de familieband. Een vrouw kan moeilijk als een bezit voor altijd worden beschouwd. Het gebeurt al te vaak, dat een vrouw tijdens hare 'verloving' wordt uitgehuwd door haar familie aan een ander man, die in een gunstiger positie tot hen staat. En het is verbijsterend na te gaan hoeveel vrouwen twee, drie, vier en meer keren werden uitgehuwd, hetzij als jong meisje, hetzij als getrouwde vrouw. Wij kennen gevallen waar één-zelfde vrouw kinderen naliet op vier plaatsen! 'Babyalile mlusilu mwakona mbuto!', gij die gezaaid hebt in de lusilu-grassen, gij vernietigt het zeed. Daarbij trekt een vrouw bij het minste gevoel van misprijzen gemakkelijk weg bij haar man: 'Nasangile Nawakakya Msima; ukakya na bulongo wa'ikela 'wenu', ik heb de Mispriene ontmoet in Msima; als gij versmaad wordt in uw familiegroep, dan keert gij naar de uwen terug; of nog: 'Bale 'wetu nibo nakonajwa; nalo'elwa na mbula mlwala', zij, die bij ons zijn zeggen dat ik werd uitgehuwd; ik wordt met regen bekletst in de rots.

Er dient opgemerkt te worden, dat de verhouding tussen een man en een vrouw veelal bepaald wordt door de betrekkingen, die tussen hem en zijn 'bu'we' bestaan. Wanneer een man bij de familie van zijn vrouw sterk in eer staat en er geregeld goed ontheald wordt en zijne 'byaposoposo' geschenken ontvangt, dan draagt hij die eer op zijn vrouw en hare kinderen over.

5. Ubonga.

'M'muhe na 'acinge bakile lwendo lumbaka lyabo ibucwa', de storm en de wervelwind zijn een reis gegaan, omwille van hun afstamming.

Het 'ubonga' (schoon zijn; goed zijn; evenwichtig zijn; beminnen) bedoelen wij de betrekkingen, die tussen broeders bestaan. Zij worden het best weerspiegeld in: 'M'mulu tahenakwa na mto ta'ele nyama', de oudere broeder wordt niet misprezen en de jongere broe

der is geen dier. Een oudere broeder gelijkt in vele oogenpunten op vader, want hij is het die, zo hij de eerste is van het huis of de huizen, vader zal opvolgen als 'mwenu', bezitter van het onze. Zijn rol als 'pacifer' en behouder van het evenwicht, is dubbel lastig in de samengestelde familiegroep, waar het 'luhale' der medevrouwen als een besmetting werkt voor de verhoudingen tussen hare kinderen. Het is daarom wel dat een der meest universele Bembe-gezegden volgend is: 'Teta unendjikile mbuci; wandjikela batu, wandjikela lubangya', mijn vader had gij mij maar geiten nagelaten! gij hebt mij mensen nagelaten, gij hebt mij lasten achtergelaten. De oudere broeder van het huis is de 'wabisebya', de voorsnijder, hij wiens taak het is in alles een rechtmatige verdeling te maken. Zonder oudere broeder - doch niemand is er zonder, dat is een algehele troost - is een mens totaal verloren na de dood van zijn vader; zo hij hem mispreekt en anderen volgen wilde zal hij verdolen buiten de kudde: 'Tule na m'mulu 'enwa emo, wahubahuba ube', als gij met uw oudere broeder niet een beleid vormt, dan dompelt gij rond. Want een oudere broeder bezit 'bwenge', kennis en vaardigheid, waeren een kleinere nooit deelachtig kan zijn.

Verschillend van de 'm'mulu' van een nucleaire familiegroep of van een samengestelde familie, is de 'ula', de grote, de senior van een ganse afstammingsgroep van welke uitbreiding ook of van de clan. De evenwichtsverhouding met hem wordt enigzins getemperd door het grote aanzien dat hij bezit als symbool van de hele afstammingsgroep en als drager van alle prerogatieven. Het is zijn taak de juiste middelmaat te behouden en vooral niet telkens in te grijpen in de geschillen van de kleinen: 'Ayebeleca atema, wakombwe yobe nondo', bedaar het hart, dat gij geslagen worde door uw hamer.

6. Usena, lukonena, 'abule.

'Mlu'olo mwahetana icundji, nyo'okye bu'we anyemu i wahetana haha', op het geogste maïsveld gaat de voetplank voorbij; het is uw schoonmoeder, de geëerde, die hier voorbijtrekt.

'Abwa elacile na inyakye mwi'ina'ina', de hond heeft met zijn moeder geslapen tijdens het dansen.

Usena betekent: vluchten, vermijden, schuchten.

Lukonena betekent: vernietiging, verderf, incest.

'abule: betekent: schaamte.

Wij hebben de drie begrippen samen gegroepeerd, daar zij elkander ongeveer dekken. Moeten vooral vermeden worden: de moeder van Spreker's echtgenote; de vader van Spreker's echtgenoot; de oudere zuster van Spreker's echtgenote; de oudere broeder van Spreker's echtgenoot; de echtgenote van Spreker's jongere broeder; de echtgenoot van Spreker's jongere zuster. De betrekkingen met deze personen impliceren tegelijkertijd schaamte en zouden als incestief worden gedacht. Met een zuster en een vaderlijke tante heerst niet zozeer vermindering, dan wel schaamte en het gevaar van incest. Zoals wij reeds hoger deden opmerken zijn de regelingen met geclassificeerde zusters veel scherper afgelijnd en rigider dan met geclassificeerde vaderlijke tantes. Niet enkel geldt voor kinderen van één vader het scherpe gebod: ' 'Aci na ndume taba'unde bwekya', dat een broeder en een zuster niet houden van overspel', maar ook wordt er over geclassificeerde zusters gezegd: ' 'Aci ya mtu tabekyibwa, walumbu ukonda ewe', de zuster van een man wordt niet verleid, gij moet haar huwen. Verder onderstelt een huwelijk met een geclassificeerde zuster - zoals wij later bij de studie van het verwantschaps-systeem zien zullen - schaamte tot in zeer verre graden. Waar het gaat om de vrouwelijke afstammelingen van één grootvader groeit er tussen broeders en zusters een betekenisvolle band door de beginselen van de 'mitamba', de her-verdeling van de bruidschat. In zekere mate immers wordt een broeder afhankelijk van en lotsverbonden met een zuster, die zijn mtamba werd: 'Nahicile kenge cane ubatamba', ik heb mijn zuster naar de 'atamba gestuurd, d.i. ik kan niet uit het oog verliezen de plaats waar mijn zuster werd uitgehuwd. In de bijzonderste uitwisselingen van waarden -geboorte, huwelijk, dood en inwijding - neemt dan ook de groep van de zusters, die dikwijls als 'mitamba' wordt aangeduid, een belangrijk en vast aandeel. In sommige gevallen is de aantrekkingskracht van een zuster zo sterk geweest, dat een man zijn patri-groep heeft verlaten en haar gevolgd is naar haar nieuw dorp, hetgeen de Bgembé uitdrukken met 'akile m'me'aci'aci'.

7. Verhoudingen gevestigd op 'bolombwe'.

'Tabule bolombwe, 'ecimu yacwa m'manda', het is niet een zaak van geen waarde; de grote geest komt van de vlakke.

Bolombwe is jokkernij, in hare verschillende nuances, gaande van beperkte en voorwaardelijke scherts in woorden tot sexuele vrijheden. Wij onderscheiden twee typen:

a) Bolombwe in zijn 'bunane' aspekt.

In het 'bunane' gaat het om de bijzondere betrekkingen tussen Spreker en de personen, die hij met 'anane' of 'mtana', makker, 'evenknie', aanwijzen kan. Tot de categorie van zulke personen behoren: grootmoeder en grootvader en, in mindere mate vaderlijke tante. In dergelijke verhoudingen onderkennen wij een gemengd gevoelen van eerbied-familiariteit-scherts-betrekkelijke gelijkheid-vriendschap. In verband met de gebruiken van scherts, verrijding, vriendschap en familiariteit, heeft Radcliff Brown het 'Principle of Alternating Generations' ontwikkeld. Met dit principe meent hij, dat twee generaties die met elkander verbonden zijn door een verwant van de tweede graad - zegge bv. de generatie van vaders-vader met die van een kleinzoon - tegenover elkander staan in een verband van solidariteit en vriendschap, van 'privileged familiarity', zoals hij dat noemt. Verder stipt hij aan, dat deze band sterk verschillend is van de relatie van boven- en ondergeschiktheid, die voorkomt tussen vaders generatie en die van zijn zoon. In het Bembe-systeem kan dat slechts gedeeltelijk waar zijn, gezien het strikte onderscheid tussen oudere en jongere verwanten, en moeten wij de verhoudingen naar de geclassificeerde groepen, los van de generaties, bestuderen. Aldus ontstaat de 'bunane'-band niet enkel met de generatie van vaders-vader, maar ook binnen de generatie van vader met zijn oudere broeders en enigzins ook met zijn zusters. De vaderlijke tante kan bij de Babembe niet opgevat worden als een 'female father', zoals dat bv. wel het geval is voor de Bahoma-vissers van Bubebe of de ^aabira van ^arumu, waar deze vrouw tevens een belangrijk raadgever zijn kan in zaken, die de man aanbelangen (vgl. de ^aazimba van ^aasongo waar de vaderlijke tante 'tati'

te onderscheiden van 'tata', vader, wordt genaamd). Anderzijds is ze niet zoals moeder of kleine moeder, zoals zovele stammen haar opvatten. Enerzijds dan, als behorend tot vaders generatie en als verwante van een kritische positie in de genealogie van de patri-groep, impliceert gelijkwelke houding tot haar schaamte en respect; anderzijds zijn de betrekkingen met haar van familiale en vriendschappelijke aard, daar ze anders wordt gedacht dan de vaders en moeders uit vaders generatie.

Met een grootvader is er een intensieve en losse omgang. Dat blijkt reeds uit het blote feit, dat bij genealogische uiteenzettingen een grootvader soms beter de kleinkinderen met name en naar hun volgorde kent, dan een vader zijn kinderen. Een grote woordenvrijheid, gepaard met talloze allusies op sexuele vrijheden, is met hem toegelaten(54). Verder bestaat tussen grootvader en kleinzoon en tussen grootmoeder en kleindochter een betekenisvolle band, die op de vorming en lering van het kind, op zijn volledige integratie in de Bembe-gemeenschap zijn afgestemd.

Het is de taak van een kleinzoon een grootvader of mwami in het graf te leggen. Het is de grootvader, die voor het huwelijk zijn kleinkind toespreekt nopens alles wat de vrouw of man betreft en het de Bembe-huwelijksmoraal preekt. Hij is het, die voortdurend bijdraagt tot de 'loutering' van het kind en het waarschuwt tegen luiheid, losbandigheid, overspel, gebrek aan eerbied, enz. Wanneer een jongeling zijn eerste erotische droom had, dan moet hij het aan grootvader melden, die hem het zuiverend bad oplegt en de zaak aan de vader van het kind uiteenzet. Zijn werk is het het sperma van zijn kleinzoon te onderzoeken, als deze onvruchtbaar schijnt te zijn. Hij zet zijn kleinzoon aan geheime betrekkingen aan te gaan met de vrouw van zijn oudere broeder, zo deze kinderloos bij haar man blijft, en in zeldzamer gevallen kan hij zichzelf die taak opleggen. Hij geeft de speciale zegening(luhel

(54) Het ware onmogelijk hier enkele staaltjes aan te halen van deze grote woordenvrijheid. Een voorbeeld slechts in het 'Ebembe' henge shi'ulu atende nibo ngesindoce nilole ange sisi(ulece; a'eme atende nibo mango unambe'ya cemi; shi'ulu atende nile shi'ulu hobe nina'ukonda; mtyu'ulu atende bupe ule na mabolo mani'ulu, sha'unda.

aan zijn kleindochter, wanneer zij definitief haar intrek nemen gaat bij haar echtgenoot. Hoe dikwijls verder zal het zijn geest niet zijn, die de kleinzoon komt aangrijpen en hem het bruid doet ingaan?

b) Bolombwe in zijn 'buhengya' aspekt.

Mbibumbulu i mbike na mbolombwe i mbinwa', in de grote aardklomp daarin ~~is~~^{zijn} er kleine aardklompen; in de jokkernij daarin zijn er woorden.

Buhengya, of scherts die met sexuele vrijheden gepaard kan gaan, komt voor met de vrouwelijke 'cross-cousins', met de vrouw van een oudere broeder en met de jongere zuster van een vrouw. Merken wij echter voor al deze gevallen op dat 'buhengya' altijd een voorwaardelijk, voorlopig of tijdelijk karakter heeft. 'Sile mwengya nobe undongomone 'a'oci; sile m'meni nobe undu'e hi'oci' ik ben niet uw jok-gezel, scherts niet om mijn ^{grote} nek; ik ben niet uw jok-gezel spot niet om mijn nekje.

Grove jokkernij met de vrouw van een oudere broeder kan slechts in het geniep en op raad van de 'basoshi', de seniores van het dorp, toegelaten worden. Met de ~~xxvxxvxxv~~ jongere zuster van een vrouw komt een onbepaalde vrijheid voor, zolang zij niet werd uitgehuwd aan een ander man. Hetzelfde is waar voor een vrouwelijke 'cross-cousin', die na haar huwelijk gelijk een zuster wordt. Het schijnt ons een grove veralgemening te zijn te grote nadruk te willen leggen op het sexuele karakter van jokkernij. Naar de Bembe-gegevens zijn dergelijke privileges altijd onderhevig aan de voorwaarde: 'zolang zij jong zijn'. De belangen van de verschillende groepen en de innerlijke tegenstrijdigheden zijn te groot om ooit een kleur van onbeperktheid en onvoorwaardelijkheid te kunnen geven aan bepaalde patronen der cultuur.

8. Busongani en buhokya.

In de categorie van buhokya vallen deze aangetrouwde verwanten tussen wie een lossere en toevalliger band bestaat, die slechts middellijk is doorheen andere verwanten. Deze betrekking van zuivere aangetrouwde verwantschap, zonder bijzondere verdere implicaties, bestaat tussen een zuster en de echtgenote van haar broeder en tussen een man en de zusters van de echtgenoot van zijn

zuster.

Busongani heeft een grotere betekenis, daar het in verband staat met huwelijksregelingen. Bij de Babembe wordt onder deze categorie een groter aantal aangetrouwde verwanten gerangschikt dan bij andere stammen. Het komt niet enkel voor tussen twee schoonvaders of tussen twee schoonmoeders of een moederlijke oom en een schoonvader, maar ook tussen verwanten van hogere rang en de schoonouders van hun verwanten van lagere rang, tussen een verwant van hogere rang en een vrouwelijk verwant van hogere rang (oudere zuster van de vrouw van een jongere broeder). Tussen al deze personen bestaat deze verwantschap van hogere graad die gepaard gaat met de onmogelijkheid van huwelijk.

9- Verhoudingen gesteund op volledige gelijkheid.

'Masa male mabele tuhime lemo', tweelingen zijn met twee, geef niet aan één.

Tweelingen staan buitengewoon in eer bij de Babembe. Naast een heel ritueel, dat wij in de studie over de cultus der tweelingen beschrijven zullen, worden zij op een symbolische wijze behandeld. Tweelingen worden als bijzonder lastig en boosaardig gedacht: 'M'munga ukombekonbe betu bana, 'Ekyoci ya masa yaleka M'munga slaat niet onze kinderen, Ekyoci van de tweelingen is boosaardig. Zij worden als volledig gelijk beschouwd en alle handelingen waarin zij betrokken worden moeten op evenwichtigheid berusten: 'Tubele tubele nabe'a, tubele tubele na'ile'a twa M'munga na 'Eto, twa 'Asukulu na Mkangya', twee, twee ofergaven geef ik, twee, twee leg ik erbij voor M'munga en 'Eto, voor Asukulu en Mkangya. In symbolische bewoording worden zij vergeleken met de bliksem en de luipaard: 'Bale 'wetu, nabuŋa uba na ngwe', gij uit onze familie, ik baar de bliksem en de luipaard. Wanneer men één slaat moet men ook de andere slaan, wanneer één zich verbrandt, moet ook aan de andere een brandwonde worden toegebracht, wanneer één een stuk van de jachtbuit krijgt, dan mag de andere zijn deel niet derven. Wordt één voor een ziekte getatouerd, dan moet het ook met de andere gebeuren want ze zijn 'i bale babele', zij die een twee-eenheid vormen. Hun verbondenheid wordt beklemtoond in de vaste patronen van

namen. Voor een eerste tweeling: twee jongens: M'munga en Asukulu; twee meisjes: Ungwa en 'Eto; een jongen en een meisje: M'munga en 'Eto; een meisje en een jongen: Ungwa en 'Asukulu. Voor een tweede tweeling: twee jongens: M'munga en Mkangya; twee meisjes: 'Asa en Ba'ubilya.

10- Essambo en luss'e.

Het vriendschapspakt en de bloedband hebben veel van hun belang verloren, want meer en meer zien de Babembe er een economisch element in en verkiezen zij dergelijke verdragen te sluiten met de Banyarwanda. Hier beperkt zich dan deze bond tot de uitwisseling van vee voor bier, landbouwprodukten enz., terwijl de verschillende sociale implicaties met deze vreemden en 'bashula' (onbesnedenen) niet kunnen gehandhaafd blijven. In de gewoonte gaven deze pakten aanleiding tot uiterst vriendschappelijke relaties, die gepaard gingen met hulp en wederzijdse uitwisselingen van waarden. De sexuele voorrechten konden ook uitgebreid worden tot de beperkte familiegroep van de vriend en in de regel bleef de band voortbestaan doorheen verscheidene generaties.

11- Ambivalente verhoudingen voortspuitend uit het sororaet, leviraet en andere nuwelijksregelingen.

'Na'emine sise'ela m'ma tata, m'ma tata ibangye lyacange maha', ik heb geweigerd mij te vermaken met de vrouw van vader; de vrouw van vader is twist, die moeder volgt.

Wij hebben voldoende gelegenheid gehad in deze studie te wijzen op de dubbelzinnige verhoudingen met de groep van vrouwen, die in de categorie van 'm'ma' kunnen vallen. Wij kunnen hier in het kort resumeren:

met de vrouw van een oudere broeder: bedwongen scherts en vrijheid.

met de jongere zuster van een vrouw: volledige vrijheid tot beperking.

met de vrouw van vader of kleine vader: formele en oppervlakkige eerbied; zeer grote dubbelzinnigheid wegens het 'luhale' enerzijds en de mogelijkheid dat zij huwelijks-partner wordt, na de dood van haar echtgenoot, anderzijds.

De betrekking tot deze 'm'ma tata' is anders, wanneer het gaat om een jonge vrouw, die nog geen kinders voortbracht bij haar man. Vaak gebeurt het dat in zulke gevallen een oudere zoon van vader zich hetzij alle vrijheden gunt met die vrouw, hetzij ze bemachtigt.

met de vrouw van een moederlijke oom: in sommige streken wordt nadruk gelegd op de vermindering, in andere op de jukkernij; ze is steeds een mogelijke schoonmoeder of echtgenote.

met de dochter van een schoonbroeder: scherts in beperkte mate

12- Verhoudingen van wabyake en 'eka.

Wabyake komt voor met de vrouw van een schoonbroeder. Deze persoon komt in drie mogelijke posities tegenover Spreker te staan: door de implicaties van de 'mitamba' kunnen alle vrijheden op haar uitgeoefend worden en wordt zij een jok-gezel bij uitstek; waar de mitamba regelingen niet voorkomen moet zij volledig vermeden worden; door terugkerende patronen van huwelijksregelingen kan ze schoonmoeder worden.

Het gebeurt dat in vroegere generaties tussen twee groepen een aangetrouwde verwantschap was ontstaan, doch dat beide groepen omwille van allerlei wederwaardigheden elkander voor een paar generaties uit het bog hadden verloren. Door de tijd zijn de twee groepen in een relatie van grootvaders-kleinkinderen komen te staan; wanneer een dezer grootvaders tenslotte terug een kleindochter gaat huwen ontstaat de 'eka-betrekking met de verwanten van het meisje. De grootvader heeft bestendiging gegeven aan de wederzijdse band en bekleedt aldus een aanzienlijke plaats in de aangetrouwde band tussen beide groepen.

Namen zijn vaak de symbolische uitdrukking van de aard der verhoudingen, die binnen de agnatische groep of met aangetrouwde familieleden bestaan. Men zegt: 'M'membe wa mtu ale 'ateko; cins lys mtu i bulukwe', de neus van een mens is een valstrik; de naam van een mens is een mikpunt. Uit de massa namen, die deze betrekkingen weerspiegelen, kunnen wij er hier slechts enkele als voorbeeld uitkiezen.

- 'Akakyano: naam gegeven aan het kind van de ula, grote van een afstammingsgroep, wanneer hij telkens weer door zijn jongere broeders wordt misprezen.
- 'gb-'elo: naam van het kind van een jongere broeder, die steeds maar met zijn oudere twist.
- Lusambya: wanneer de eerstgeborene van een lijn erin slaagt zijn jongere broeders, die verspreid leven, te verzamelen in één groot dorp, dan noemt men zijn kind 'het verzamelen'.
- Alondani: de volger, is het kind, wiens vader in de vergaderplaats door de ouderen steeds maar verhinderd wordt te spreken.
- Wa'elongo: het kind van een man, die door zijne agnaten wordt geheet.
- Binwa: woorden, is de dochter van een man, die veel tegenkanting vanwege zijn aangetrouwde familie ondervond.
- 'Ecumbe: stoel, is de dochter van een man, die zijn nicht aan moeders zijde uit liefde huwde.
- 'anyema: naam aan het kind van hun zwager door zijn aangetrouwde familie gegeven, wanneer zijn vader hun veel eer bewijst.
- gyela'ulu: de grote weg, het kind van een verwant, die in grote eer staat bij zijn zwagers.
- 'ebula: het opgeven te vragen, naam voor een kind, wiens vader weinig eervol behandeld wordt door zijn zwagers, niettegenstaande hij een hoge bruidsschat betaalde voor zijn vrouw.
- Isikone: het ding dat verderf brengt, het kind van een man, die die steeds maar tweedracht zoekt met de zijnen.
- le'unge: zoals een andere, het kind van een vrouw, die door haar man altijd maar beschimpt wordt met 'welk een vrouw zij jij?'.
Bfiye: het kind van een vrouw, die door de agnaten van haar echtgenoot niet wordt bewind.
- Manike: het kind van een verwant, die hoewel behorend tot een grote afstammingsgroep, geen enkele steun krijgt uit zijn groep.
- Mwanu'e: de jongeling, het kind van een oudere broeder, die enkel lang na zijne jongere broeders kinderen voortbracht; hiermede wordt beduid dat een man, zelfs al is hij een senior, geen ware kracht kan bezitten zonder kinderen.

- 'Akakyano: naam gegeven aan het kind van de ula, grote van een afstammingsgroep, wanneer hij telkens weer door zijn jongere broeders wordt misprezen.
- 'Sba'elo: naam van het kind van een jongere broeder, die steeds maar met zijn oudere twist.
- Lusambya: wanneer de eerstgeborene van een lijn erin slaagt zijn jongere broeders, die verspreid leven, te verzamelen in één groot dorp, dan noemt men zijn kind 'het verzamelen'.
- Alondani: de volger, is het kind, wiens vader in de vergaderplaats door de ouderen steeds maar verhinderd wordt te spreken.
- Wa'elongo: het kind van een man, die door zijne agnaten wordt gehaat.
- Binwa: woorden, is de dochter van een man, die veel tegenkanting vanwege zijn aangetrouwde familie ondervond.
- 'Ecuembe: stoel, is de dochter van een man, die zijn nicht aan moeders zijde uit lieide huwde.
- Wanyema: naam aan het kind van hun zwager door zijn aangetrouwde familie gegeven, wanneer zijn vader hun veel eer bewijst.
- Ngyela'ulu: de grote weg, het kind van een verwant, die in grote eer staat bij zijn zwagers.
- Lu'ebula: het opgeven te vragen, naam voor een kind, wiens vader weinig eervol behandeld wordt door zijn zwagers, niettegenstaande hij een hoge bruidsschat betaalde voor zijn vrouw.
- 'Esikone: het ding dat verderf brengt, het kind van een man, die steeds maar tweedracht zoekt met de zijnen.
- Bile'unge: zoals een andere, het kind van een vrouw, die door haar man altijd maar beschimpt wordt met 'welk een vrouw zijt gij?'.
Ba'iye: het kind van een vrouw, die door de agnaten van haar echtgenoot niet wordt bemind.
- Manike: het kind van een verwant, die hoewel behorend tot een grote afstammingsgroep, geen enkele steun krijgt uit zijn groep.
- Mwanu'e: de jongeling, het kind van een oudere broeder, die enkel lang na zijne jongere broeders kinderen voortbracht; hiermede wordt bedoeld dat een man, zelfs al is hij een senior, geen ware kracht kan bezitten zonder kinderen.

principen voorop: 'Mbyala twakonda ewe, ale yobe 'aci', als gij uw vrouwelijke 'cross-cousin' niet huwt, dan is ze uw zuster. En verder: 'Ubanwico wake wa mtu ta'ule mto', bij de moederlijke omer van een mens, is er geen jongere broeder. Deze beide beginselen vinden hun toepassing op een strenge manier. Zodra twee mannelijke neven ouder zijn geworden en het er op aankomt hun juiste ongerlinge positie en deze in hun eigen genealogische structuur vast te bepalen; van nu af aan worden zij als oudere en jongere broeders behandeld. De neef aan moeders zijde is de oudere broeder van de neef aan vaders zijde. Waarom? Wij menen dat dit in verband kan staan met twee feiten. Vooreerst bestaat bij de Babembe de algemene opvatting, dat moeder in feite groter is dan vader: 'Tussen moeder en vader, wie is de grote? Moeder is de grote zij die u heeft voortgebracht!'. Verder wordt een kind met twee verschillende gezaghebbende patri-groepen verbonden: door zijn vader met de agnaten van zijn eigen patri-groep; door zijn moeder met de agnaten van moeders patri-groep. In zijn eigen patri-groep trekt het verwantschap met de neven (kinderen van vaders-zuster) doorheen een verwante van de tweede graad van het vrouwelijk geslacht (vaders-zuster); in de patrigroep van moeder trekt het dezelfde verwantschap met zijn gekruiste neven doorheen een mannelijk verwant van de tweede graad (moeders-broeder). In een cultuur als die der Babembe waar zeer sterke nadruk wordt gelegd op de mannelijke band tussen twee personen moet noodzakelijk de betrekking gewichtiger zijn met verwanten met wie men door een mannelijke band wordt verenigd. Overeenkomstig met het algemene Bembe verschijnsel waarbij alle vrouwen uit Spreker's generatie in een volstrekt samenvallende categorie worden gegroepeerd, worden alle gekruiste nichten tot zusters, eens ze aan andere mannen zijn uitgehuwd. Het is terug de definitieve structurele betrekking, die de doorslag geeft aan de verdere nomenclatuur en niet de mogelijke verbintenis. Inderdaad zijn huwelijken met een gekruiste nicht in gelijk welke richting mogelijk en komen zij in hun feitelijke als classificerende aspecten talrijk voor doch in geen geval geven zij een bepalende vorm aan de nomenclatuur. Zowel de zoon als de dochter van een mannelijk 'cross-cousin